

MÖYSÄNKATU 3 & 5

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 12.6.2024

RHS MÖYSÄNKATU 3 & 5

JULKAISUTIEDOT

SELVITYKSEN TILAAJA: Lahden kaupungin Tilakeskus, yhteyshenkilö tilapalvelupäällikkö Anna Tervo

SELVITYKSEN LAATIJA: Arkkitehtitoimisto Arkviiri Oy; yhteyshenkilö Risto Tulonen, arkkitehti SAFA.
Tutkimustyö, teksti, havainnekuvitus ja taitto Heidi Kontulainen, arkkitehti SAFA (re-ARK tmi)
Kohteen valokuvaus Heidi Kontulainen (kohdekäynti 6.5.2024)
ja Pasi Widgren (ilmakuvat 23.5.2024)

TYÖN LAATU JA TARKOITUS: Rakennushistoriaselvitys on teetetty kohteessa käynnistetyn
asemakaavamuutostyön tueksi.
Selvitystyö ja rakennusten dokumentointi on tehty 03-06/2024.

Arkviirin tuottama materiaali on tilaajan hallussa.
Kuvälähteet on kirjattu tapauskohtaisesti kuvatekstien ohheen. Mikäli kuvälähdettä ei ole mainittu,
kuvat ovat Arkviirin tuottamia. Lähdeluettelot ja muut tarkemmat lähdetiedot löytyvät selvityksen lopusta.

Kannen ilmakekuva: Pasi Widgren. Valokuvattu 23.05.2024.

Kuva 1 (seuraavalla sivulla): Ajantasapohjakartta. Selvitystyön kohteena olevat rakennukset korostettu karttapohjaan värillisenä.

Kuvälähde: Lahden kaupungin karttapalvelu.

KOHTEEN PERUSTIEDOT

Kuva 2: Kohderakennukset Möysänkadulta nähtynä.
Valokuva kohdekäynniltä 06.05.2024.

KOHTEEN PERUSTIEDOT

OSOITE:

Möysänkatu 3 ja 5, 15150 Lahti

KIINTEISTÖTUNNUS:

398-16-503-1

SUUNNITTELIJA:

Ei varmaa tietoa suunnittelijasta, hyvin todennäköisesti kuitenkin lahtelainen rakennusmestari Oiva Kolsi

VALMISTUMISVUOSI:

Möysänkatu 3 rv 1924-1926

Möysänkatu 5 rv 1925-1927

KÄYTTÖTARKOITUS:

Alunperin 1920-luvulla valmistuneet huonekalutehdas Veljekset Vaara Oy:n puutyöverstaiksi.

Nykyisin molemmat rakennukset ovat käyttämättöminä (tyhjillään vuodesta 2021, kylmänä 2021/2023 alkaen).

LAAJUUS:

MÖYSÄNKATU 5 (RAK 1) kokonaisala: 1167 m²
(1.krs 613 m² ja 2.krs 277 m²)
kerrosala 890 m²
tilavuus 2330 m³

MÖYSÄNKATU 3 (RAK 2) kokonaisala: 956 m²
(1.krs 398 m² ja 2.krs 307 m² + ullakko 251 m²)
kerrosala 685 m²
tilavuus 3730 m³

- Kohderakennusten tontti nro 1 laajuus 3896,90 m²

KAAVOITUSTILANNE:

- Alueella on voimassa oleva asemakaava 39814487/A, kaava saanut lainvoiman 14.10.1955.

- Kaavassa kohteelle määritelty käyttötarkoitus: (Y), "JULKISEN RAKENNUKSEN TONTTI"

- Voimassa oleva yleiskaava 398 Y-203, saanut lainvoiman 25.01.2021

- Yleiskaavassa alue on varattu pääasiassa asumiselle. Aluumerkintä A1: Paavola, Möysä ja Mustankallionmäki.

RAKENNUSSUOJELU:

- Kohderakennuksia ei ole suojeltu asemakaavalla (sr-merkintä), eikä rakennusperintölailla.

RHS MÖYSÄNKATU 3 & 5

SISÄLTÖ

---

1 KAUPUNKIHISTORIAN KONTEKSTI	4
1.1 LAHTI 1900-LUVUN ALUSSA: TEOLLISUUTTA, KAUPPAA JA OPPILAITOKSIA	4
1.2 VANHA LIIKENTEN SOLMUKOHTA	6
1.3 MÖYSÄ JA PYHÄTÖN: LAITAKAUPUNGIN VAATIMATONTA ASUTUSTA	7
2 RAKENNUSPAIKKA	9
2.1 TONTIN OMISTUS	9
2.2 KAAVOITUKSEN VAIHEET JA KARTTAHISTORIA	11
2.3 NIMISTÖMUUTOKSET	15
3 SUUNNITTELU JA RAKENTAMINEN	18
3.1 RAKENNUSAJANKOHTA	18
3.2 PIIRTÄJÄSTÄ PUULAAKIIN: RAKENNUSTEN TUNTEMATTOMAT TEKIJÄT	26
4 ARKKITEHTUURI	31
4.1 AIKAKAUDEN TYYLI	31
4.2 ALKUPERÄINEN ARKKITEHTUURI JA RAKENTEET	34
5 MUUTOSVAIHEET	38
5.1 MÖYSÄNKATU 3	40
5.2 MÖYSÄNKATU 5	46
6 NYKYTILANNE	56
6.1 MÖYSÄNKATU 3 AJANTASAKUVAT	56
6.2 MÖYSÄNKATU 5 AJANTASAKUVAT	63
6.3 RAKENNUSTEN KUNTO	66
6.4 SÄILYNEISYYS JA KORJAUSMAHDOLLISUUDET	77
6.4.1 SÄILYNEISYYS	77
6.4.2 RAKENNUSOSIEN IKÄ	80
6.4.3 KORJATTAVUUS	85
7 YHTEENVETO	86
7.1 NÄKÖKULMIA KOHTEEN ARVOTUKSEEN	89
7.2 SELVITYSTYÖN ARVIOINTI	90
8 LÄHTEET	91
8.1 YHTEENVETO AINEISTOSTA	91
8.2 LÄHDELUETTELO	92

1 KAUPUNKIHISTORIAN KONTEKSTI

Selvityksen kohteena olevan Möysänkadun rakennusparin historia nivoutuu yhteen kaikkien Lahden kaupungin alkutaipaleen leimallisimpien ilmiöiden kanssa: Paikalla on historiaa ikivanhana liikenteellisenä solmukohtana, sillä Möysässä kohtasivat jo keskiajalla kolme merkittävää kulkuväylää. Kaupunginosan mittakaavassa rakennukset kuuluvat poikkeuksellisen vanhaan rakennekerrostumaan, ja ilmentävät Möysän ja Pyhättömän rakentumisen kannalta elintärkeää ”yhteiskäyttöistä” maata, laitakaupungin vaatimattoman asutuskeskittymän ytimessä. Möysänkatu 3 ja 5 rakennuksilla on yhtymäkohtia niin puu- ja huonekaluteollisuuteen kuin kutomotoimintaan, sekä myös varhaisen autokaupungin ja ammattioppilaitosten ajanmukaiseen kehitykseen. Lisäksi ne kytkeytyvät rakentajiensa ja materiaaliensa kautta aikansa merkittäviin paikallisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin: rakennusmestareiden ja muurareiden järjestäytymiseen kaupungissa ja Lahden alueen tiiliteollisuuden nousukauteen, sekä myös edullisena teollisuusrakentamisen materiaalina markkinoidun kennobetoniharkon yleistymiseen.

1.1 LAHTI 1900-LUVUN ALUSSA: TEOLLISUUTTA, KAUPPAA JA OPPILAITOKSIA

Lahden alueen kantatilojen nimiä tiedetään säilyneen jopa 1500-luvulta asti, mutta useimmat maatalot siirtyivät alkuperäiseltä paikaltaan nykyisen kaupunkikeskustan alueelta Lahden kylän palaessa 19.6.1877. Palaneen kylän paikalle syntyi Lahden kauppala: 5.6.1878 perustettu kauppala oli pinta-alaltaan hyvin vaatimaton, aluksi vain alle puoli hehtaaria, ja sen

kasvattamiseksi pakkolunastettiin ensimmäiset maa-alueet jo seuraavana vuonna perustamisen jälkeen. Vaatimattoman kokoisesta kauppalasta kehittyi nykyinen Lahden kaupunki, kun kaupunkioikeudet saatiin 1905. (Lahden historiallinen museo; Anttilanmäki-Kittelän asukasyhdistys 2022.) Möysänkadun selvityskohde tai sitä sivuava Pyhättömän asuinalue eivät vielä 1905 kumpikaan kuuluneet kaupungin rajojen sisäpuolelle, vaan säilyivät vielä pitkään jäsentymättömänä laitakaupunkialueena. Laitakaupungin halvalle maalle sijoittui vuosisadan alussa vähin erin kirjavia yhdistelmä vaatimatonta pientaloasutusta ja erilaista pienimittakaavaista teollisuusrakentamista, aina ajankohdan liike-elämän kysynnän mukaan.

Kaupunki rajautui aluksi Lahden kartanon (nyk. Historiallinen museo) ja rautatien väliin, ja ensin kaupunki laajeni Hollolan suuntaan. Vuonna 1916 lisättiin kaupunkiin ensimmäisessä alueliitoksessa noin puoli neliökilometriä käsittävä maa-alue kaupungin itäpuolelta: kaupungin raja vedettiin Supankadulle (Lång 2010, 11). Suuressa alueliitoksessa 1933 kaupunki laajeni merkittävästi: Lahteen liitettiin Asemantaustan, Mytjäisten, Tornatorin, Lotilan, Kärpäsen, Jalkarannan, Mukkulan, Pyhättömän ja Möysän alueet. Lahden kaupungin opaskartta vuodelta 1938 käsittääkin kohdekiinteistön lisäksi tontteja ja katuja kauppatorilta aina Joutjärvelle asti. Ahtialan liitos kaupunkiin koitti vielä hieman myöhemmin, 1956. (Lahden museot 2020.)

”Tehtailija Häklin tehdas ja Osakeyhtiö Lahden puuseppäin tehdasrakennus walmistunevat kumpikin lokakuun loppupuolella. Sen jälkeen, kun nämä tehtaot owat (1925) walmistuneet, tulee Lahdessa olemaan kaikkiaan n. kymmenkunta huonekaluja walmistawaa tehdasta, niistä 4 suurempaa.” (Spatium 2024.)

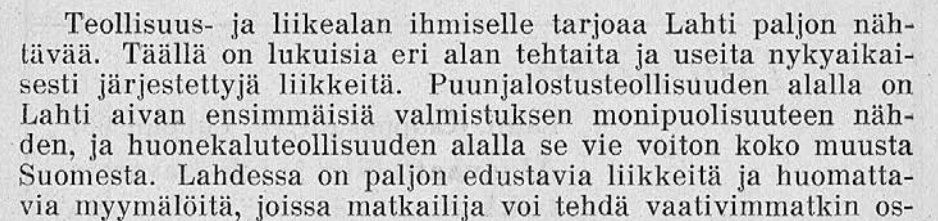
”Kustannusarvio lienee 250,000 mk. Työt ovat urakalla Lahden Sementti- ja Kalkki Oy:llä, mikä toiminimi myöskin on rakentanut urakalla Möysään Helmi Virtasen paita- ja esiliinatehdasta varten suuren ajanmukaisen tehdaslaitoksen.” (Spatium 2024.)

1900-luvun alku oli Lahdessa paitsi kaupungistumisen aikaa, myös liike-elämän kasvukautta. Ensimmäisinä perustamisen jälkeisinä vuosikymmeninä uutta kaupunkia rakennettiin jo ahkerasti: keskustaan nousi useita kivitaloja, ja jopa ensimmäisiä myymälärakennuksia. Syrjemmällä vanhoja puurakennuksia purettiin ja/tai muokattiin liike- ja teollisuusrakennuksiksi, kun 1890-luvulla alkanut talouden nousukausi kiihtyi. Lahdessa perustettiin 1900-luvun alussa paljon tehtaita, ja yksi suurimmista työllistäjistä oli puu- ja huonekaluteollisuus. (Lahden museot 2020; Repo 2022; Vilhola 1996, 151-159.)

Kutomoita perustettiin erityisesti 1918-34, niin Lahdessa kuin muuallakin Suomessa, kun sarjatuotantotekniikka kehittyi ja kansa alkoi vähitellen hyväksyä tehdastekoiset vaatteet kotitekoisten rinnalle ja niiden sijasta (Yli-Öyrä 2009, 11). Lahdessa toimi vieretysten useita merkittäviä kutomoita ja tekstiilitehtaita 30- ja 40-luvuilla, mm. Helmi Virtasen perustama Paita- ja Esiliinatehdas Möysässä, sekä tästä kivenheiton päässä Saimaankadulla sijainnut Kutomo ja Neulomo oy:n tuotantolaitos. Helmi Vuorelman kutomakoneisto puolestaan pyöri Vesijärvenkatu 13 toimitiloissa - sama kulmahuoneisto tunnetaan Lahdessa yhä nykyäänkin laajalti ”Vuorelman kulmana”. (Vilhola 1996, 210-214.)

Samaan aikaan alettiin kehittää ammattikoulujärjestelmää teollisuusinfran ohella: ammattikoulutuksen järjestämisellä haluttiin varmistaa osaavan työvoiman riittävyys teollisuustuotannon tarpeisiin. 1900-luvun vaihteessa perustettiin jopa uusi oppilaitostyyppi ja kouluaste, ”valmistava ammattikoulu”, jonka tehtävänä oli valmistaa mahdollisimman nopeasti palkkatyöntekijöitä suurteollisuuteen (Teräs 2001, 172).

Puutyö- ja tekstiiliteollisuuden osaamisen ohella Lahteen kehkeytyi vahva perusta erityisesti kauppaopetukselle, jonka edistys nivoutuu erottamattomasti koko kaupungin kehitykseen: Lahti muodostui kaupan ja teollisuuden keskuspaikaksi 1870-luvulla, kun Riihimäki-Pietari välinen rautatieyhteys ja Vääksyn kanava valmistuivat samalla ajanjaksolla. 1890-luvulla alkanut liike-elämän nousukausi loi tarvetta kauppa-alan opetukselle, ja paikallisilla toimijoilla riitti ymmärrystä ja resursseja panostaa ammattiopetuksen järjestämiseen omassa kaupungissa. Lahden Liikemiesyhdistys ry perusti kauppakoulun kannatusyhdistyksen, ja Lahden kauppakoulu aloitti toimintansa pian tämän jälkeen, vuonna 1910. Myöhemmin oppilaitos siirtyi yhdistykseltä kaupungin omistukseen. 1950-luvulla Viipurin kauppaoppilaitos siirtyi Lahteen, mikä vahvisti kauppa-alan osaamista ja kiritti opetusta kaupungissa entisestään. Keskeisin kaupallisen koulutuksen paikka kaupungissa oli yli kolme vuosikymmentä Lahden kartano (nykyinen Lahden historiallinen museo). (Lahden museot 2020; Blinnikka & Modenius 2022, 27-29.)

Teollisuus- ja liikealan ihmiselle tarjoaa Lahti paljon nähtävää. Täällä on lukuisia eri alan tehtaita ja useita nykyaikaisesti järjestettyjä liikkeitä. Puunjalostusteollisuuden alalla on Lahti aivan ensimmäisiä valmistuksen monipuolisuuteen nähden, ja huonekaluteollisuuden alalla se vie voiton koko muusta Suomesta. Lahdessa on paljon edustavia liikkeitä ja huomattavia myymälöitä, joissa matkailija voi tehdä vaativimmatkin os-

Kuva 3: Ote Lahden kaupungin 1936 karttaoppaan sivulta 9. Opaskartan lisäksi julkaisuun kuului valistavia tietoiskutekstejä kaupungista, sekä paikallisten yritysten mainoksia.

Kuvalähde: Eemeli Salminen/Kansallisarkisto, finna.fi-aineistotietokanta.

1.2 VANHA LIIKENTEEN SOLMUKOHTA

Nykyinen Karjalankadun, Ahtialantien ja Viipurintien muodostama kolmikantainen risteys on ollut liikenteellisesti merkittävä solmukohta jo satoja vuosia – paljon ennen kuin Lahden kaupunkia oli edes perustettu vuonna 1905. Tielinjaukset ovat jonkin verran muuttuneet historian edetessä, mutta risteysalueen muoto, likimääräinen sijainti ja reittien pääsuunnat ovat säilyneet samoina. Jo vuonna 1550 Möysän kolmikantaristeyksessä kohtasivat Lahden kylään johtava pääväylä, itään vievä Ylinen Viipurintie, sekä pohjoiseen suuntautuva Suuri Savontie. Jälkimmäinen, kohti Savonlinnaa johdattanut väylä, kulki suurinpiirtein nykyisen Möysänkadun paikkeilla, samaan suuntaan kuin nykyinen Ahtialantie. Nykyisen Huvilakadun paikalla, ylös Pyhtättömän rinnemaastoa, kulki jo vuoden 1875 Senaatinkartassa kärrypolku, joka vei Lahden kartanon pelloille pohjoisempana, Kiveriön suunnalla.

Ylinen Viipurintie on Hämeenlinnasta Lahden kautta Viipuriin kulkenut tielinja, joka yhdisti hallinnon tarpeisiin rakennetut Hämeen ja Viipurin linnat, sekä hämäläisten ja karjalaisten asuinalueet. Päijät-Hämeessä tie kulkee Hämeenkoskelta Tenhiälän ja Sairakkalan kautta Untilaan ja sieltä valtatie 12 linjaa noudatellen Lahden keskustaan. Viipurintien paikka on todennäköisesti muodostunut jo rautakaudella, mutta reitin tarkkaa ikää on hyvin hankala määrittää lähteiden vähäisyyden vuoksi. Varhaisimpien Viipurintien linjassa kulkeneiden kinttupolkujen on arveltu tiheimmän käytön myötä kohentuneen hevosilla kuljettaviksi väyliksi jo 1400-luvun alkupuolella. Ensimmäinen kirjallinen maininta Ylisestä Viipurintiestä on vuodelta 1556, ja kattavammin tielinjaa on dokumentoitu vasta isojaon aikaisissa kartoissa 1700-luvun puolella. Viipurintie on yksi Suomen vanhimpia tielinjauksia ja pitkään ikään nähden on mielenkiintoista, että sama tielinja on suurelta osin yhä käytössä. (Kärkkäinen 2017, 1-3.)

Ylisen Viipurintien linjaus on edelleen nähtävissä Lahden keskustan

itäpuolisessa katuverkossa: Nykyiset Möysänkatu ja Möysänpolku, sekä Hiljankatu ja Hiljankuja kulkevat senaatinkarttaan piirretyn tielinjan mukaisesti. Muualla keskustan alueella Viipurintie on käytännössä jo tuhoutunut ja hävinnyt kaupunkirakenteesta rakentamisen vuoksi. (Kärkkäinen 2017, 23-24.)

Kuva 4: Ilmakuvanäkymä lännestä Ruolaan 1972. Valokuvannut Lahden taideoppilaitos.

Kuvalähde: Lahden museoiden kuva-arkisto/finna.fi-verkkotietokanta.

1.3 MÖYSÄ JA PYHÄTÖN: LAITAKAUPUNGIN VAATIMATONTA ASUTUSTA

Ennen 1933 alueliitosta Möysä ja Pyhätön olivat pienituloisten hartiapankkirakentajien itselleen raivaamaa ja ilman yhtenäistä kaavaa tai muuta kaupunkirakennesuunnitelmaa muodostunutta, hieman epämääräistä asuinalueita laitakaupungilla, varsinaisen Lahden kaupungin ulkopuolella (Virtanen 2014). Möysänsäädyn ja harjun väliin jäävällä rinteen juurella on kuitenkin ollut asutusta kauan ennen alueen liittämistä kaupunkiin, tai edes ennen kunnallisteknisten verkostojen rakentamista paikalle. Alueella on ollut vaatimattomia asuintaloja ainakin 1900-luvun taitteesta lähtien, ja asutus levittäytyi vähitellen ylärinteeseen sitä mukaa, kun alavammalta osalta tila loppui.

Kaupunginhallitus päätti yleisten rakennusten sähköistämisestä 1907 ja päätös vesijohtoverkoston rakentamisesta keskustaan päätettiin 1908 (Lång 2010, 14). Möysässä ja Pyhättömässä vettä haettiin aluksi Joutjärvestä hevostärryyn, ja käyttövesi varastoitiin muutamiin suuriin säiliöihin naapurustossa. Kaupungin vedenjakelu alkoi kadunkulmiin sijoitetuilla vesiposteilla 1931 paikkeilla (Lång 2010, 95). Viemäriverkkoon Möysänsäädyn rakennukset on todennäköisesti liitetty kuitenkin vasta 1952, jolloin kaupunki teki viemäroinnin Pitkädulle ja Pyhättömän asuinalueelle, kaivattaen putkilinjat työttömyystöinä (Lång 2010, 14, 95). Asuinalueen historiikin perusteella alueella oli kuitenkin ”alusta alkaen sähköt”, ja katujen varsilla onkin nähtävissä sähkötolppia ja taloihin johtavia ilmajohtoja jo varhaisimmissa ilmakuissa. Vuonna 1936, kun kaupunginosalle valmistui Kaarlo Könösen piirtämä ensimmäinen asemakaava, oli alue jo käytännössä kokonaan rakentunut. (Lång 2010, 15-16.)

Möysän kaupunginosan ja Pyhättömän asuinalueen rakentuminen laitakaupungille ennen esim. vesihuoltoverkoston perustamista oli ylipäänsä mahdollista vain alueelle tiuhaan syntyneiden yhteisten kaivojen ja yleisten soranottoaikkojen vuoksi: yleisillä alueilla ja

yhteiskäyttömailla on siten ollut merkittävä rooli kaupunginosan rakentumisessa ja kehityksessä. Vuoden 1932 kartta yhteisten alueiden jaosta mainitsee yhä Lounan tilan, ja karttapiirroksissa virallistetaan Joutjärven rannassa sijaitsevat (entisen yleisen uimarannan) koulutontti, sekä Möysän sorakuopan ja risteysalueen maat yhteiskäyttöisiksi. Nämä Möysän maa-alueet ovat ilmeisesti karttamerkintöjen perusteella kuitenkin palvelleet yhteiskäyttöisinä alueina jo Isojaosta lähtien: Kohderakennusten ympäristössä on siis sijainnut yhteiskunnallisesti merkittäviä yhteiskäytössä kaupunkilaisia palveluita jo 1700-luvulta lähtien.

Pyhättömän omakotitaloyhdistyksen historiikin mukaan vanhan Viipurintien ja Supankadun kulmauksessa olisi ollut pieni mökki omenapuineen jo 1906. VPK:n keltaisia taloja vastapäätä sijaitsevan asuintalon kerrotaan rakentuneen jo 1911. (Lång 2010, 10-11.) Möysänsäädyn 3 ja 5 kohderakennusten läheisyydessä sijaitsevat pientalot ovat säilyneet varsin kunnioitettavaan ikään, ja osa naapuruston asuintaloista on peräisin kohderakennusten kanssa samalta aikakaudelta. Esim. kadun toisella puolella kohderakennuksia vastapäätä sijaitseva Möysänsäädyn 8 rakennus on vuodelta 1900. Pitkädulla puolestaan on säilynyt useampiakin pientaloja rakennusvuosilta 1911-1928. (Lahden kaupunki, Locus Cloud -paikkatietokanta).

”Äiti sai sota-aikana leskeneläkettä, mutta se oli niin onnettoman pieni, että hän oli koneompelijana Keskon paitatehtaalla, nykyisen palokunnan tiloissa, myöhemmin Lahden Paidassa.” Kauko Antero Laihon muistelmia Pyhättömästä. (Lång 2010, 34.)

Aiemmin Möysänkadun kohderakennusten vieressä tontin kärjessä sijaitsi myös pieni puurakenteinen asuintalo. Taloon viitataan myös osoitteella Jaakonkatu 1 ja Karjalankatu 38, mutta 50-luvun nimistömuutosten jälkeen osoite on päivittynyt muotoon Möysänkatu 1. Rakennuksesta on säilynyt muutamia valokuvia, ja niiden perusteella pientalon arkkitehtuuri viittaisi sen rakentuneen 1920-30-luvulla: jyrkkä harjakatto, kolmionmalliset päätyikkunat ja ns. kissanpenkkikoristeet räystäillä ovat merkkejä vuosisadan ensimmäisten vuosikymmenten muodinmukaisesta rakennustyylistä. Möysänkatu 1 asuintalo on havaittavissa vanhimmassa säilyneessä alueen ilmakuvassa, vuodelta 1946. Lahden museoiden kuva-arkistosta löytyy talosta valokuvia vuosilta 1974 sekä 1975-79, mutta todennäköisesti puutalo on purettu pian viimeisen kuvausajankohdan jälkeen. Vuonna 1986 otetussa ilmakuvassa rakennusta ei enää nähdä selvityksen kohteena olevan tontin kärjessä.

Kuva 5 (oikealla ylhäällä): Möysänkatu 1, nyt jo purettu asuinrakennus. Valokuvaaja Yrjö Puuperä, 1974.

Kuvalähde: Lahden museoiden kuva-arkisto.

Kuva 6: Asuintalon eteläpäätyä, taustalla Möysänkatu 3 tehdasrakennus. Kuvaaja tuntematon, 1975-1979.

Kuvalähde: Lahti-Seura ry:n kuvakokoelma, Lahden museoiden kuva-arkisto.

2 RAKENNUSPAIKKA

2.1 TONTIN OMISTUS

1912 laadittuun ”Suomen taloudelliseen karttaan” on kirjattu Möysän kolmikantariestyksen ympäristöstä kolme tilaa: Ali-Paavola, Louna ja Lotila. Nykyisen Möysänkadun kahta puolta lohkotaan tontteja myös ”Kittelän tilasta”, Paavolan tilusvaihtoa käsittelevässä kartta-aineistossa vuodelta 1895. Pieni kaaviokartta vuodelta 1897 näyttää Lounan (esiintyy paikoin myös kirjoitusasussa ”Launan”) talon maita sijainneen Lahti-Viipuri maantien molemmin puolin (Kartta ja selitys Loukkaan palstatilan erottamisesta 1/4 Kittilän talosta N:o 7 1897).

1897-1938 kartta- ja lohkomis-aineiston perusteella selvityksen kohteena oleva tontti on kuulunut Lounan perintötilan ja Kittelän talon maihin vielä vuosisadan alussa. Myös Pyhättömän mäelle 20-luvulta alkaen noussut pientaloasutus perustettiin tonttimaalle, joka oli peruja Lounan tilasta (Virtanen 2014). Ennen alueliitosta vuonna 1933 Lahden itäiset esikaupunkialueet olivat ”vapaasti rakennettavaa” aluetta (Pfäffli 2019, 24). Lounan tila mainitaan viimeisen kerran lohkomiskartassa vuonna 1938, jolloin loputkin tilasta on jaettu ja otettu osaksi Lahden kaupunkia. (RN:o 7:222 Louna, lohkominen RN:ot 7:227-229 1938-1938, Kansallisarkisto).

Kiinteistön lohkomistoimituksen asiakirjoissa vuodelta 1976 on merkitty, että Lahden kaupunki on saanut 24.5.1973 lainhuudon Kulmalan tilaan, RN:o 7:112 (Pesola 1976, 3). Tilan numero täsmää kohderakennuksista 70-luvulla laadittujen piirustusten nimiötietohin, eli Möysänkadun tontti on luultavasti ollut kaupungin virallisessa omistuksessa ainakin vuodesta 1973. Saman korttelin päässä sijaitseva, voimassa olevassa asemakaavassa EV-suojaviheralueeksi merkitylle tontille on suoritettu lohkominen

2014: tontti oli kiinteistönmuodostuksen asiakirjojen mukaan toimitusaikaan jo kaupungin omistama (Uurtamo 2014).

Varsinaisista omistussuhteista huolimatta kiinteistöstä on pitkän yleishyödyllisen käyttönsä (ammattikoulu, VPK ym.) vuoksi muodostunut monille kaupunkilaisille mielikuva ainakin osittain julkisena tilana. Möysänkadun ympäristössä kaupunkikehitys on muutoinkin ollut vahvasti sidoksissa yhteisiin alueisiin aivan alusta lähtien: Möysän ja Pyhättömän alueella yleisimpiä yhteisiä alueita ovat ennen olleet soranottoaikat, sekä erilaiset kaivot ja vesisäiliöt. Ilman näitä julkisia hyödykkeitä ja talkoovoimin asukkaiden rakentamaa alkeellista vesi-infraa ei olisi voinut kehittyä nykyisen kaltaista kaupunginosaa vanhan keskustan itäpuolelle.

Julkinen tila on kaupunkirakeenteen merkittävin osa: julkisella omistuksella turvataan yleinen etu ja kytketään laajemman kaupunkiseudun eri osat ja toiminnot toisiinsa. Julkinen tila on siten kaupungin toiminnan perusta. Möysän ytimessä julkinen tila saa, jos mahdollista, vielä tavanomaista enemmän painoarvoa, kun huomioidaan kaupunginosan varhaisimmissakin dokumenteissa esiintyneiden ”yhteismaa”-tonttien runsas lukumäärä ja pitkä historia.

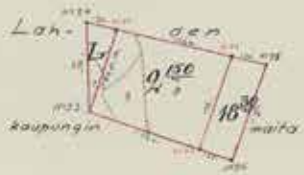
Kuva 7 (seuraavalla sivulla): Vuoden 1932 kartta-aineistoa Möysän yhteiskäyttömaista ja yleisistä alueista.

Kuvalähde: MML digiarkisto.

Salitys

R.Nr	Saha mahti	Tilan ja niittien omistajan nimet	Pinta- luku
		Yht. Tilan j.m. 2 ² 3 ³² 4 ¹⁰ 5 ¹⁰ 6 ¹⁰ 7 ¹⁰ 8 ¹⁰ 9 ¹⁰ 10 ¹⁰	
		11 ¹⁰ 12 ¹⁰ 13 ¹⁰ 14 ¹⁰ 15 ¹⁰ 16 ¹⁰ 17 ¹⁰ 18 ¹⁰ 19 ¹⁰ 20 ¹⁰ 21 ¹⁰ 22 ¹⁰ 23 ¹⁰ 24 ¹⁰ 25 ¹⁰	5
		L Lahden kaupungin tilan osuus	5
		U Toini Urttilan omistaman y.m. tilan osuus	2
		11 ¹⁰ Mäki-Hannala Saimon ratsu (Pöytästuslata)	1
		K Kujalan kartano, Anttonen Mammilajasaari	3
		A Anttonen y.m. pöytätilan osuus	1
		16 ¹⁰ Tornator O.Y. Tornator	1
		2 ¹⁰⁰ Yli-Pöytätila Antti Hakkilampi J.V. Ruuska	1
		3 ³⁵ Mäki-Pöytätila Toini Veikko ja Onni Pentti	1
		4 ¹⁰ 14 ¹⁰ Mäki-Pöytätila Saimon ratsu, Saimon ratsu O.Y.	1
		4 ¹⁰ 14 ¹⁰ Pöytätila Saimon ratsu ja Hilma Kujanen	1
		4 ¹⁰ 14 ¹⁰ Pöytätila Juhana Kujanen ja Matti Saimon ratsu O.Y.	1
		7 ¹⁰ 8 ¹⁰ 10 ¹⁰ Pöytätila Kalle V. Pöytätila	1
		7 ¹⁰ 8 ¹⁰ Pöytätila Jaimari Pöytätila	1
		7 ¹⁰ 8 ¹⁰ Louisa Oskari Uusitalo y.m.	3
		7 ¹⁰ 8 ¹⁰ Kyösti-Kittilä, Toini ja Toini Louni y.m.	1
		8 ¹⁰ 9 ¹⁰ Huovila, Hovi Huovila y.m.	1
		9 ¹⁰ Iso-Saksala, Kalle V. Saksala	5
		9 ¹⁰ Väinö Saksala, Lyly Saksala y.m.	1
		10 ¹⁰ Vli-Mäkelä Juhani Alfred (Mäkelä) y.m.	1
		11 ¹⁰ 11 ¹⁰ Tornator, Kalle Pöytätila	1
		11 ¹⁰ 11 ¹⁰ Hannala, Juhani Pöytätila y.m.	1
		12 ¹⁰ Pöytätila Saimon ratsu (Pöytätila)	1
		13 ¹⁰ Pöytätila, Hallalan kunta	1
		14 ¹⁰ Pöytätila, Eino ja Toini Pöytätila y.m.	1
		13 ¹⁰ Oimola, Onni Lepola	1
		13 ¹⁰ 18 ¹⁰ Kallionen, Kustaa Heimo y.m.	1
		19 ¹⁰ Nikkilän tilan osuuden tilan osuus	1
		24 ¹⁰ Anttila, Emilia Ylöstalo y.m.	2

Mielinmäen sarakuoppa
n. 1 km pohjoiseen kaupungin keskuksesta

Sarakuoppa Kivisaaranlahti
n. 2 km länteen kaupungin keskuksesta

Välj. Saimon sarakuoppa
n. 2 km etelään kaupungin keskuksesta

Möyän sarakuoppa
n. 2 km etelään kaupungin keskuksesta

Möyän sarakuoppa ym. maat
n. 2 km etelään kaupungin keskuksesta

Scheritöön sarakuoppa
n. 2 km etelään kaupungin keskuksesta

Uudistus Kartta
Lahden ja Järvenpään kylien
pöytäkunnan isojärjestyksessä yhteisiksi
jäteyksiä ja vielä jakamattomina olevista
yhteismaista
Hallolan kunnan ja Lahden kaupungin alueilla
Hämeen läänissä

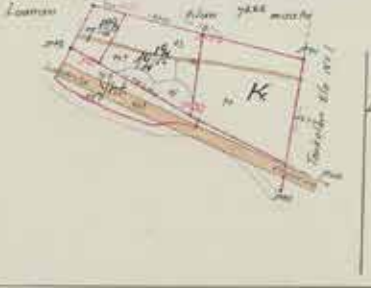
Maat ovat tätä ennen mitatut isojärjestyksessä varten
v. 1898, jossa niissä ne ovat yhteisiksi jäteyksiä.
Tilukset uudelleen mitattiin ja osuutensa kesken jotta
jätelijat puolelta ja myyjä v. 1937-1938 -määrittämissä
Sulo J. Lehtinen

Uudistuksen oikeaksi tiedoksi
Viran puolesta
Sulo J. Lehtinen

Möyän koulu- ja Niittakansu
n. 2 km etelään kaupungin keskuksesta

Pöytätilan sarakuoppa
n. 2 km etelään kaupungin keskuksesta

Välj. Saimon sarakuoppa
n. 2 km etelään kaupungin keskuksesta

2.2 KAAVOITUKSEN VAIHEET JA KARTTAHISTORIA

Vanhin Lahtea koskevat kartta on Nils Westermarkin 1750-52 laatima isojakokartta: siitä erottuvat Möysässä risteävät kolme pääväylää, mutta tontti- tai tilajakoa ei ole vielä esitetty.

Teollisuuskiinteistöksi Möysänkadun kohde on eritelty ensimmäisen kartta-aineistossa vuoden 1938 opaskartassa: tontteja tai rakennuksia ei ole tarkasti esitetty kartassa. Kohdekiinteistö on merkitty teollisuuskäyttöön myös Lahden osoitekartassa vuonna 1952: vuosisadan puolivälissä laaditussa kartassa on eroteltu paikalta kaksi erillistä tonttia ilman rakennuksia. Tonttien vaaleanharmaa väritys merkitsee kartan selitteen perusteella jo rakentunutta teollisuustonttia.

Möysänkatu 3 ja 5 kiinteistöjen osalla kirjoitushetkellä voimassaoleva asemakaava 39814487/A on kuulutettu lainvoimaiseksi 14.10.1955. Korttelin päässä sijaitseva Möysänkatu 1 tontti on asemakaavoitettu uudelleen myöhemmässä yhteydessä: voimassaoleva asemakaava on vuodelta 1984. (Lahden karttapalvelu.)

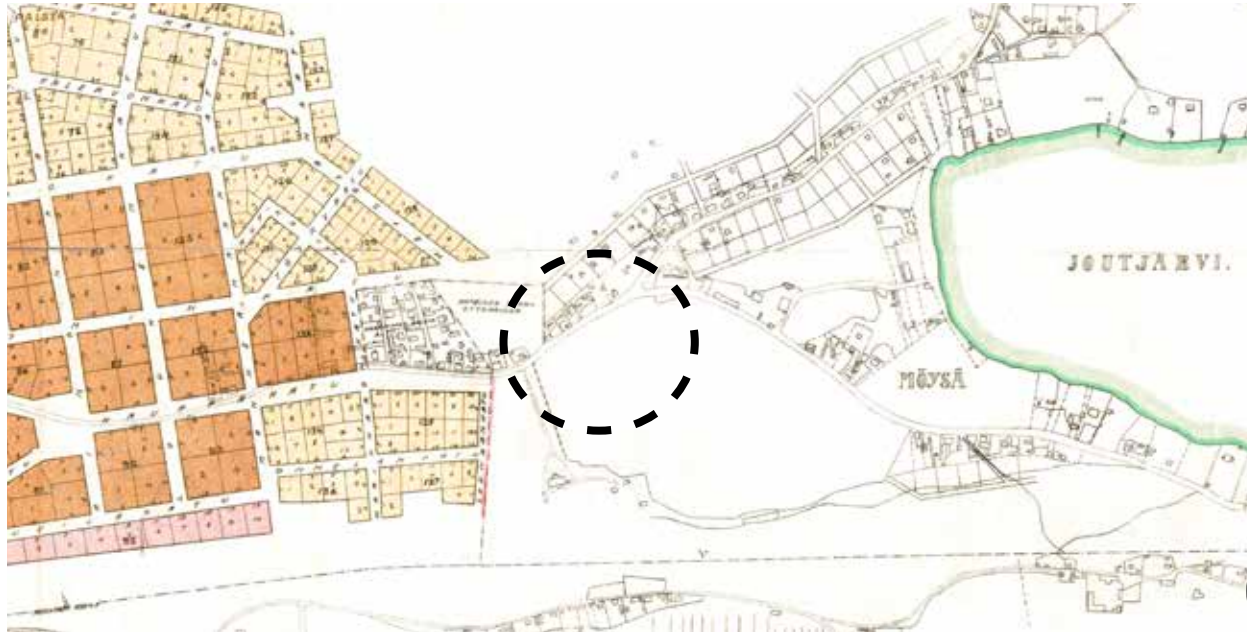
Lahden ensimmäinen asemakaava laadittiin 1925, mutta Möysän kaupunginosa ei kuulunut tuolloin asemakaava-alueeseen: valtaosa nykyisen Möysän alueesta liitettiin Hollolasta Lahteen vasta 1933 suuren alueliitoksen yhteydessä (Virtanen 2014). Kaupunginarkkitehti Kaarlo Könönen laati Lahdelle vuonna 1936 edellistä laajemmän ruutukaavatyypin asemakaavan. Könösen kaava käsitti ydinkeskustan lisäksi jo kaupungin itäosat, eli Möysän kaupunginosa ja selvityksen kohdetontti noteerattiin kaavatasolla ensimmäistä kertaa Könösen 30-luvun suunnitelmassa. (Lång 2010, 15.)

Kuva 8: Ote venäläisestä topografiakartasta, joka on laadittu Lahden kylästä ja "Joutsenjärvestä" 1874-1875.

Kuvalähde: MML digiarkisto.

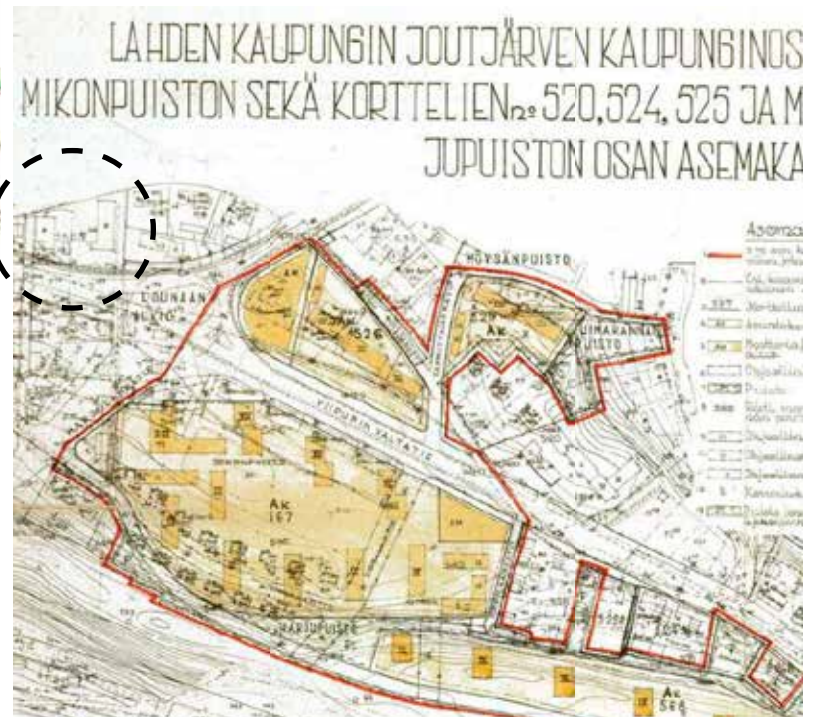
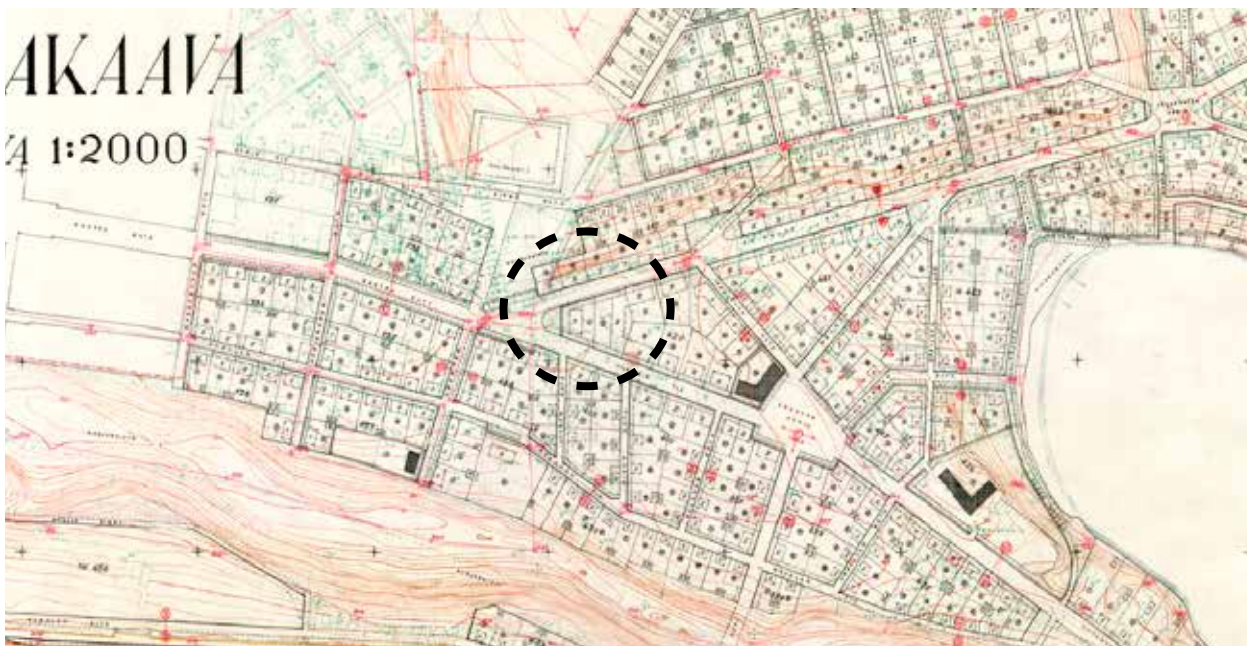
Möysänkadun kohdetontti rakennuksineen esiintyy selvästi 4.2.1955 kaupungingeodeetti Nuutilan allekirjoittamassa kaavakartassa nro 198203A, joka käsittelee Joutjärven ja Möysän asemakaavamuutosta. Rakennukset eivät kuitenkaan kuulu kaava-alueeseen. (Arkhe Oy 2022, 7.) Kohdekiinteistö on tämän jälkeen sisällytynyt ainakin yhden osayleiskaavan rajaukseen: Möysän kaupunginosa muodosti kaava-alueen kaakkoiskulman vuonna 1985 laaditussa Kivimaan-Kiveriön-Joutjärven osayleiskaavassa (Eerolainen 1985).

Kuva 9 (vasemmalla ylhäällä): Lahden asemakaava 1925, ote Möysän kohdetontin ympäristöstä. Vanhan Viipurintien alkuperäinen linjaus on vielä helposti havaittavissa, ja Viipurintie (nyk. Möysänkatu) erottuu selkeästi kaupunginosan pääväylänä. Kaavakartalla ei näy selvityksen kohteena olevaa rakennusparia tai tonttirajoja kiinteistön lähiympäristössä.

Kuva 10 (vasemmalla alhaalla): Ote Lahden itäisten osien asemakaavasta v. 1936. Möysänkatu 3 tehdasrakennus jo merkitty kaavakarttaan.

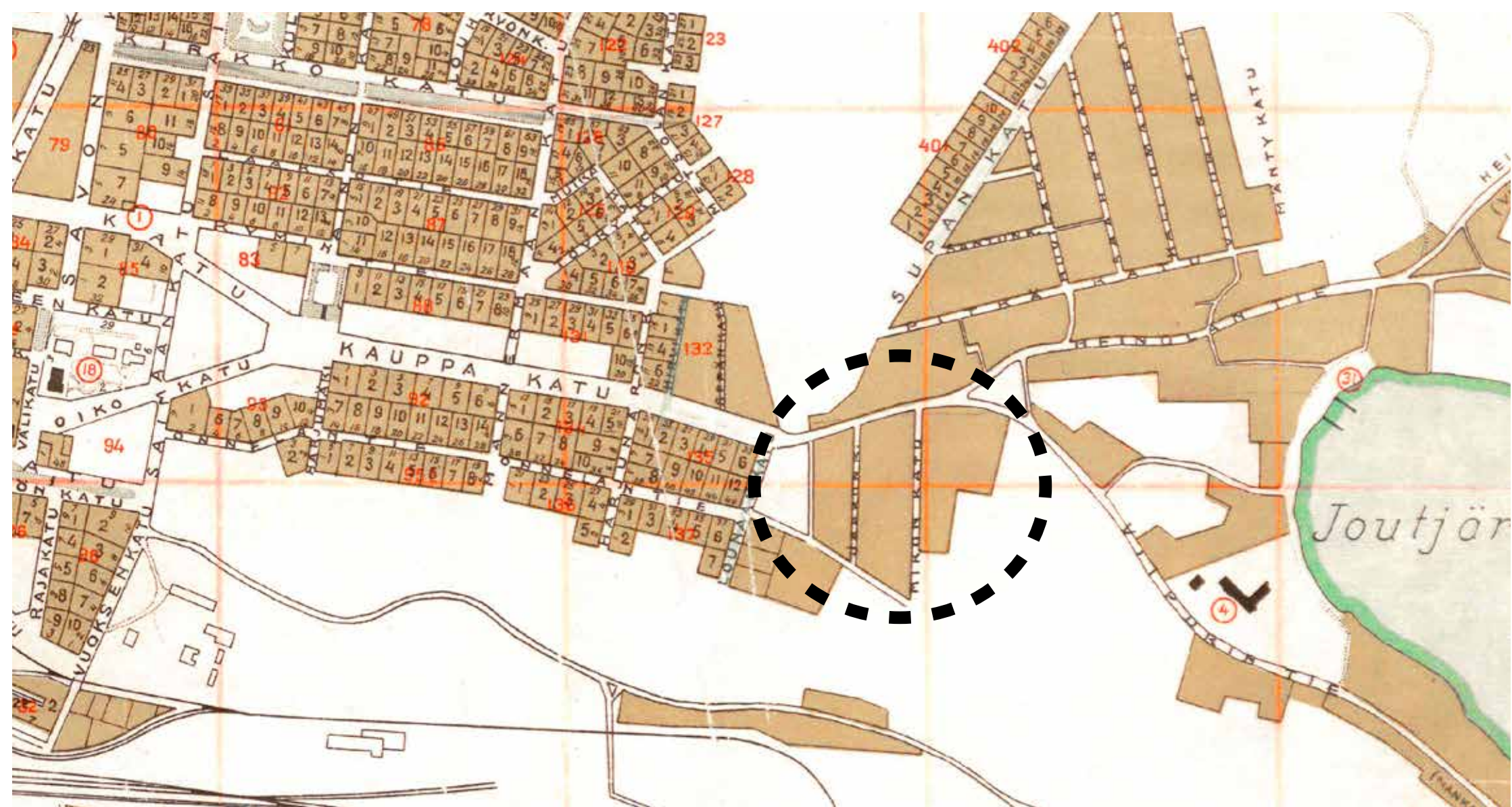
Kuvalähde: Lahden kaupunki, Tekninen- ja ympäristötoimialayksikön karttakokoelma / Timo Meriluodon kaupunkikarttojen verkkoarkisto.

Kuva 11 (yllä): Ote Joutjärven kaupunginosan asemakaavasta 19803A. Molemmat Möysänkadun kohderakennukset ovat näkyvissä 1960 kaavakartan kulmassa, hieman ak-alueen ulkopuolella. Möysänkatu 1 asuinrakennus esitetään vielä korttelin kärjessä, ja Möysänkatu 3:n itäisvulla näkyy pieni talousrakennus.

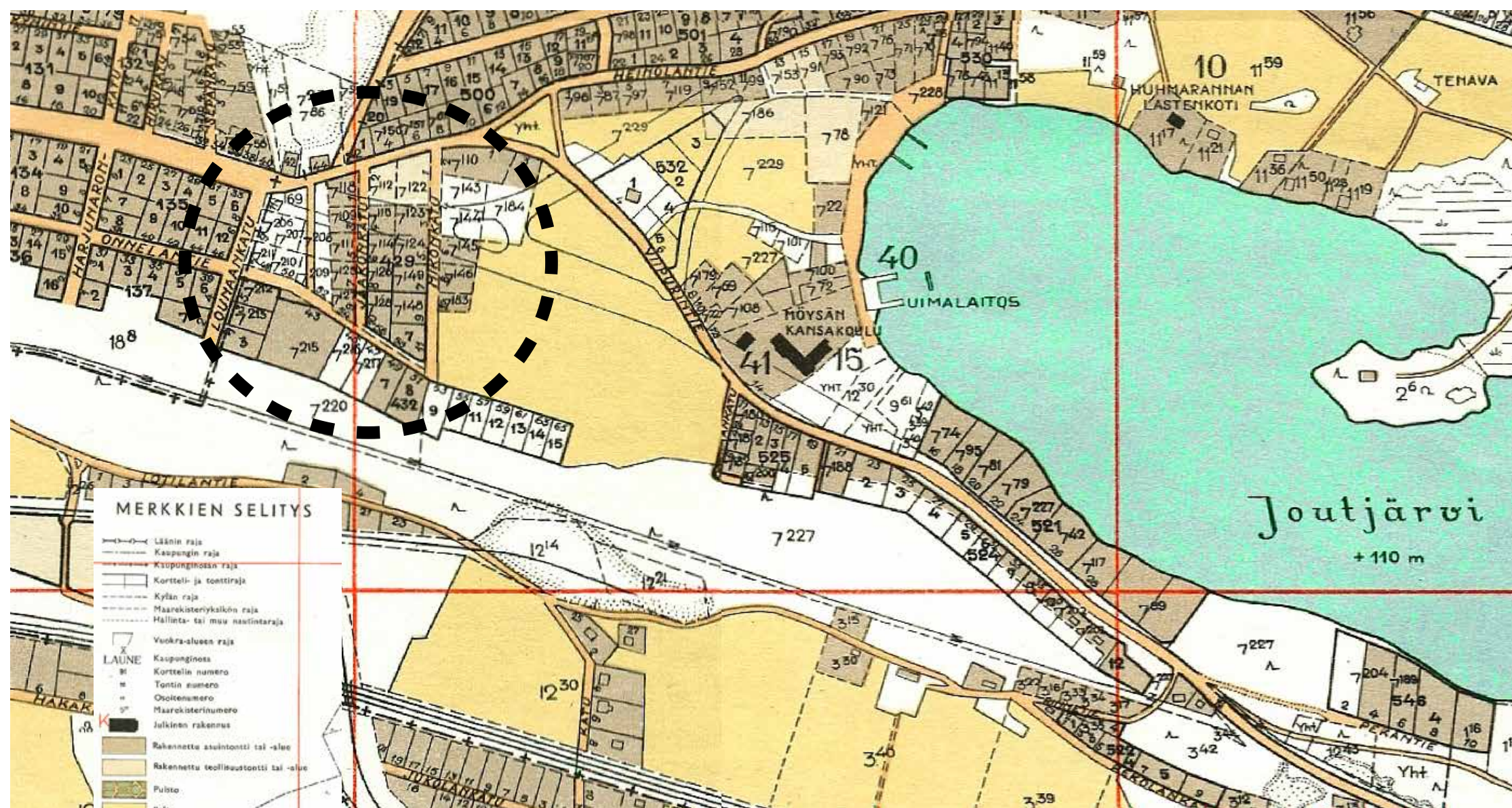
Kuvalähde: Arkhe Oy 2022.

Kuva 12: Lahden ensimmäinen opaskartta valmistui vuonna 1938; ote Möysänkadun kohdalta.

Kuvalähde: Timo Meriluodon kaupunkikarttojen verkkoarkisto.

Kuva 13: Lahden osoitekartta 1952, ote karttalehdessä ja selitteestä.

Kuvalähde: Timo Meriluodon kaupunkikarttojen verkkoarkisto.

MOYSA EI ALA ENÄÄ MISTÄÄN

VAIN OIKEAT lah-
telaiset tietävät

2.3 NIMISTÖMUUTOKSET

Perustavaa laatua on...
lut kysymys siitä, mi-
alkaa. Käsitteitäkin on
Paljasjätkäinen m-
Pappi-Partanen, m-
mieltä, että Lahden ke-
tuleva asuu Möysin
Karjalankadulla eli
Kauppakadulla eli van-
purintielle ylittäessään
volankadun. Karja-
poikkikadusta Hirvika-
pänkatu kuuluvat rov-
Partasen mukaan jo Möy-

Kaupunginosan nimi on säilynyt ilmeisesti varsin alkuperäisenä läpi alueen historian. Möysä-nimen taustoista on useampikin teoria, ja nimen etymologian vaihtoehtoja on arvuuteltu niin lehtien yleisönosastoilla kuin paikannimistöteoksissa ja Kotimaisten kielten tutkimuslaitoksessakin: sanan tiedetään merkitsevän ainakin puolittain maan sisään harjun rinteen suojaan rakennettua asumasaunaa. Tällaiset möysät olivat erityisesti matkalaisten suosimia, ja varsin tyypillisiä rakennelmia vielä 1500-1700-luvulla, jolloin Joutjärven rannat Viipurintien pääväylän vierustalla olivatkin vilkkaita kauppapaikkoja (Ruohoniemi 1984, 10).

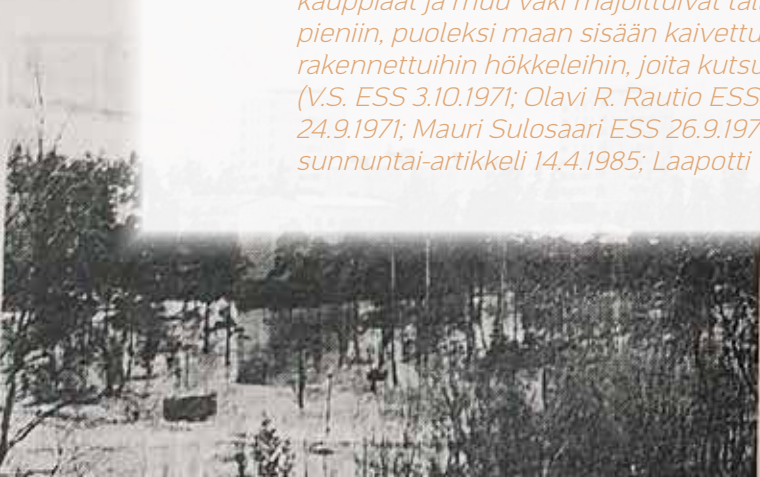
Toisten lähteiden mukaan kaupunginosa olisi saanut nimensä ruotsalaisen ruotusotamies Mössan mukaan. Toisaalta Möysä voi myös viitata Joutjärven luoteispäässä, Ahtialantien ja uimarannan välissä sijainneeseen Möysäksi ristittyyn vaatimattomaan mökkitupaan, jossa kestiin väsyneitä matkalaisia. Möysä voisi myös olla lappalaisten kauppiaiden jälkeensä jättämä kutsumanimi, sillä sanan arvellaan juontuvan alun perin saamen kielestä. Lahtelaista paikannimistöä tutkinut Marjukka Laapotti tallensi vielä eräänkin taustatarinan nimelle: "(Möysä) on saanut nimensä silloin, kun Lahti vielä oli pieni kylä. Lahdessa pidettiin kuitenkin isoja markkinoita, ja idästä markkinoille tulleet kauppiat ja muu väki majoittuivat tällöin Joutjärven rannalle pieniin, puoleksi maan sisään kaivettuihin ja vain osaksi puusta rakennettuihin hökkeleihin, joita kutsuttiin möysiksi". (V.S. ESS 3.10.1971; Olavi R. Rautio ESS 16.7.1971; N.Lunden ESS 24.9.1971; Mauri Sulosaari ESS 26.9.1971; Jouni Eerolainen ESS sunnuntai-artikkeli 14.4.1985; Laapotti 1994.)

ESS:n kuva
historiaa ja maalannut luonnoksia vuosisadan alun Möysästä. Kuvan luonnos on vuodelta 1916. Ennen vuotta 1916. Sen jälkeen paikalle rakennettiin työväentalo, josta tuli lopulta Möysän pirtti.

Möysän keskusta kaivettiin

Möysän keskustasta sen ei ole tarvinnut kinastella

Pappi-Partasen lapsuudessa Möysänjärven rannassa oli venäläisten kasarmi, jossa oli 150 kasakkaa. Nykyisen Möysänkadun varressa ja Möysänmäellä oli työläisperheiden itselleen rakentamia asuintaloja, joissa asui noin 50 perhettä.

Möysän koulu oli aloittanut jo vuonna 1906 ja sillä sekä sen

vesipallomaatteleuita Viroa vastaan. Kaikki 50-luvun möysäläiset muistavat myös kevättalviset avantouintinäytökset pellehypyineen.

Möysäläiset tunnettiin tietysti hyvinä uimareina ja yleensä vain heitä kuului "kympin palkkarikerhoon". Kerhoon pääsi, kun hyppäsi 10 metrin kerroksesta ns. palokuntalaistyyliä eli niin, että varpaat ja sormet tapasivat samanaikaisesti veden pinnan.

Rannan tuntumaan sijoittunut teollisuus lähti 50-luvulla kaummas ja Keskon paitatehtaasta tuli paloasema. Aseman vieressä oleva kotiteollisuuskoulu oli jo muuttunut historialliseksi museoksi.

Venäläisten kasarmien paikalle rakennettu Möysän pirttikin purettiin. Talo oli ensin työväentalo, mutta sitten se ostettiin nuorisoseuralle. Myös raittiusseura Alku 9 piti siellä monta kokousta.

Nyt vain osa KKJ:tä

Möysän alennustila alkoi 1960-luvun alusta ja on jatkunut tähän päivään saakka.

Järvestä alettiin käyttää ainoastaan Joutjärvi-nimitystä, koulun vastapäiselle harjulle ja pelolalle nousi kerrostaloja, joista syntyi Ruolan alue, umalaitoksesta tuli tinneristien majapaikka

ja möysäläiset muuttivat pois Möysän nimi kuulosti kirkon virkamiesten korvissa kutsu-sanalta ja sen tilalle keksittiin vähitellen mitä kummallisen nimityksiä.

Möysä-sana muuten tarttuu rovasti Partasen tutkimuksen mukaan mörskää eli eräänlainen rinneasumusta.

Tänä päivänä entinen Möysä on Lahden kaupungin alueen maan—Kiveriön—Joutjärven osayleiskaava-alueen kaakkois-kuilma. Ehkä sielläkin syntyy omanlaistaan yhteiskuuluisuuden tunnetta.

JOUNI EEROLAINEN
ESA HAGELBERG,
kuvat

Vaikka Möysän keskeisten liikenneväylien kolmikantarisiteyksellä on pitkä historia, kadunnimistö Möysän sydämessä on sitä vastoin muuttunut useita kertoja 1920- ja 80-lukujen välisenä aikana. Vaihtuva nimistö hankaloittaa osaltaan rakennushistorian tutkimusta, mutta muutokset eivät olleet mieleisiä aikalaisillekaan: ”Uusista kadunnimistä sekaannuksia ja moitteita ”väärin osoitteisiin”: Möysänkatu ja Karjalankatu eniten haukuttuja”, uutisoi Lahti-lehti 26.01.1957.

Möysän paikan hengelle ja kaupunginosan kehitykselle merkittävä vesistö, nykyinen Joutjärvi on tunnettu ajankohdasta riippuen hieman vaihtelevilla nimillä. 1700-luvulta säilyneeseen Kuninkaan kartastoon on nimetty ”Joutsijärvi”, joka muuttui 1875 kartoittajan käyntiin mennessä muotoon ”Joutsenjärvi”. Vuonna 1899 piirretty karttaa todentaa kuitenkin jo Möysänimityksen pitkää ikää sekä nimen kytkeytymistä kyseiseen paikkaan: kartan laatinut komissiomaanmittari J. Tarhonen käyttää aineistossaan Joutjärvestä nimeä ”Möysä-järvi”. Tämä nimitys toistuu myöhemmissäkin kartoissa, mm. vuoden 1921 Suomen talouskartastossa ja 1930 Lounan tilan lohkomiskartassa nähdään ”Möysän järvi”. Joutjärvi-nimi on kuitenkin käytössä jo vuoden 1938 opaskartassa, ja tuntuu vakiintuneen vähitellen 30-luvulta lähtien (Maanmittaushallituksen uudistusarkisto, Uudistuskartat ja -asiakirjat. HÄMEEN LÄÄNI, Lahti, 1899 ja 1875)

Vielä vuoden 1946 ilmakuvasa Möysänkatu (ent. Möysäntie, alun perin Ylinen Viipurintie) erottuu selkeästi kaupunginosan pääväylänä. Nykyisellä Möysänkadun kohdetontilla sijaitsevat rakennukset näkyvät ilmakuvasa selkeästi erillisiksi kiinteistöiksi erotelluilta, ja tontit huolellisesti aidatuilta. 1920-40-luvulla Jaakonkatu ja Mikonkatu ulottuivat nykyistä pidemmälle: molemmat päättyivät Möysänkatuun, ja selvityskohteena olevat rakennukset jäivät aikansa katulinjastossa Jaakonkadun ja Mikonkadun väliin, ikään kuin yhdeksi etelä-pohjoissuuntaiseksi korttelikokonaisuudeksi. Möysän huonekalutehtaisiin viitattiin

Lahden osoite- ja liikehakemistossa 30-luvulla kadunnimillä ”Jaakonkatu 8” ja ”Mikonkatu 8” (Lahden Osoite- ja liikehakemisto 1935-36, 153). Eräässä säilyneessä 1953 asemapiirustuksessa on esitetty Jaakonkadun ja Mikonkadun sijainnit päinvastoin nykyiseen/toisiinsa nähden, mutta vuoden 1922 ja 1938 kartoissa kadut ovat nykyisillä paikoillaan: todennäköisempää siis on, että Jaakonkatu 8 viittaa Möysänkatu 3:een, ja Mikonkatu 8 Möysänkatu 5:seen.

Vuoden 1953 asemapiirustuksessa kohdetonttia vierustavat ”Kauppakatu” ja ”Möysäntie”: vanhan Ylinen Viipurintien nimen korvasi kaupungin rakentuessa alun perin Kauppakatu, ja tämä kadunnimi säilyi käytössä Möysän pääväylällä aina 50-luvun loppupuolelle asti. Kauppakatu muutettiin kuitenkin 1957 Karjalankaduksi. Karjalankatu saavuttaa nykyisen pääväylän asemansa 60-luvun puoliväliin mennessä: 1963 ilmakuvasa voidaan todeta, että Möysänkatu on näivettynyt kapeahkoksi sivujuonteeksi, ja leveän Karjalankadun uusi linjaus kulkee kohdetontin eteläsivulla. Karjalankatu päättyy nykyisille möysäläisille tuttuun liikenneympyrään, ja avaraksi parturoidulta risteysalueelta katu haarautuu edelleen Ahtialantieksi ja Viipurintieksi. Monen lahtelaisen nykyisinkin muistama risteysalueen maamerkki nousee liikenneympyrän oheen pian katulinjausten jälkeen: Möysän Esso -huoltoasema erottuu selvästi ilmakuvasa keväällä 1979.

Vuosina 1957-1978 selvityksen kohdekiinteistöstä käytettiin osoitetta Karjalankatu 40-42. Sisäänajo molemmille tonteille oli Karjalankadun puoleiselta eteläsivulta, joka oli tuolloin vielä nykyisestä poiketen aitaamaton tonttiraja. 70-luvun lopussa rakennusparin osoitteeksi tuli Möysänkatu, samalla kun tonttiliittymät siirrettiin turvallisuussyistä pohjoispuolelle kiinteistöä.

Ympäristön nimimuutoksista huolimatta selvityksen kohdekiinteistöön viitataan kuitenkin varsin johdonmukaisesti aikakaudesta ja aineistosta toiseen. Tonttiin nykyisinkin yhdistettävä numerointi ym. tunnuksat esiintyvät samassa muodossa jo vuodesta 1953, eli varhaisimmista kohdekiinteistöistä säilyneistä piirustuksista lähtien. Vuosina 1953-1998 kortteli 503 ja tontti nro 1 toistuvat rakennuspiirustusten nimiöissä sellaisinaan. Möysänkatu 3 rakennukselle on kirjattu vuoden 1953 piirustuksiin myös rakennusnumero 7:122, ja 1976 päivytyssä piirustuksessa nimiöön on lisätty kiinteistön tietoihin myös tilan nimi, ”Kulmala”.

Kuva 14: Ilmakuva Möysästä vuodelta 2011.

Kuvalähde: MML digiarkisto, vanhojen ilmakuvien kokoelma.

3 SUUNNITTELU JA RAKENTAMINEN

3.1 RAKENNUSAJANKOHTA

Useimmissa lähteissä Möysänkadun rakennusparin on kirjattu valmistuneen vuonna 1927, mutta on todennäköistä että ainakin toinen rakennuksista on syntynyt hieman aiemmin. Todennäköisesti Möysänkatu 3 on rakennettu aikavälillä 1924-1926, ja Möysänkatu 5 1925-1927. Varmaa tietoa rakennusajankohdasta ei ole, ja viittaukset rakennusvuosiin ovat eri lähteiden perusteella osin ristiriitaisia.

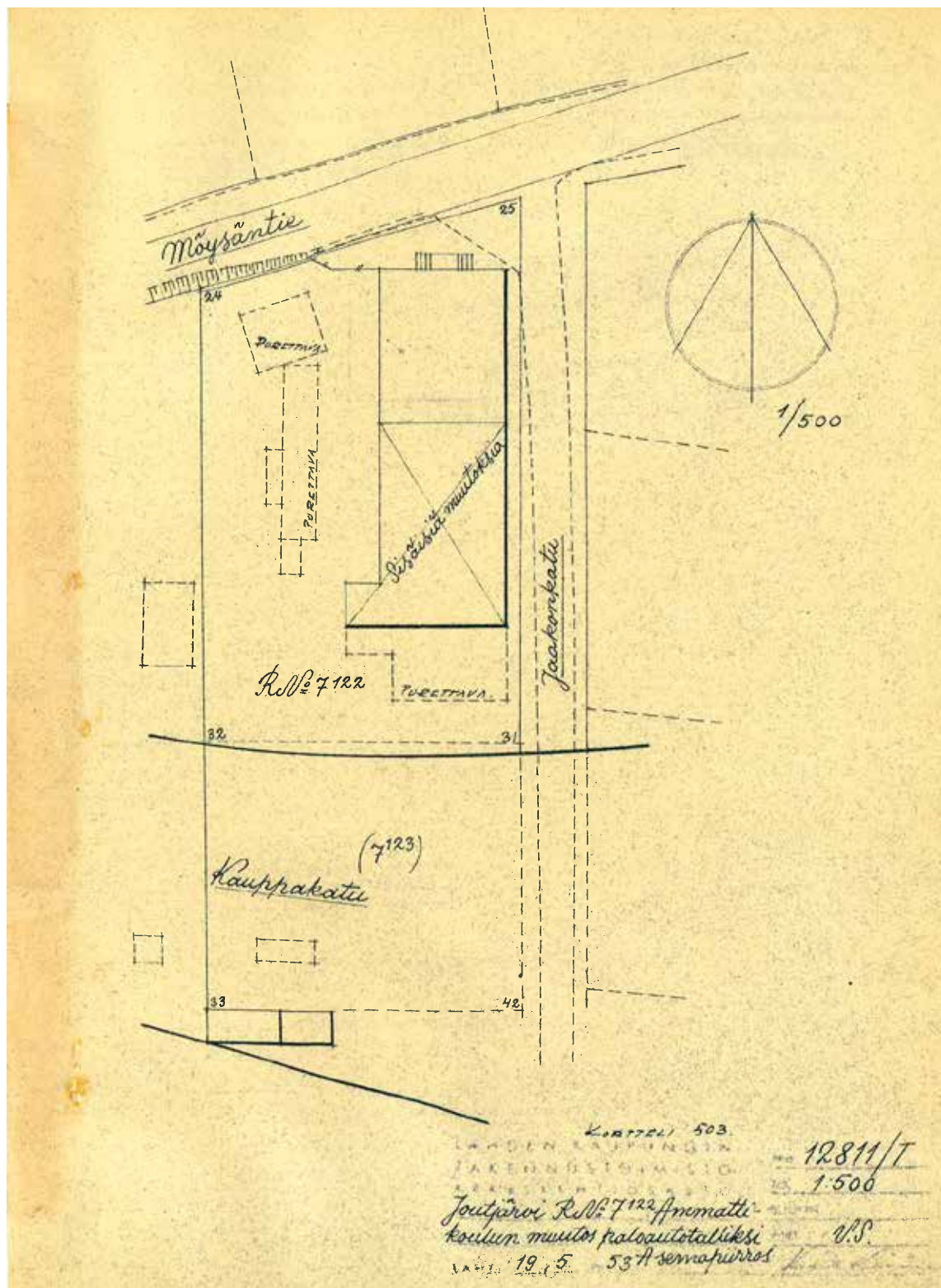
Huonekalutehdas Muuramen vaiheista on säilynyt paikoin hyvin yksityiskohtaistakin lokirjanpitoa aina yrityksen menestystarinan vaatimattomasta alusta lähtien – eli 1900-luvun ensimmäisiltä vuosikymmeniltä, jolloin veljekset Jalmari, Martti ja Viljo Vaara perustivat huonekaluyrityksensä Lahteen. Muuramen kunnan historiikin mukaan Vaarat olisivat perustaneet verstaansa Lahteen Möysänkadulle jo vuonna 1924 (Ruuskanen 1989, 241-242.). Toisaalta selvitystyössä löytyi myös tästä eriävää syntyhistoriaa dokumentoivia lähteitä: Vaaran huonekalutehtaan kerrotaan useammassakin lähteessä aloittaneen toimintansa 1924, mutta veljesten ensimmäinen tehdas on Elkan arkiston tietueviitteiden mukaan sijainnut Hollolan puolella Salpakankaalla. Möysään Vaaran puusepät olisivat näinollen siirtäneet toimintansa vasta hieman myöhemmin 1926.

Jompikumpi Möysänkadun tehdasrakennuksista on todennäköisesti voinut valmistua tai ainakin olla rakenteilla jo 1924. Tätä puoltaisi Rakennusmestariyhdistyksen historiikista löytyvä maininta vuonna 1923 käynnistyneestä työmaasta: ”tehdasrak. + automobiilikorjauspaja, piirt. ja valvonut O. Kolsi”, mutta kuvaus voisi sopia kumpaan tahansa rakennusparista (Ruohoniemi 1984, 69). Jos tehdas- ja autokorjaamorakennuksella todella

viitataan Möysänkatu 3 tai 5 kohderakennukseen, kirjaus toisi yhden rakennuksen osalta varmuuden niin rakennusvuoteen kuin suunnittelijaankin. Rakennuskaksikosta Möysänkatu 3:n aikaisempaa rakennusajankohtaa tukisi rakennuksen esiintyminen kaavakartoissa ensin yksinään, hieman aikaisemmin kuin vastinparinsa (Lahden itäisten osien asemakaava 1936). Lisäksi tehtaan ajoittumista vuosikymmenen alkupuolelle tukisi sen perinteisempään muotokieleen nojaava massoittelu, sekä osittain vastinparinsa verrattuna hieman vanhanaikaisempi ilme ja rakennevalinnat.

Möysänkatu 3 on julkisivuarkkitehtuuriltaan hieman enemmän painottunut 20-luvun kuin 30-luvun tyyliin. Möysän betonitiiliselälle rakennusnelikolle yhteiset ominaispiirteet ovat kohteessa kyllä havaittavissa, mutta massoittelu, aukotus ja kokonaisvaltainen arkkitehtoninen ilmaisu on hieman pidättyväisempää kuin 1927-28 rakentuneissa Joutjärven rannan maamerkkirakennuksissa, entisessä paloasemassa ja Maamieskäsityökoulussa. Aikaisempaa rakennusajankohtaa puoltaa myös Möysänkatu 3:ssa käytetty vanhanaikaisempi välipohjarakenne (Insinööristudio 2018, 1).

1961 vuoden rakennuspiirustuksissa Möysänkatu 3:n eteläjulkisivuun on esitetty osittaista rasterointia ulkoseinän osuudelle, ja rakennuksen Karjalankadun puoleiseen pätyyn (sota-aikaan Kauppakadun) on esitetty ilmeisesti uusi porrassyöky 1-kerrroksesta ullakolle. Nämä voisivat merkitä, että rakennuksen pätyä on jouduttu uusimaan osittain ennen 60-lukua: Möysänkatu 3 sopisi tämän perusteella Vaaran huonekalutehtaaksi, jonka tiedetään vaurioituneen talvisodan pommituksissa 1939 (Muurame Oy).

Selvityksen kohteena olevista rakennuksista ei ole säilynyt uudisrakennusvaihetta kuvaavia piirustuksia.

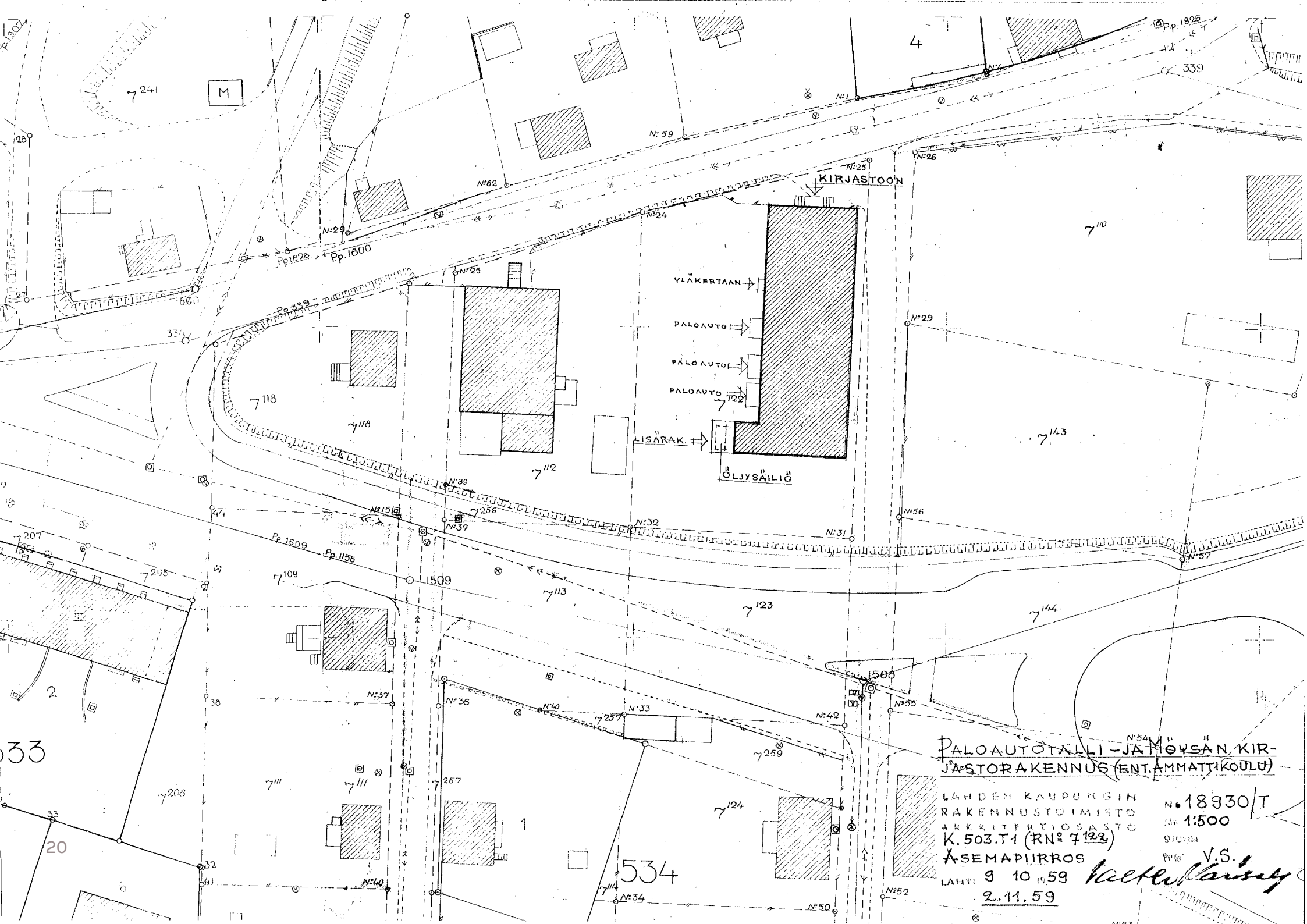
Vanhin Möysänkatu 5:n rakennusta koskeva asemapiirustus on säilynyt vuodelta 1953. Samalta vuodelta, mutta vaihtelevasti eri suunnittelijoiden signeeraamina, on saatavilla myös länsi- ja eteläjulkisivut esittävä piirustus, sekä pohjakuva 1. kerroksen osalta. Möysänkatu 3 rakennus esiintyy ensimmäisen kerran 2.11.1959 päivätyssä asemapiirustuksessa, ja varhaisimmat muut rakennuspiirustukset kohteesta ovat 60-luvun alusta.

Kuva 15 (vieressä vasemmalla): Ote asemapiirustuksesta 1953.

Kuvat 16-21(seuraavilla sivulla): Varhaisimmat löytyneet piirustukset Möysänkadun rakennusparista.

Valtter Karisalon laatima asemapiirustus vuodelta 1959 (s. 20) ja Möysänkatu 5:n vanhimpia piirustuksia vuodelta 1953 (s. 21-22). Möysänkatu 3:n vanhimmassa lupasarjassa esitetään pelkät pohjapiirustukset, ja nämäkin on laadittu vasta 1961 (s.23-25).

Kaikkien piirustusten kuvalähde: Lahden kaupunki, Tilakeskuksen piirustusarkisto.

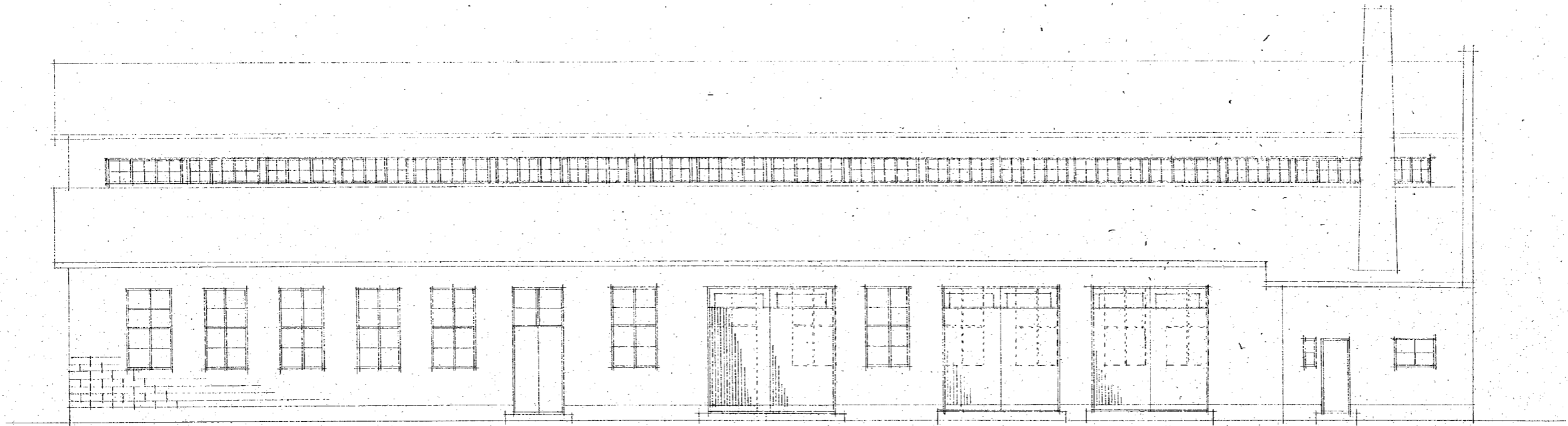

PALOAUTOTALLI-JAMÖYSÄN KIRJASTORAKENNUS (ENT. AMMATTIKOULU)

LAHDEN KAUPUNGIN
 RAKENNUSTOIMISTO
 ARKKITEHTIOSASTO
 K. 503.T1 (RN^o 7122)
 ASEMAPIIRROS
 LAHVI: 9 10 59
 2.11.59

N° 18930/T
 1:500
 V.S.
Kaarlo Karsinen

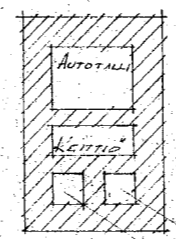

LÄNSISIVU

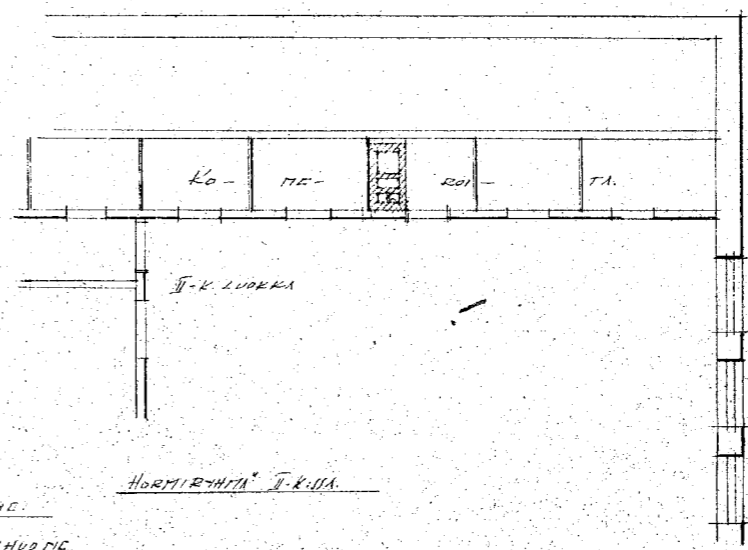

Eteläpääty

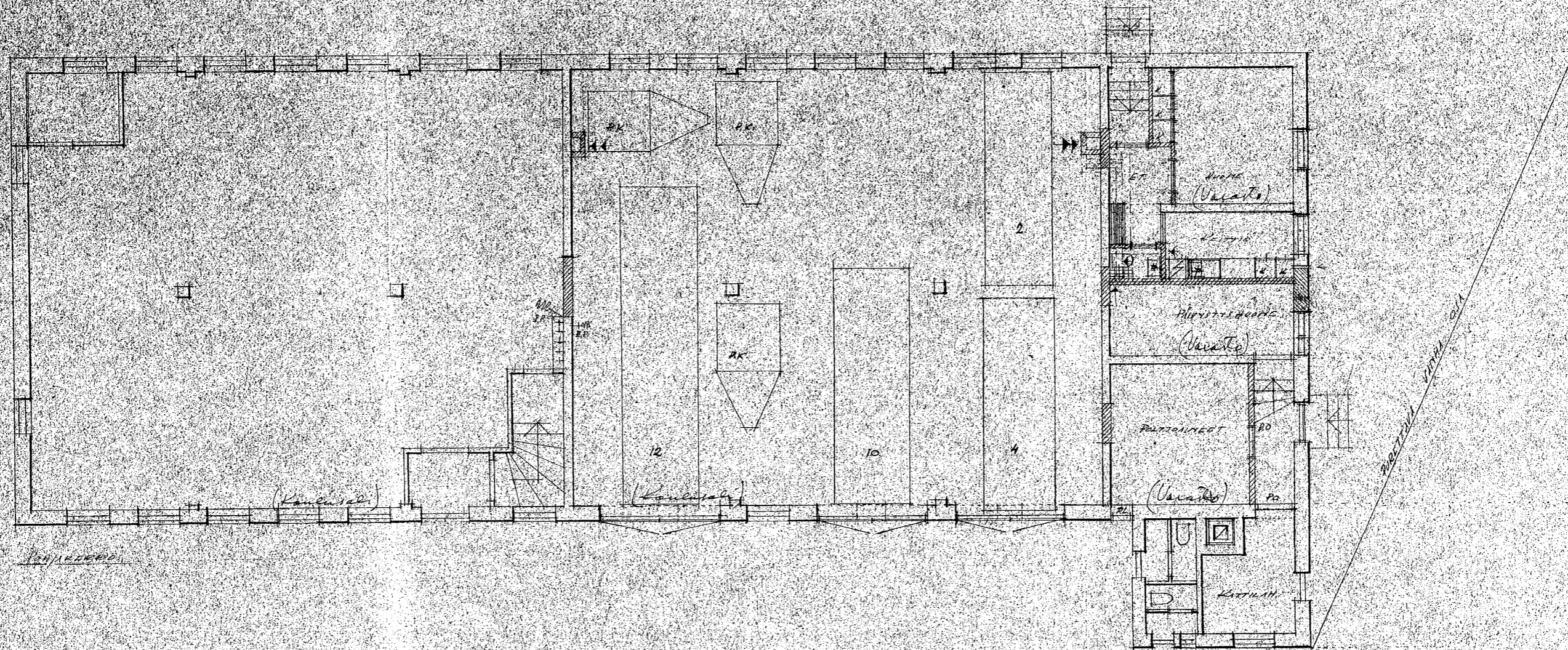
HORMIT. 1:25

WC HUONE.
PÄIVYTYSHUONE

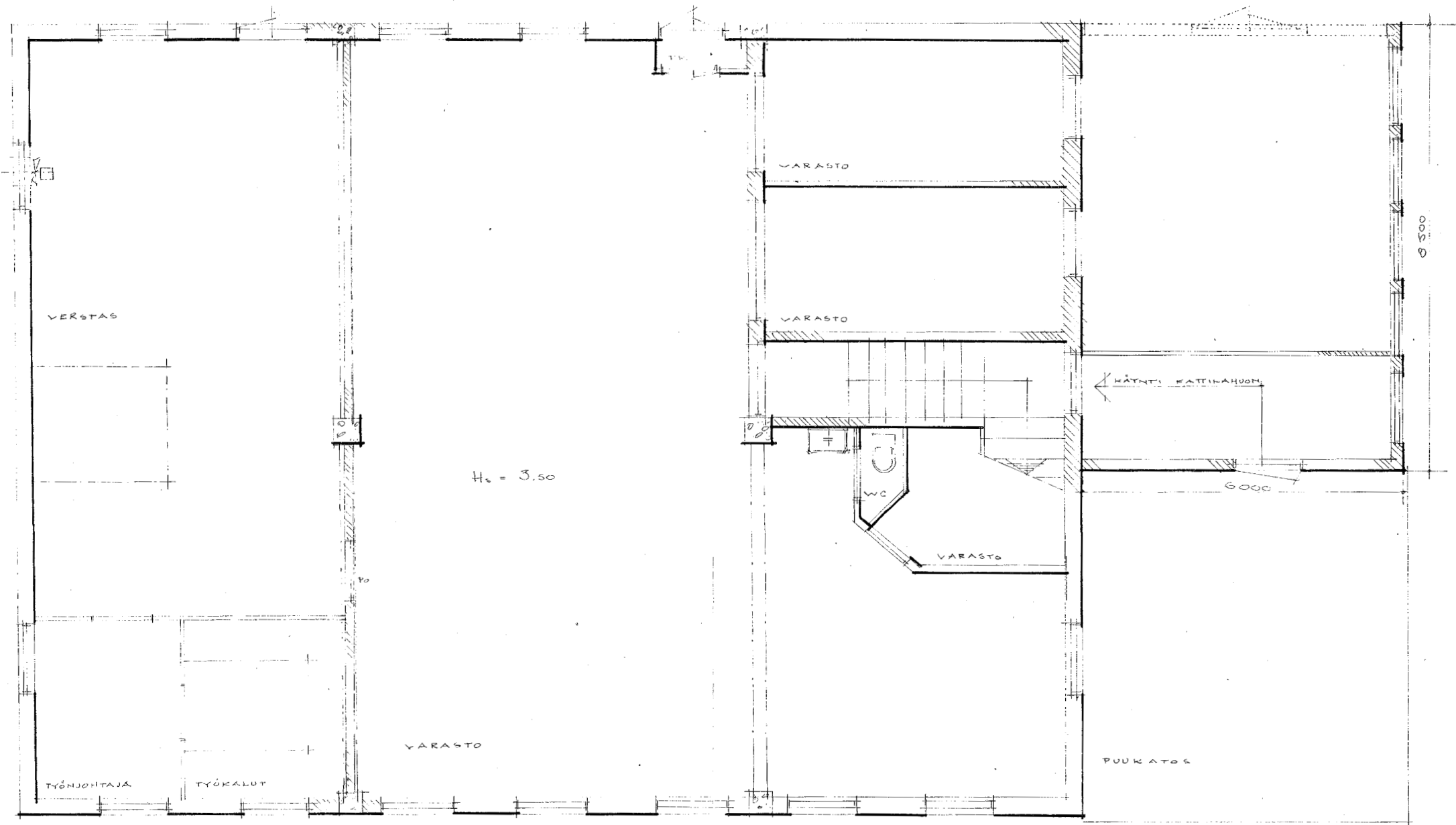
KORTTELI 503.
12978
1:100, 1:25
LIMEDI KÄMPÄSISÄNTUOKOULU I.K.
HUUTOS PALOALUEKALLIKKI R.M. #2
22.7.53
K.K.
J. K. K.

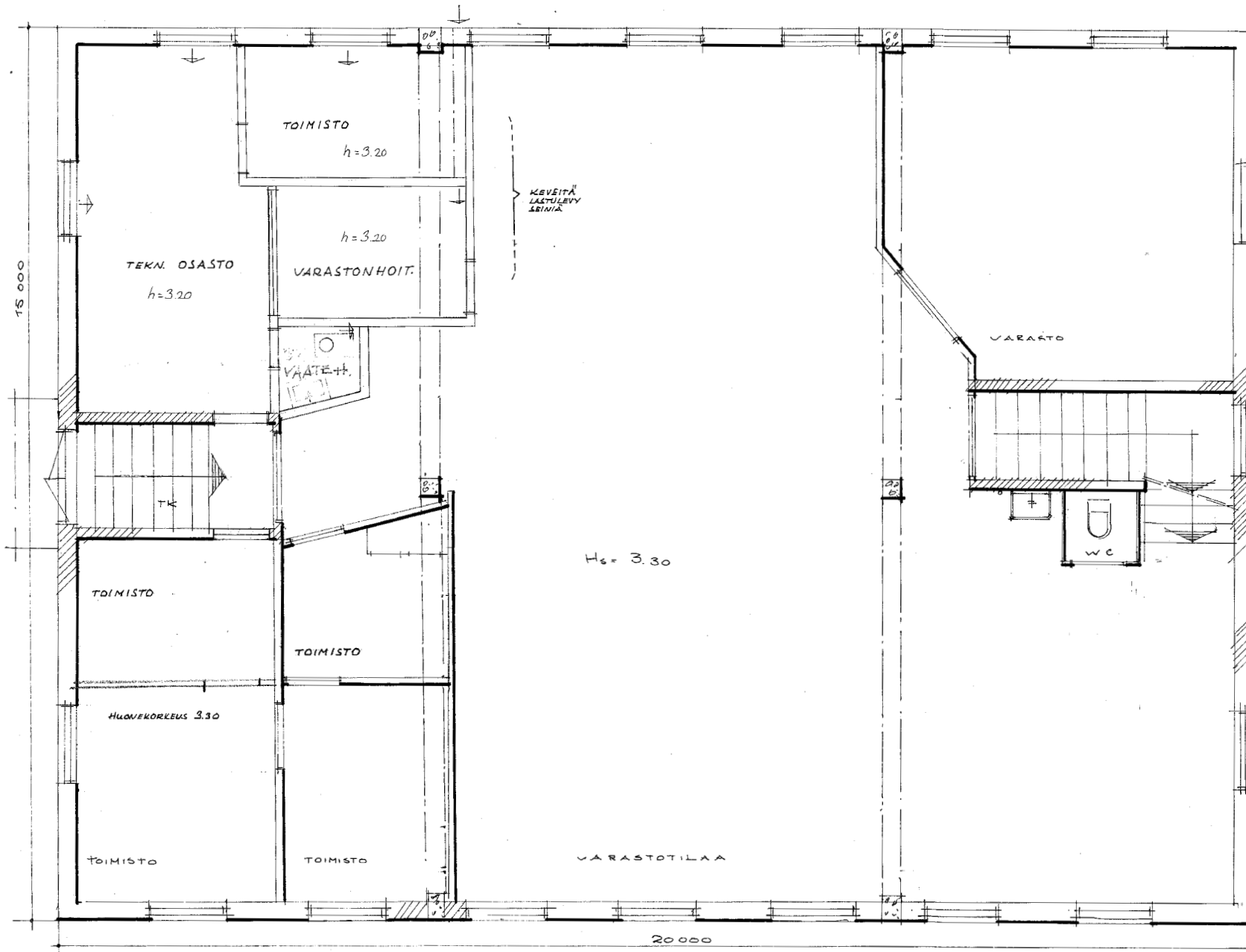
12/11/1953

MURTOKORU ALANEN OSA 1 320 M² 11-100 M³

KORTTELI 503
 12.810/T
 1:100
 K.K.
 K.H.
 19.5.53

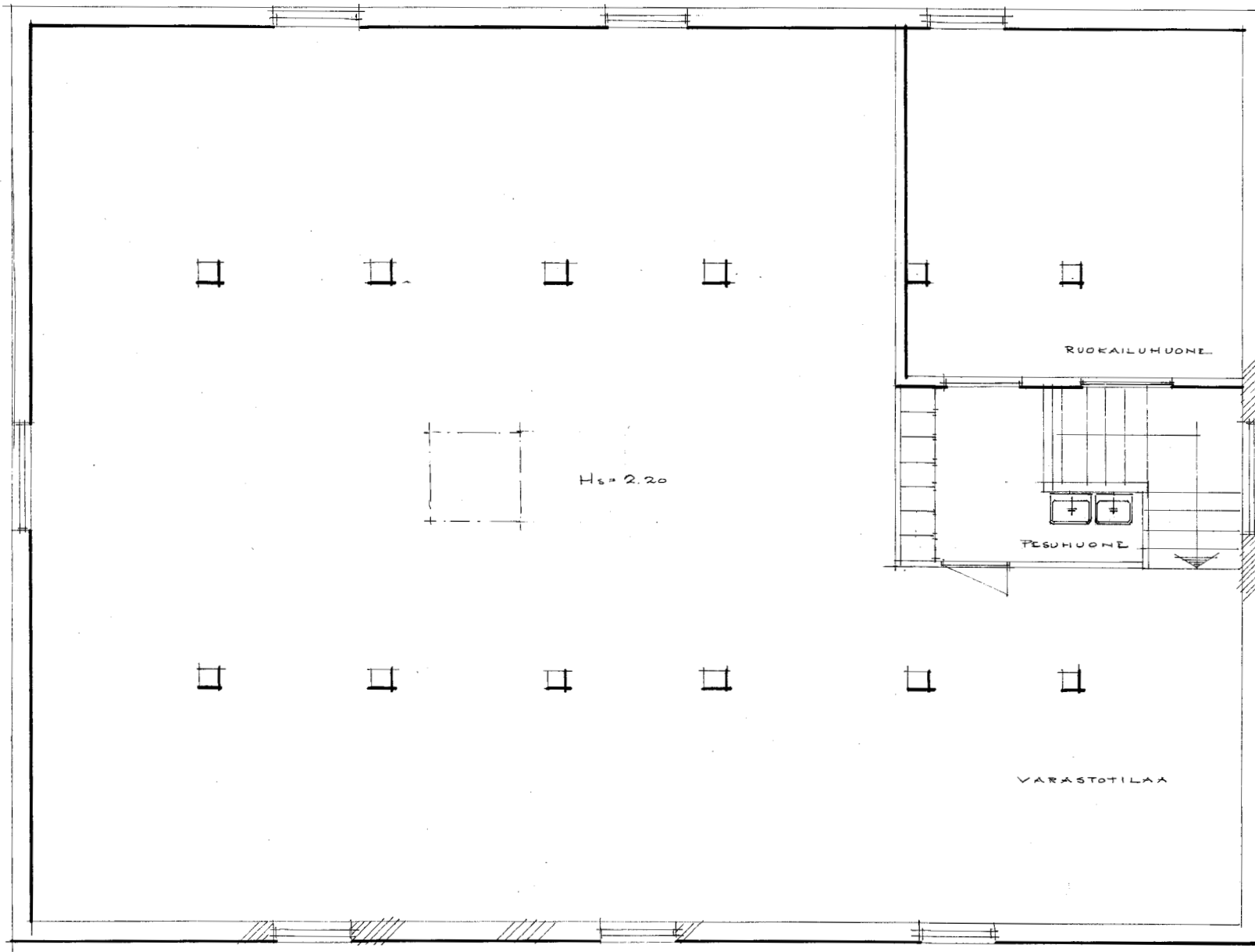

Oy LAHDEN VESI- JA LÄMPÖJOHTOLIIKE	Suhte	
	1:50	Piiridn. 8.9.61 LK
	Tark.	Hyväks. 23
MOYSÄNKATU 3 1-KERROS		Tarj. N:o 2-919

65031/903
 MUUTOS 20.2.1968 4

Oy LAHDEN VESI- JA LÄMPÖJOHTOLIIKE		Suhde	
		1:50	
		Piirtän.	09.61 LJ
		Tark.	
		Hyväks.	
MÖYSÄNKATU 3 2 - KERROS		Tarj. N:o	2-920

65031/904

Oy LAHDEN VESI- JA LÄMPÖJOHTOLIIKE		Suhde	
		1/50	
		Piiriän.	8.9.61 LJ
		Tark.	
		Hyväks.	
MOYSÄNKATU 3 3-KERROS		Tarj. N:o	2-921

3.2 PIIRTÄJÄSTÄ PUULAAKIIN: RAKENNUSTEN TUNTEMATTOMAT TEKIJÄT

Varmaa tietoa Möysänkadun rakennusten suunnittelijasta tai toteutusvaiheen avainhenkilöistä ei ole säilynyt. Suuret teollisuusrakennukset ovat kuitenkin aikanaan varmasti vaatineet ammattitaitoisen suunnittelijan ja työmaalle on tarvittu useampiakin ammattimuurareita. Todennäköisesti myös rakennusten julkisivuissa käytetty erikoinen betonikennotiili on hanketta varten tilaustyönä valmistettu, mutta asiaan liittyvät henkilöt ja yritykset eivät ole jääneet historiankirjoihin.

Rakennusparissa on huomattavaa yhdennäköisyyttä samoihin aikoihin 1920-luvulla läheisen Joutjärven rantaan rakentuneen vanhan paloaseman, sekä entisen Maamieskäsityökoulun rakennusten kanssa. Paikan, ajankohdan, materiaalin ja arkkitehtonisen ilmaisun yhtymäkohtien kautta on syytä epäillä, että kaikki neljä rakennusta olisivat Oiva Kolsin käsialaa. Neljän rakennuksen ryhmästä Ahtialantie 9:ssä sijaitseva entinen Maamieskäsityökoulu on ainoa, joka tiedetään varmuudella lahtelaisen rakennusmestari Kolsin suunnittelemani. (Hallila 1958, 403-404; Niskanen 2000, 116-118.)

On kuitenkin useita viitteitä siitä, että Oiva Kolsi olisi myös Möysänkadun rakennusten suunnittelija. Lahden rakennusmestariyhdistyksen historiikkiin on koottu vuosien 1921-1931 merkittävimpiä rakennusponnistuksia Lahdessa: Kolsi vastasi vuonna 1923 mahdollisesti Möysänkatuunviittaavan ”tehdasrak. + automobiilikorjauspajan” piirtämisestä ja työmaan valvonnasta (Ruohoniemi 1984, 69,70). Lisäksi Möysänkatu 5:stä säilyneet varhaisimmat 50-lukulaiset piirustukset on signeerannut Kolsin tytär, arkkitehti Irma Kolsi. Möysänkatu 3:n vuoden 1959 muutospiirustukset on puolestaan signeerannut Valter Karisalo, joka toimi Lahden kaupunginarkkitehtinä vuodesta 1955 alkaen (Arkkitehdit Latva ja Vaara Oy 2023, 32).

”Osaston rakennusmestarit olivat mukanaan koko tarmollaan kaupungin kehittyvässä rakennustoiminnassa. Uudisrakennustuotanto vilkastui, ja kaupunkisiluetti alkoi vähitellen saada sille tunnusomaisia piirteitä.”(Ruohoniemi 1984, 67.)

Oiva Toivo Kolsi (1884–1950) oli yksi kolmesta rakennusmestarista, jotka toimivat Lahdessa 1900-luvun alkupuolella. Hän oli harvalukuisen ammattiyhteisönsä kantavia voimia niin paikallisesti kuin valtakunnallisestikin. Kolsista mm. ammattiyhdistyshistoriikissa säilyneiden niukkojen aikalaismuistiinpanojen ja dokumentoidun työhistorian perusteella saa kuvan uutterasta rakennusalan monitaiturista, jota motivoi tiedonjano ja ponnistelu paremman tulevaisuuden puolesta.

Listaus Oiva Kolsin työkohteista Lahden ensimmäisillä vuosikymmenillä huimaa jo pelkällä laajuudellaan, mutta myös arkkitehtuurin ja rakentamisen laadun näkökulmasta: monet Kolsin rakennukset ovat nykyisinkin käytössä, niiden arkkitehtuuri on ikääntynyt kauniisti ja rakennusten estetiikka on kaupunkilaisten mieleen yhä uudella vuosituhanellakin. Kolsin kynästä lähtöisin olevat rakennukset ovat iso osa Lahden kaupunkikuvaa ja arvokas paikallinen kokonaisuus. (Ruohoniemi 1984, 64-73.) Rakennusmestari Kolsin suunnittelemaa Lahtea ovat mm. Lahden Huopatehtaan uudisrakennus (1923), saman vuoden aikana toteutetut Savo-Karjalan Tukku liikkeen makasiinirakennus ja Suomen Juusto Py:n meijeri (1924), Häklin puuseppätehdas (1925) ja Helmi Vuorelman kutomo (1926) Vesijärvenkatu 13:ssa. Lisäksi Kolsin CV:hen lukeutuu Lahden Puutyö Oyn tehdas ja vanhan Lasitehtaan korkeat varastorakennukset Niemen rannassa (1928) sekä asuintalo Kymintie 3:ssa (1932) - vielä monien muiden kohteiden ohella. Useiden töidensä kohdalla Kolsi vastasi rakennuspiirustusten ohella myös työmaavaiheen urakoinnista. (Ruohoniemi 1984, 69-73; Naskinen 2014.)

Oiva Kolsin vaikutus lahtelaiseen rakennustaiteeseen ulottui oikeastaan vielä hänen omaa uraansa laajemmalle ja pitkälle hänen oman aikansa jälkeenkin, kun rakennusmestarin tyttärestä Irma Kolsista tuli isänsä jalanjäljissä arkkitehti. Irma Kolsi (1909-1982) on yksi harvoista ansaittua tunnustusta saaneista

Kuva 22 (yllä): Lahden entinen historiallinen museo, joka on nykyisin muutettu asuinkäyttöön. Oiva Kolsi suunnitteli rakennuksen alunperin Maamieskäsityökoulun oppilaitokseksi. Taustalla myös Möysän entinen paloasema. Valokuvaaja Jouko Tolvanen, 1958-1960.

Kuvalähde: Lahden museoiden kuva-arkisto / finna.fi -aineistotietokanta.

Oiva Kolsi suunnitteli 1927 Ahtialantie 9:ään valmistuneen Lahden Maamieskäsityökoulun talon. Myöhemmin 1945 opinahjon nimeksi vaihtui Mieskotiteollisuusopisto, ja koulu toimi Möysässä vuoteen 1954. Oppilaitoksen lakkautuksen jälkeen rakennus muutettiin museotoimen käyttöön. Muutossuunnitelmat kaupunginmuseon toimintaa varten laati kaupunginarkkitehti Valter Karisalo. Aluksi rakennukseen sijoitettiin varsinaisia näyttelytiloja, mutta myöhemmin kaupunginmuseon toimipiste Möysässä kutistui ainoastaan kokoelmavarastokäyttöön.

Möysän entinen paloasema rakennettiin 1927 alunperin teolliseksi tuotantotilaksi, ja rakennuksessa toimi Lahden Paita- ja Esiliinatehdas. Rakennus muutettiin paloasemaksi 1959. Palokunta piti asemapaikkaansa rakennuksessa aina vuoteen 2014 asti, jolloin pelastustoimi muutti uusiin tiloihin, joissa nykyaikaisen kookkaan kaluston kanssa toimiminen oli helpompaa, ja liikennejärjestelyt paremmin hälytysajoon sopivia kuin kapea vanha Ahtialantie. 2015 vanha paloasema sai taas uuden elämän, kun Lahden kaupunki järjesti suunnittelukilpailun rakennuksen uudiskäytöstä. Arkkitehtitoimisto Arkviiri voitti kilpailun suunnitelmallaan korjata rakennus loft-asunnoiksi. Rakennus saneerattiin 2016-2018, ja nykyisin sekä entinen paloasema että viereinen Maamieskäsityökoulun talo ovat asuinkäytössä. (Niskanen 2000, 117, 118; Vellamon verkkotietopalvelun arkisto.)

Kuva 23 (vas.): "Lahden kotiteollisuuskoulu, Ahtialantie 9". Ulkokuva keväältä 1928, jolloin Maamieskäsityökoulun rakennus oli vastikään valmistunut.

Kuvalähde: Lahden museoiden kuva-arkisto / finna.fi -aineistotietokanta.

Kuva 24: Möysän entinen paloasema, alunperin Paita- ja esiliinatehtaan tuotantorakennus. Oikealla entinen Maamieskäsityöoppilaitoksen koulutalo. Molemmat rakennukset on nykytilanteessa saneerattu asuinkäyttöön.

Kuvalähde: Risto Tulonen/Arkkitehtitoimisto Arkviiri Oy, 2023

Kuva 25: "Asemakaava-osasto K.talon vintillä 47"
Kaupunkisuunnittelijoiden ryhmäkuva Lahden kaupungintalolla 1947.

Kuvalähde: Lahti-Seura ry:n kuvakokoelma / finna.fi -aineistotietokanta

naisarkkitehdeista Suomessa. Möysänkatu 5:n vuoden 1953 muutostyösuunnitelmien lisäksi Irma Kolsi on piirtänyt useita merkittäviä kohteita Lahteen: Irma Kolsi on suunnitellut mm. Kivimaan koulun, Vesijärvenkatu 11 virastotalon (ns. ”Tevin talon”), Harjun koulun liikuntasalisiiven, Kirkkopuiston Sankarihautausmaan sekä Lahden kaupungintalon paraabelisalin. (Naskinen 2014; Korkeamäki 2005.)

Oiva Kolsia voi varsin luontevasti kutsua alansa uranuurtajaksi: häntä vaikuttaisi ajaneen jatkuva palo oppia ammatistaan uutta, jonka lisäksi hänellä oli intoa ammattiyhdistystoimintaan sekä halua auttaa myös kollegoja ympärillään kehittymään. Ammattitaitoaan hän piti terässä niin kirjasisivistyksen kuin avoimin mielin toteutettujen käytännön kokeilujenkin kautta. Vilpitön vuoropuhelu laajan kollegakunnan kanssa vaikuttaisi olleen Kolsille elämäntapa ja hyvä työväline niin suunnitteluun kuin ammattiyhdistystoimintaan. Rakennustaiteellisten ansioidensa lisäksi Oiva Kolsi muistetaan etenkin omana ammattikuntansa piirissä pidettynä opettajana ja luennoitsijana: vuosisadan alussa elettiin aikaa, jolloin yleisrakentamisen perustaidot olivat laajasti puutteellisia, eikä nykyistä vastaavia selkeistä opiskelupolkuja edes ollut useimmille tarjolla (Ruohoniemi 1984, 15-16).

Oiva Kolsin sinnikkäällä pioneerityöllä ammattiyhdistystoiminnan parissa oli niinikään merkittävä vaikutus koko rakentamisalan työolosuhteisiin Lahdessa. Kolsi oli 14-päisen perustajajoukon osana mukana muodostamassa Lahden rakennusmestariyhdistystä vuonna 1909. Hän toimi seuran puheenjohtajana 1938-1942 sekä myöhemmin vielä kunniapuheenjohtajana 1943-50. Ammattiyhdistys pyrki mm. yhtenäistämään rakennusalan paikallisia palkkakäytäntöjä, nostamaan ammattilaisten arvostusta ja järjestämään kiertävää ammatillista lisäopetusta kotikaupunkinsa lisäksi mahdollisuuksien mukaan myös ympäröivissä maakunnissa. (Ruohoniemi 1984, 30-34,49.)

Rakennusmestariyhdistyksen työlistoista käy ilmi myös alueen rakennusmestareiden toistuva yhteistyö Lahden Rakennus ja Sementti Oy:n kanssa - kyseinen yritys on siten saattanut tuottaa myös Möysänkadun rakennuksissa käytetyt ontelobetonitiilet. Muita varteenotettavia rakennusmateriaalien tuottajia ovat rakennusaikana paikkakunnalla toiminut Mukkulan tiilitehdas ja verrattain lähellä Möysänkadun tonttia sijainnut Paul Rothin sementtivalimo Heinolantien varressa (Ruohoniemi 1984; Salminen 1936, 6, 10.)

Kuva 26: Visiittikorttiin ikuistettu Oiva Kolsi, potretti kuvattu rakennusmestarin ollessa noin 35-vuotias. Valokuvaamo Häggström Hilja, 1914-1919 (alkuperäistä ateljeekuvaa rajattu).

Kuvalähde: Hilja Häggström, Lahden museoiden kuva-arkisto.

4 ARKKITEHTUURI

4.1 AIKAKAUDEN TYYLI

1920-luvun suomalaista rakennustaidetta kutsutaan tavallisesti 20-luvun klassismiksi tai pohjoismaiseksi klassismiksi. Aikakautta edeltäneen runsaan jugend-arkkitehtuurin vastapainoksi syntyi uusklassistinen tyyli, joka nosti 1700- ja 1800-lukujen taitteessa kukoistaneen klassismin selkeälinjaisen kauneuskäsityksen uudelleen ajankohtaiseksi. Uusklassismi vaikutti erityisesti pohjoismaissa: tyylin kannatus Suomessa itsenäistymisen jälkeisinä vuosina korosti pohjoismaista yhteenkuuluvuutta, ja teki pesäeroa perinteiseen venäläiseen arkkitehtuuriin. (Kaila ym. 1987, 13, 37; Hannula & Salonen 2007, 20.)

1920-luvun detajiiikka ja väripaletti viittasivat vahvasti 1700-luvun maailmaan, mutta käytetyt sävyt ja ratkaisut olivat kuitenkin uusiksi päivitettyjä ja usein yllättävästi yhdistellen käytettyjä aiempaan verrokkikauteen nähden. 1700-luvun klassismin tunnusmerkistöön kuuluivat vielä voimakkaasti profiloituneet aumakatot ja kattolistat sekä seinäpintojen koristelu erilaisin pilasterein tai liseenein. Balustardit, tiilirustikoinnit ja vähäeleiset frontonit eli päätykolmioaiheet olivat myös suosittuja teemoja ajan julkisivuissa. (Tomminen 1984.) Myös uusklassismiin kuului Antiikin ajan kreikkalaisen temppeliarkkitehtuurin ihannoiti ja siitä ammentaminen, mutta arkkitehtoninen ilmaisu oli kertauskaudella yleisesti askeettisempaa aiempaan verrattuna.

Uusklassismissa pyrittiin ennen kaikkea harmoniseen, kokonaisvaltaiseen rakennustaiteelliseen kaupunkisuunnitteluun, ja tyylikauden päämäärä vaikutti myös yksittäisiä rakennuksia suunniteltaessa. Yhtenäinen kaupunkikuvallinen ilme ja selkeälinjaiset julkisivut olivat suunnittelussa määräävämpää, kuin toiminnasta

johdetut tarpeet. Rationaalinen suunnitteluote ja geometrialtaan yksinkertaiset muodot ovatkin 1920-luvun rakennuksille ominaisia. 20-luvun klassistinen rakennus oli tavallisesti harjakattoinen ja pohjaltaan suorakaiteen muotoinen. Koristeaiheet pelkistyivät tai jopa karsiutuivat tyystin ajan julkisivuista - osin taloudellisen niukkuuden vuoksi, osin aikakauden ideologiasta johtuen. Varsinkin 1930-lukua ja funktionalismia lähestyttäessä julkisivuista tuli aiempaa pelkistetympiä. Mikäli koristeita käytettiin, kumpusivat käytetyt aiheet antiikin kuvastosta: mm. katto- ja räystäslistat sekä päätykolmioaiheet toistuivat vähäeleisinä monissa 20-luvun klassistisissa rakennuksissa.

1920-luvun klassismin rakennuksissa julkisivut muodostuivat yhtenäisistä yleisilmeeltään muurimaisista kivipinnoista. Ikkunoiden sijoittelu oli rauhallista ja vähäeleistä, ja puitejaossa tyypillinen valinta olivat pieniruutuiset ikkunat. (Tomminen 1984, 27.) Tyylipuhtaita uusklassistisia julkisivuja hallitsi kurinalainen symmetria, ja ikkunajaoittelussa määräävää oli tavallisesti yhden tyylin tasamittainen toistuvuus. Ajanmukainen julkisivusommitelma ei tyypillisesti paljastanut, minkä kokoisia asunnot tai tilat rakennuksen sisällä ovat, eikä aukotuksesta tai ikkunatyypeistä voinut esimerkiksi vaivatta päätellä, mihin huonetilaan ikkuna avautui. (Hannula & Salonen 2007, 20-22; Tomminen 1984.)

Erilaiset kivi- ja tiilirakenteet olivat käytetyimpiä 1920-luvulla, mutta ulkonäköllisesti pyrittiin luomaan valoisa ja moderni vastakohta 1910-luvun punatiilirakentamiselle, ns. ”tiilityylille” (Tomminen 1984, 27). Materiaalien valikoima lisääntyi vuosikymmenen kuluessa, kun markkinoille kehitettiin uusia edullisempia vaihtoehtoja

Kuvat 27-30 (edellisellä sivulla):
Kohderakennuksista löytyvät korotetut päätyräystäät, räystäslistat ja kolmioaiheet päätyjulkisivuissa ovat malliesimerkkejä 1920-luvun klassismin suosimista koristeaiheista.

Rakennuksiin sommiteltu hyvin tunnistettava räystäslista on profiililtaan polveileva, mutta detalloiltaan hillitty betonikotelorakenne. Ylemmässä kuvaparissa näkyvä Möysänkatu 5 räystäslistan malli on hieman yksinkertaisempi kuin Möysänkatu 3:een toteutettu kolmiportainen versio.

Kuvalähde: Pasi Widgren. Valokuvattu 23.05.2024.

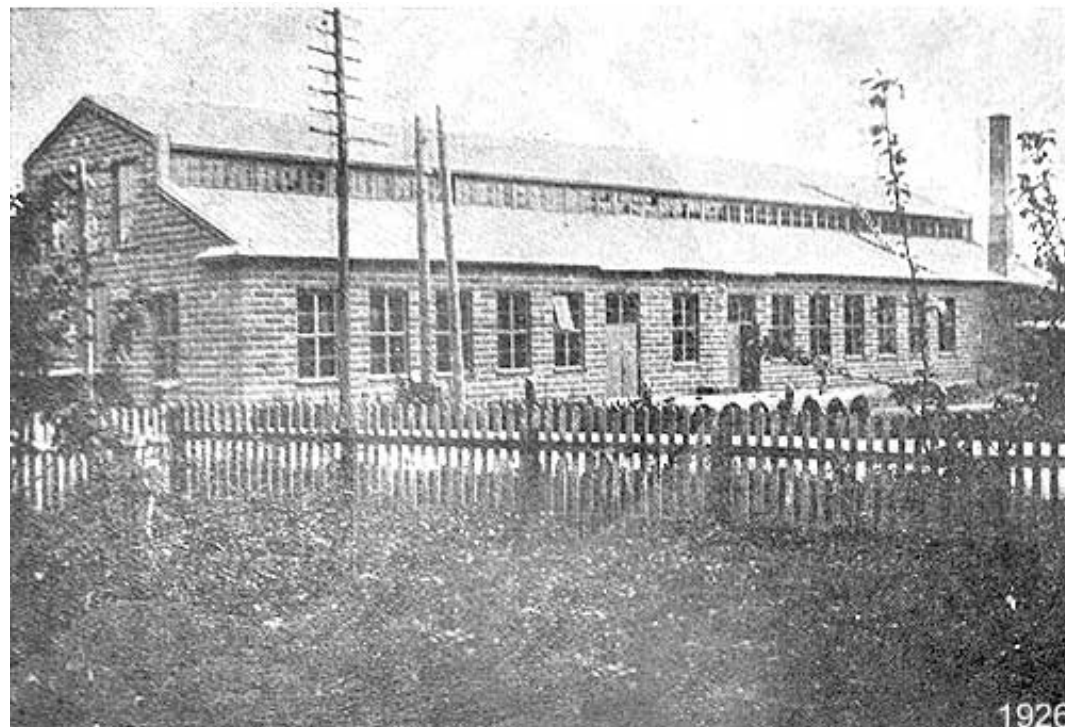
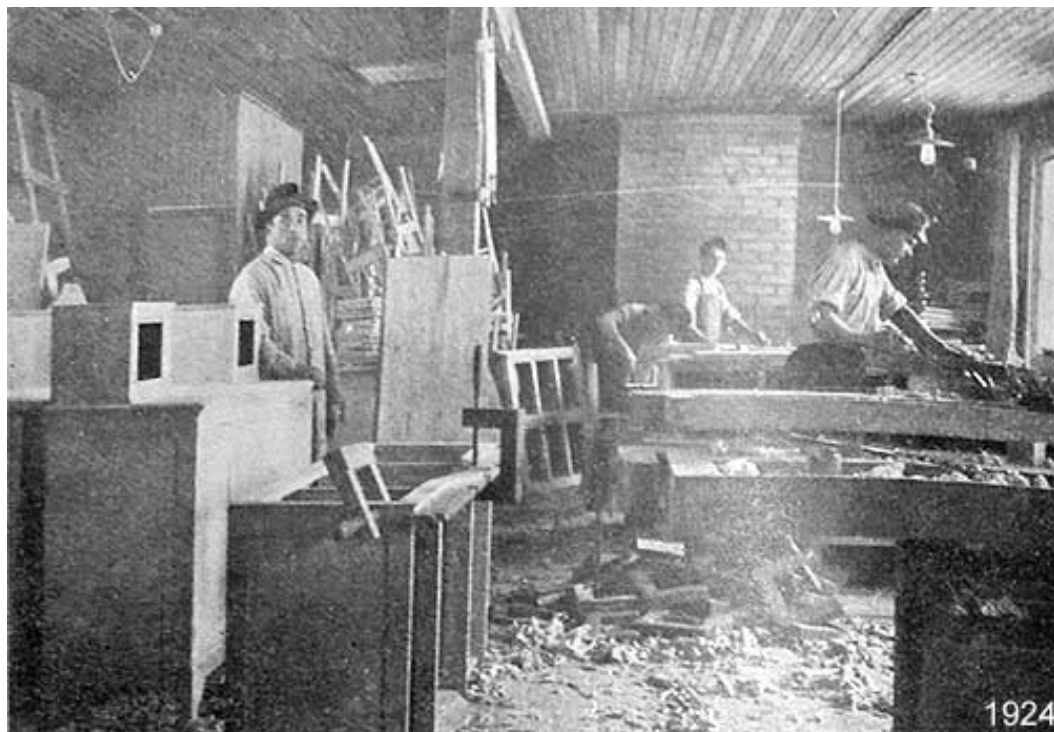
perinteisten tilalle. Ensimmäisen maailmansodan aiheuttama inflaatio ja kustannusten nousu pakotti etsimään nopeampia ja kustannustehokkaampia tapoja rakentaa.

Aikakauden rakennuskannassa yleisilme oli kuitenkin käytetyistä massiivirakenteista huolimatta verrattain kevyt. Rakennusten massaansa köykäisempään ilmeeseen vaikutti huolellisesti punnittujen mittasuhteiden ohella ikkunoiden sijoittelu yksiaineisessa ulkoseinärakenteessa lähelle julkisivupinnan tasoa. (Hannula & Salonen 2007, 22-23.) Tavallisesti julkisivuissa suosittiin vaaleaa, kalkkimaalauksella viimeisteltyä sileää rappauspintaa. Paljon käytetty ratkaisu oli myös slammaus eli ohutrappaustekniikka, jossa laastikerros levitettiin tai siveltiin seinäpintaan niin ohuelti, että seinäpinnan struktuuri erottuu paikoin laastipinnan alta. 1920-luvun rakennuksissa esiintyy myös erilaisilla vaatimattomilla koristeluilla strukturoituja seinäpintoja, sillä rappauspintaa pyrittiin elävöittämään monenlaisilla kokeiluilla. Filttihiertetyssä pinnassa koristelu saatiin aikaan suurinukkaisella villalla, kamparappauksessa seinäpinta uurrettiin piikikkäällä hiertimellä. Harvinaisempia tyylittelykeinoja olivat ruudukomainen pinnan uurros, erilaiset muurarin vapaalla kädellä luomat aaltomaiset painanteet sekä roiskerappaus. Varsinkin arvokkaammissa, kalliimmissa rakennuskohteissa paljon käytetty aikakaudenmukainen koristelu oli myös ns.

”jalorappaus” eli terastirappaus, jolla jäljiteltiin graniittipintaa: laastiin sekoitettiin rouhemaista lasi- ja kivijauhoa kuultavan hohtopinnan aikaansaamiseksi, ja valmis pinta viimeisteltiin meisselihakkauksella, uurtamalla tai piikkaamalla seinä lohkottua luonnonkiveä muistuttavaksi. (Tomminen 1984, 27-28.)

Aikakauden väripaletissa korostuivat vaaleat sävyt ja erilaiset murettut maavärit. Uusklassisen arkkitehtuurin julkisivuissa luotetuin perussävy on vaaleankeltainen. Erilaisten keltaisten ohella yleisiä värejä olivat lämpimät punaiset ja vaalean harmaat sävyt, sinistä käytettiin harvemmin. Tehosteväriytyksiä käytettiin vain hyvin harvoin: yleisimmin uusklassistisissa rakennuksissa tehosävy oli jonkinlaista terrakottaa tai hillittyä sinistä, joita käytettiin pääasiassa räystäiden alapinnoilla tai sisäänkäynnin läheisyydessä. Ajan vaaleasta yleisilmeestä huolimatta joissakin 1920-luvun julkisivuissa käytettiin myös voimakkaita ja kylläisiä sävyjä: erityisesti aikakauden asuintaloissa tai muissa pienemmissä puurakennuksissa julkisivulaudoituksen pääväriksi valikoitui usein tummanpunainen tai vahva okran sävy. Pilasterit ja muut koristeaiheet julkisivuissa väritettiin seinän sävystä riippumatta yleensä taitetulla valkoisella. Ikkunapuitteissa suosittiin ensimmäistä kertaa pääasiassa valkoista väriä, vähemmän käytettyjä olivat sini- ja ruskeasävyiset ikkunat (Tomminen 1984, 28). (Kaila ym. 1987, 55; Hannula & Salonen 2007, 23; Tomminen 1984.)

4.2 ALKUPERÄINEN ARKKITEHTUURI JA RAKENTEET

Kuvat 31-32: Kuvia Veljekset Vaara Oy:n huonekalutehtaasta. Yllä puuseppä Martti Vaara tehtaansa tuotantotilassa, Möysänkatu 5. Oikealla ulkokuva samasta rakennuksesta.

Jos valokuviin merkityt vuosiluvut pitävät paikkansa, ottokset ovat vanhimpia Möysänkadun selvityskohteesta löytyneitä kuvadokumentteja.

Kuvalähde: Pörssitieto. Täydentäviä yhtiötietoja-verkkosivut: Muurame-yhtiöt.

Vanhimmat rakennuksista säilyneet piirustukset ovat peräisin 1950-luvulta eli noin 20 vuotta uudisrakennusajankohdan jälkeen. Piirustuksissa esitetyt rakenneperiaatteet ovat kuitenkin todennäköisesti alkuperäisiä, sillä kantava runko ei vielä muutaman vuosikymmenen jälkeen ole ollut elinkaarensa päässä. Todennäköiset alkuperäiset rakenteet ovat:

MÖYSÄNKATU 3

Runko:	teräsbetoninen pilari-palkki -järjestelmä, päätyseinät tiilimuuratut
Alapohja:	maanvastainen betonilaatta
Välipohja:	Pohjakerroksen ja 2. kerroksen välipohjarakenne on paikallavalettu betoniholvi; 2. kerroksen yläpuolinen vp on yläpuolelta kutterinlastulla eristetty betonilaatta.
Yläpohja:	Harjakatto kattolyhdyin+ tuulettuva käyttöullakko. Kantava yp-rakenne puinen kattoristikko, vesikatteena peltikate.
Ulkoseinät:	Julkisivussa peittomaalattu ontelokenoharkko ja sisäpinnassa tiilimuuraus.

MÖYSÄNKATU 5

Runko:	teräsbetoninen pilari-palkki -järjestelmä, päätyseinät tiilimuuratut
Alapohja:	maanvastainen betonilaatta
Välipohja:	betonirakenteinen ylälaattapalkisto
Yläpohja:	3-laivainen basilikamallinen yläpohjarakenne. Harjakatto yläkolmiolla: Harjalinjan alla tuulettuva yläkolmio purueristyksellä, muuten lappeiden osalla vino puupalkisto. Kantava yp-rakenne puinen vinopalkisto, vesikatteena peltikate.
Ulkoseinät:	Julkisivussa peittomaalattu ontelokenoharkko ja sisäpinnassa tiilimuuraus. 2. kerroksen ulkoseinissä puurunko.

Kohderakennuksissa käytetyt rakenneratkaisut ja materiaalit ovat suurimmaksi osaksi hyvin samankaltaisia. Molemmissa alapohja on maanvarainen lämmöneristämätön betonilaatta. Alapohjalaatan yläpintaan on rakennusajankohdalle tyypilliseen tapaan saatettu lisätä bitumisivelykerros kosteuseristeeksi, mutta varsinaista vedeneristystä tai kapillaarikatkoa ei todennäköisesti pohjarakenteissa ole. Sokkelit ovat betonirakenteisia ja hyvin matalia: Ulkoseinän betonitiilipinta lähtee paikoin aivan maanpinnan tasolta. Käytetty perustamistapa ei ilmene säilyneistä piirustuksista, mutta todennäköisesti rakennukset on perustettu maanvaraisille seinäanturoille. (Insinööristudio 2018; Insinööristudio 2023.)

Merkittävimmät eroavaisuudet liittyvät välipohja- ja kattorakenteisiin: Möysänkatu 3:n ylemmästä välipohjasta löytyvä runkorakenne, paikallavalettu betoniholvi, edustaa perinteisempää tekniikkaa. Möysänkatu 5:ssä käytetty betoninen ylälaattapalkisto puolestaan on modernimman rakennustekniikan ratkaisu, ja kohteen uudisrakennusaikana vasta vähitellen yleistynyt uutuus. Ylälaattapalkistoa käytettiin tiittävästi Suomessa ensimmäisen kerran vasta vuonna 1900, Kaukaan teollisuusympäristön rakennuksissa Saimaa kanavan läheisyydessä (Museovirasto 2009). Ylälaattapalkisto on voitu varsinkin runkoratkaisun hyödyntämisen alkuvuosina toteuttaa paikallavalettuna, mutta rakennusjärjestelmän varsinainen etu liittyy sen esivalmistettavuuteen: ylälaattapalkisto saatettiin valaa jo tehtaalla, ja kuljettaa työmaalle osissa jokaisen rakennusmoduulin mukana. Ylälaattapalkisto yleistyi 1930–1960-luvuilla toimisto- ja liikerakennuksissa, tuotantolaitoksissa, varastoissa ja 50- ja 60-lukujen aikana myös koulurakennuksissa. Rakenteen huono puoli oli sen ääneneristysominaisuudet, erityisesti äänen sivutiesiirtymä oli välipohjaratkaisun rakennuksissa tavanomainen kiusa. (Saviluoto 2020, 49-50.)

Yläpohja- ja kattorakenteiden osalta Möysänkatu 5 on sekä muotokielensä että rakennetekniikkansa puolesta naapurirakennuksen vertailukohtaa monimutkaisempi toteutus: Basilikatyyppisessä 3-laivaisessa rakennuksessa on sivuja korkeampi keskiosa, johon sijoittuvat 2. kerroksen huonetilat. Korotettuun keskilaivaan tuodaan kauniisti ylävaloa, kun luonnonvalo johdetaan yläkertaan sivulaivojen yläpuolella olevan ns. klerestoriokerroksen ikkunarivistöjen kautta. Kattolyhtyjen tai huoneen yläosaan sijoitettujen ikkunoiden kautta tilaan yläpuolelta johdettu luonnonvalo on alun perin ollut Möysänkadun rakennusparissa toistunut teema: Möysänkatu 5:seen sommitellut 2. kerroksen alkuperäiset ylävaloa huonetilaan antavat ikkunat ovat säilyneet, mutta Möysänkatu 3:ssa vesikatolta on purettu alkuperäiset kattolyhdyt, kolme ruutuikkunallista uloketta kummaltakin lappeelta. Molemmissa rakennuksissa yläpohjan ja vesikaton kantavat rakenteet ovat puuta, ja eristyksenä on käytetty sahanpurua tai kutterinlastua.

Kattojulkisivuissa on kuitenkin säilynyt myös alkuperäistä detajiiikkaa, kuten räystäiden koristelistat ja rakennusten päädyissä julkisivua hallitsevat frontonit eli päätykolmioaiheet. Räystäät ovat hyvin kapeat ja koteloidut, ja voimakkaasti profiloitu betoninen koristelista alleviivaa räystääslinjaa pitkien sivujen julkisivusommitelmassa. Betoninen kerroslistoitus jatkuu päätyjulkisivujen seinäpinnassa ainoastaan ”kissanpenkkien” verran, ja päätykolmioaiheen käyttö korostaa nurkkia päätyjulkisivuissa.

Varhaisimpien säilyneiden piirustusten mukaan rakennuksissa on käytetty peltikatetta: todennäköisesti alkuperäinen ratkaisu on ollut samankaltainen galvanoitu saumapeltikatto, jota dokumentoitiin myös Möysän vanhan paloaseman ja viereisen museorakennuksen kuntoselvityksissä löytyneen rakennuksista.

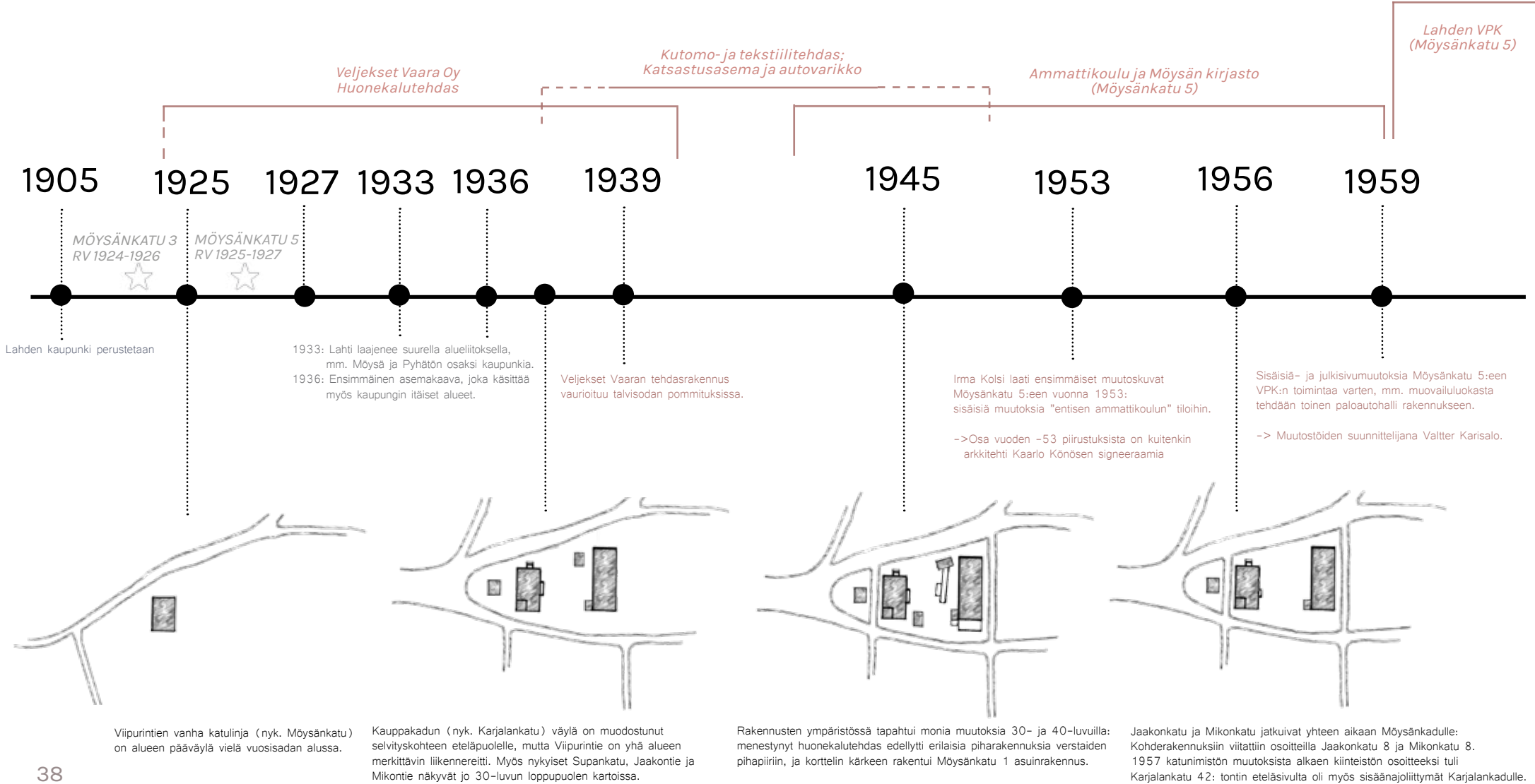
1900-luvun alussa käsinsaumatut peltikatot saivat rinnalleen tehdasvalmisteisia konesaumapeltikattoja, kun teollisuuden menetelmät alkoivat kehittyä. Galvanointia on käytetty pellin pintakäsittelynä 1850-luvulta alkaen. (Kaila ym. 1987, 105-106.) Sisäkattopintana on todennäköisesti käytetty alun perin puupanelointia tai askeettisemmissä tuotantotiloissa kenties yksinkertaista harvalaudoitusta, kunnes 50-luvulta alkaen sisäkatoissa yleistyivät erilaiset levytuotteet. Esimerkiksi kohderakennusten kanssa samankaltaisen Ahtialan Maamieskäsityökoulun vuodelta -55 säilyneissä piirustuksissa mainitaan, että sisäkatto vuorataan ”kipsonit”-levytyksellä.

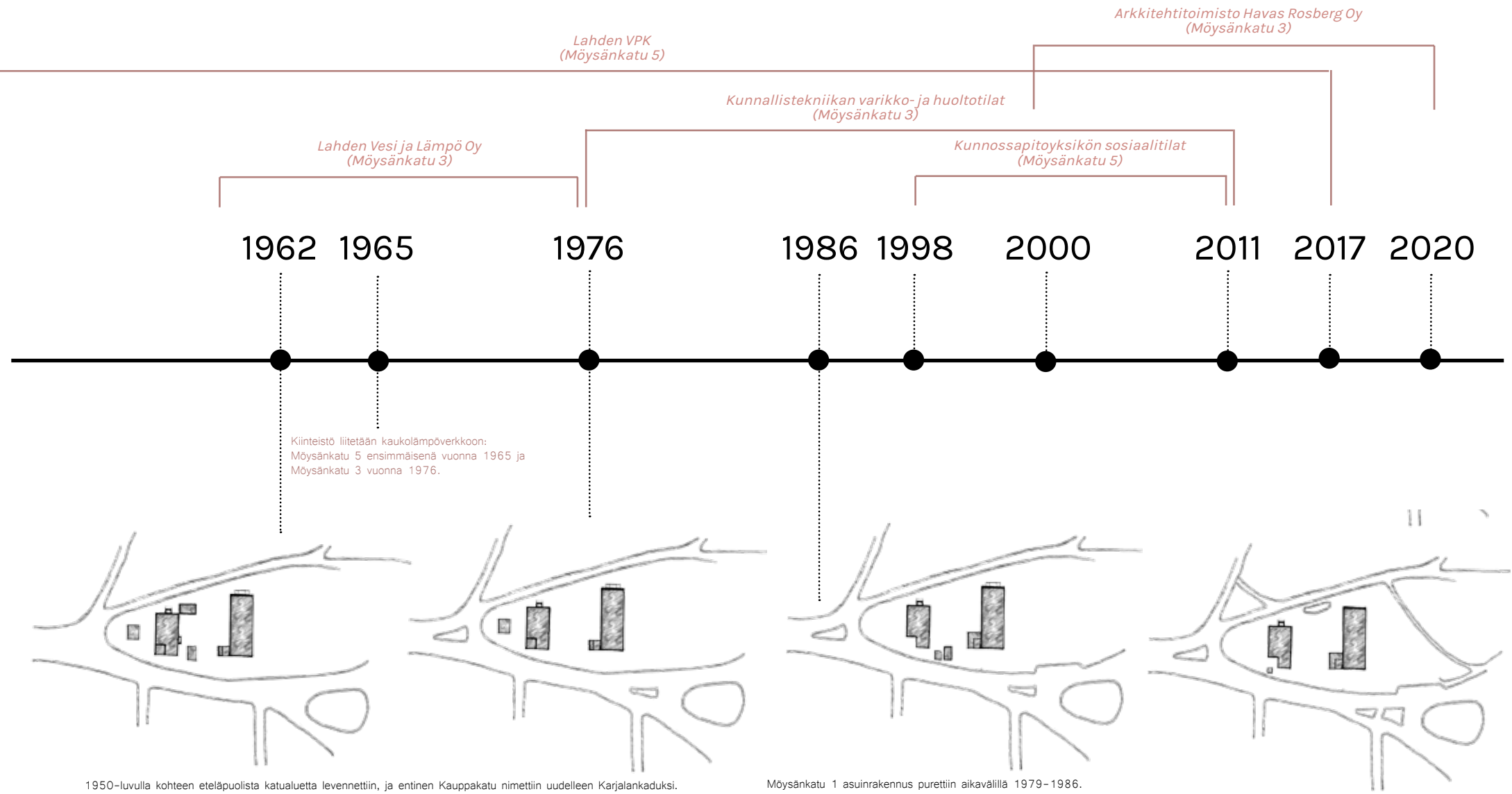
Julkisivuissa käytetty erityisen tunnistettava ontelokennoharkko oli innovatiivinen 1920-luvun rakennustuote, jota markkinoitiin vuosikymmenen puolivälistä alkaen edullisena julkisivumateriaalina erityisesti liike- ja teollisuusrakentamiseen (Ruohoniemi, 64). Ulkoseinien muurauskerrosten välissä on saatettu käyttää paikoin myös eristettä. Umpibetonitiilet olivat raskaita muurata, mutta kennotiilet kevyitä käsitellä, ja kennorakenteeseen jäävä ilmatasku toimi seinärakenteessa myös eristeenä.

Rakennusparin vertikaalisissa, suorakulmaisissa ja puuristikoin koristelluissa ikkunamalleissa on niinikään huomattavaa samankaltaisuutta. Alkuperäiset ikkunat ovat olleet molemmissa rakennuksissa puurunkoisia, yksi- tai kaksipuitteisia ja kaksilasisia ruutuikkunoita. Kaksipuitteisissa ikkunoissa eristykseen ja rakenteiden tilkitsemiseen on todennäköisesti käytetty alun perin pellavarivettä. Möysänkatu 5:ssä käytetty 16-ruutuinen alkuperäisikkuna on kuitenkin naapuritalon ikkunoihin verrattuna kaikin puolin kookkaampi ja korkeampi malli. Möysänkatu 3:n pienempää 8-ruutuista ikkunaa on käytetty alun perin kaikissa rakennuksen julkisivuissa, mutta eteläpäädyssä on vaihteittain ummistettu yhteensä neljä alkuperäistä ikkuna-aukkoa. Möysänkatu 5:n 1.kerroksen alkuperäiset ikkunat on yhtä lukuunottamatta

poistettu länsijulkisivulta eri muutosvaiheiden myötä, mutta itäjulkisivulla alkuperäinen ikkunarivistö on säilynyt kokonaan. Rakennusten puurunkoiset ulko-ovet ovat iältään vaihtelevia, osa kuitenkin joko alkuperäisiä tai ainakin ensimmäisiltä muutosvaiheilta peräisin. Kaikki ovilehdet ovat puupintaisia ja useimmat peittomaalattuja. Ovien ulkopinnoissa on kuitenkin tarkemmin katsottuna varsin paljon hajontaa, kun oven paneloinnissa käytetty puutavara, ladontakuvio ja oven heloitus vaihtelevat lähes joka sisäänkäynnillä, aina oven kulloisenkin asennusajankohdan tyylin mukaan.

5 MUUTOSVAIHEET

1950-luvulla kohteen eteläpuolista katualueita levennettiin, ja entinen Kauppakatu nimettiin uudelleen Karjalankaduksi. Karjalankadun asema modernin autokaupungin merkittävänä sisääntuloväylänä vahvistui vähitellen, ja samalla Yliisen Viipurintien keskiaikaisen reitin linjaus hiipui lähes näkymättömiin Möysän katuverkostosta.

Möysänkatu 1 asuinrakennus purettiin aikavälillä 1979–1986.

5.1 MÖYSÄNKATU 3

1924-1940 PUUSEPPÄTEHDAS, VELJEKSET VAARA OY HUONEKALUTEHDAS

Veljekset Jalmari, Martti ja Viljo Vaara perustivat Lahteen huonekalutehtaan vuonna 1924 (Muurame Oy 2024). Liikehakemiston aikalaiskuvauksen mukaan yritys olisi perustettu jopa jo 1923, mutta Elinkeinoelämän keskusarkiston viitteiden ja Pörssitiedon lähteiden perusteella Vaaran huonekalutehdas käynnistettiin muutamaa vuotta myöhemmin ja tuotanto aloitettiin ensin Hollolassa Salpakankaalla. Yritystoiminta aloitettiin Pörssitiedon dokumentoinnin mukaan ay:llä ”Puuseppätehdas Veljekset Vaara” vuonna 1925, ja tätä seurasi Veljekset Vaara Oy Huonekalutehdas vuonna 1927. Nimenmuutoksen aikaan yrityksellä raportoidaan olleen jo 52 työntekijää. (Lahden Osoite- ja liikehakemisto 1935-36, 205; Pörssitieto 2006-2024, Muurame-yhtiöt.) Vaaran perheyritys toimi joka tapauksessa pitkään Möysässä, ja verstaalla tuotettiin pääasiassa osavalmisteisia puukalusteita ympäri Suomea myytäväksi. Tuotteita riitti huonekaluteollisuuden nousukaudella myös ulkomaille, ja Veljekset Vaaran kalusteita vietiin mm. Englantiin. Veljessarjasta Jalmari muutti Lahdesta ensimmäisenä. Martti ja Viljo pyörittivät yritystoimintaa Salpausselän maisemissa vielä talvisodan aikoihin asti. (Pörssitieto 2006-2024, Muurame-yhtiöt.)

Epäselväksi jää, alkoiko Vaaran huonekalutehtaan toiminta ensin Möysänkatu 3 vai 5:ssä. Pörssitiedon lähteissä Veljekset Vaaran yhtiö liitetään monin paikoin Möysänkatu 5:een, ja verstaan on kuvattu toimineen rakennuksessa jo 1924-1926. Möysänkatu 3:n aikaisemman rakennusajankohdan puolesta puhuvien todisteiden valossa Veljekset Vaara on todennäköisesti ainakin aloittanut toimintansa lännenpuoleisessa Möysänkatu 3:n tehtaassa.

Kuva33 : Veljekset Vaara Oy Huonekalutehtaan logo.

Kuvalähde: Pörssitieto.

Osoite- ja liikehakemiston perusteella Veljekset Vaaran huonekalutehdas toimi molemmissa Möysänkadun rakennuksissa ainakin 30-luvulle tultaessa: Matti Vaaran kirjataan asuneen sekä toimineen työnjohtajana Jaakonkatu 8:ssa (Möysänkatu 3), ja Viljo Vaaran vastaavasti Mikonkatu 8:ssa (Möysänkatu 5) vuosikymmenen puolivälissä (Lahden Osoite- ja liikehakemisto 1935-36, 153).

Sota-aikana Lahden keskustaa runtelivat useat ilmapommitukset, ja muun keskustan tavoin myös Möysän pääväylä Kauppakatu (nyk. Karjalankatu) oli toistuvasti pommikoneiden maalitauluna. Veljekset Vaaran huonekalutehdas tuhoutui osittain talvisodan pommituksissa 1939 (Muurame Oy 2024). Veljekset Vaara Oy:n toiminta päättyi sota-ajan vaurioihin, ja huonekalutuotanto Möysässä tuli tiensä päähän: Martti ja Viljo Vaara ostivat Muuramen huonekalutehtaan 1940, ja vuonna 1941 veljespari siirtyi huonekaluyrittäjiksi Muuramen kuntaan (Ruuskanen 1989, 241-242). Vuoden 1946 Möysää tallentaneessa ilmakuvasa Möysänkatu 3 rakennus näyttää kuitenkin pääosin eheältä: Ainakin pahimmat sota-ajan vauriot lienee siis saatu korjattua heti Möysänkadun verstaiden hiljennyttyä, aikavälillä 1940-1946.

Martti Vaara palasi Hollolaan 1964 ja käynnisti perheen huonekalutuotannon jälleen Salpausselän maisemissa. Liiketoiminta käynnistyi kommandiittiyhtiönä, mutta myöhemmin yritys tuli tunnetuksi nimellä Muurame Oy. Kalustetuotanto Salpakankaalla jatkui vuoteen 1990 asti. (Pörssitieto 2006-2024, Muurame-yhtiöt; Muurame Oy 2024.)

Möysänkatu 3:n valmistuttua on verstaassa ensimmäisinä vuosina mahdollisesti toiminut huonekalunikkareiden lisäksi myös jokin autokorjaamo osassa rakennusta, mikäli rakennusmestariyhdistyksen osoitetiedottoman työkohteistauksen kuvaus ”tehdasrakennus ja automobiilikorjauspaja” viittaa kohderakennukseen (Ruohoniemi 1984, 69).

Korjaamon ja/tai varikon lisäksi Möysänkadun kohdetontilla on saattanut olla myös muuta ajoneuvoliikenteeseen liittyvää (yritys) toimintaa, sillä möysäläiset tottuivat jo ennen talvisotaa naapurustoa palvelemaan bussiliikenteeseen: 27.7.1932 Kauppatorilta Möysään ajettiin jo 16 vuoroa päivässä, ja linja-auto kulki tunnin välein (Kivilä 1997, 24). Pientä laitakaupunginosaa tiheällä vuorovälillä palveleva joukkoliikennelinja oli ylellisyyttä aikana, jolloin moottoriajoneuvot ylipäänsäkin olivat vielä harvassa Lahden seudulla. Linja-autoliikenteen alkuaikoina Möysän ja Pyhättömän alueen keskeisin pysäkki muodostui Möysänkadun kohderakennusten välittömään läheisyyteen: Kun Supankadun tieosuus valmistui 1938, vakiintui Supankadun ja Möysänkadun risteysalue siitä lähtien Möysän linja-autojen kääntöpaikaksi, ja risteys oli myös kaupunginosalinjan päätepysäkki: ”Supankadun rakentamisen myötä alueelle saatiin pian sotien jälkeen myös linja-autoyhteys. Alarik Lehtimäen keltainen bussi kävi kääntymässä Supankadun päässä aluksi kerran tunnissa. Sitten tulivat Lahden liikenteen siniset bussit ja linja seitsemän.” (Virtanen 2014.)

Kuva 34: Lahden mieskotiteollisuuskoulu, oppilaat maalaavat huonekaluja 1945-1949. Valokuvaaja Impi Havas-Sillanpää.

Otos Ahtialantien Mieskotiteollisuuskoulun työpajasta valottaa ajanmukaista huonekalutuotantoa Möysässä: vaikka 40-luvulla tuotanto oli jo osin koneellista, puusepät työskentelivät vielä käsityöpainotteisesti varsinkin monissa pienemmissä verstaissa.

Kuvalähde: Lahti Seura ry/Lahden museoiden kuva-arkisto.

Kuva 35: Teollisuusrakennus Möysänkatu 3, ulkokuva.
Seinässä teksti Lahden Vesi ja Lämpö. 1975-1979.

Kuvalähde: Lahti Seura ry/Lahden museoiden kuva-arkisto.

1961- 1975 LAHDEN VESI JA LÄMPÖ

- TOIMI MYÖS NIMILLÄ LAHDEN VESI JA LÄMPÖJOHTOLIIKE, SEKÄ LAHDEN SÄHKÖ JA VESI

1961 Oy Lahden Vesi ja Lämpöliike aloitti toimintansa Möysänkadulla, ja rakennuksessa toteutettiin tässä yhteydessä useita muutoksia niin sisätiloissa kuin ulkopuolellakin.

1961 muutokset rakennukseen:

- *ulkovaraston/autotallin seinä+pariovi poistetaan itäjulkisivulta.*
- *autotallin jatkeeksi lisätään ”puukatos”*
- *toteutetaan sisäisiä muutoksia 1. ja 2. kerrokseen: mm. toimisto- ja varastohuoneita uusilla kevyillä lastulevyväliseinillä, sekä wc-tila kumpaankin kerrokseen*
- *lisätään uusia talousrakennuksia pihapiiriin: putkikatos Möysänkadun puolelle sekä toinen katos rakennuksen eteläpäätyyn*
- *tontin ympärille lisätään puuaita: kulkuportit tontille esitetty sekä Möysänkadulta että Karjalankadulta*

Vesi- ja Lämpöliikkeen toiminta-aikana molempiin kohderakennuksiin tuli taloteknisiä päivityksiä. Kaukolämpöverkkoon rakennukset on todennäköisesti liitetty vuonna 1965 (Möysänkatu 5) ja 1976 (Möysänkatu 3), sillä kuntotutkimusraportin mukaan Möysänkatu 5 rakennuksessa on vielä säilynyt vuonna 1965 asennettu alkuperäinen lämpökeskus. Samasta lämpökeskuksesta on johdettu lämmitysenergia myös Möysänkatu 3:een pihan poikki kulkevan maanalaisen putkilinjan välityksellä. (InsinööriStudio 2023, Kuntoarvio Möysänkatu 5, 15.)

Kuva 36: Möysänkatu 3 pohjoispääty. Valokuvaaja Yrjö Puuperä, 1974.

Kuvalähde: Lahden museoiden kuva-arkisto / finna.fi -aineistotietokanta.

1976-2011 LAHDEN KAUPUNGIN TEKNILLINEN VIRASTO,
KUNNALLISTEKNIIKAN VARIKKO

1976 muutokset rakennukseen:

- *pihalle listätään 5+10 autopaikkaa, ja sisäänajo tontille esitetään Möysänkadun kautta*
- *kellarista puretaan vanha öljykattilahuone (korvataan soratäytöllä)*
- *itäjulkisivulta puretaan tiilirakenteinen pulpettikattoinen pieni uloke (rakennusosa on mahdollisesti liittynyt öljykattilan tai kattilahuoneen käyttöön)*
- *eteläpäätyyn autotallin jatkeeksi lisätään 40-neliöinen ”traktorikatos”*
- *katoksen osalla sijainneet ikkunat eteläjulkisivussa ummistetaan*
- *autotallin osuudelle ovimuutoksia; lisäksi tallin sisäisivulta poistetaan 1200mm korkea lastauslaiturimainen rakenne*
- *taloteknisiä muutoksia:*
  - *rakennukseen lisätään koneellinen iv*
  - *rakennus liitetään kaukolämpöverkkoon: lisätään uusi 400mm betoninen putkikanava rakennusten eteläpäätyjen välille*
  - *vesi- ja viemärilinjat uusitaan*
- *1.kerros:*
  - *uusi lämmönjakohuone ja sähköpääkeskus*
- *2.kerros:*
  - *uusia väliseiniä: henkilökunnan wc- ja pesutiloja, sekä puku- ja kuivatushuoneita*
  - *pohjoispäätyyn lisätään ruokailusali entisten toimistotilojen paikalle*

Möysänkatu 3:een laaditut seuraavat muutoskuvat päivättiin 2.8.1976 Lahden kaupungin Tevin Talonsuunnitteluosastolla. 2.kerrokseen tehtyjä merkittäviä sisätilamuutoksia selittää toimipisteeseen muuttanut kunnallistekniikkaosaston runsaslukuinen henkilökunta: pohjapiirustuksen ohkeen on kirjattu ”Työntekijävahvuus kesällä 1976 53 miestä ja 3 naista”. Huoltorakennustukikohdan pohjoispäätyyn tuli myöhemmin kunnallistekniikkaosaston ohelle muitakin käyttäjiä. Rakennuksen eteläpääty palveli Lahden kaupungin kunnallistekniikan osaston varikkona kuitenkin aina vuoteen 2011 asti (Malinen 2024).

Jossakin vaiheessa näiden muotokuvien laatimisen jälkeen on purettu Möysänkatu 3:n välittömässä läheisyydessä sijainnut asuintalo, joka näkyy vielä -76 asemapiirustuksessa. Kohderakennuksen alkuperäiseen estetiikkaan olennaisesti kuuluneet kattolyhdyt esiintyvät myös viimeistä kertaa 70-luvun piirustuksissa. Tosin 1976 julkisivuissa esitetyt kattolyhdyt eivät nekään ole kenties enää aivan alkuperäiset: 1975-1979 ajoitettu mustavalkoinen valokuva Lahden Lämpö ja Vesi -liikerakennuksen päädyistä jättää vaikutelman, että kattolyhdyt sijaitsivat aiemmin lähempänä ulkoseinälinjaa. Ullakkokerroksen pohjapiirustus vuodelta 1961 tukee havaintoa: kattojulkisivun leikkaavat ikkunat on kuvassa esitetty ulkoseinän kohdalle.

2000- 2020 ARKKITEHTITOIMISTO HAVAS-ROSBERG OY JA HARJULAN KANSALAIPOISTO

Viimeisimmällä tarkastelujaksolla Möysänkatu 3:n satavuotias rakennus on palvellut hieman kirjavassa toimisto-, varasto- ja työpajakäytössä. Arkkitehtitoimisto Havas-Rosberg oy:n tilat sijaitsivat rakennuksen toisessa kerroksessa. Pohjakerros palveli osittain varastona ja osittain Harjulan kansanopiston kuvanveistotiloina (Insinööristudio 2018, 1). Ullakko on ollut osittain IV-tilana, mutta pääosin varastokäytössä. Myös 1. kerroksen pohjoispääty oli varastokäytössä.

Suunnittelutoimisto perustettiin Lahteen vuonna 1973, joskin toiminta käynnistyi tuolloin nimellä Arkkitehti- ja Insinööritoimisto Salplan Oy (Arkkitehtitoimisto Rosberg Ikävalko Oy). Arkkitehtitoimisto muutti entisistä toimitiloistaan Svinhufvudinkadulta Möysänkatu 3:n vuonna 2000.

Vuoden 2000 muutokset rakennukseen (toimitilasaneeraus 2.kerrokseen):

- *2.kerroksesta väliseinien ja saniteettikalusteiden purku: kaupungin puisto-osaston työntekijöiden sosiaalitalat*
- *2.kerroksesta poistettiin, ja rakennettiin korvaavat tilat 1.kerrokseen*
- *2.krs lattioiden tasoitus ja pinnoitus linoleumilla*
- *uusi keittokomero, wc ja siivoustila rakennuksen keskelle, seinien maalaus*
- *uusittu valaisimia, sähköasennuksia ja hälytyslaitteistoa*
- *toteutettu turvatila serverihuoneeseen (Havas 2024).*

Arkkitehtitoimisto muutti Möysänkadulta uusiin tiloihin vuonna 2020, ja yrityksen nimi päivittyi Rosberg Ikävalko Oy:ksi. Muukin toiminta Möysänkatu 3:ssa päättyi vähitellen. Viimeisenä irtisanottiin kunnallistekniikkaosaston vuokrasopimus vuonna 2011, ja rakennus jäi lopulta tyhjilleen. (Insinööristudio 2023, Kuntoarvio Möysänkatu 3, 7; Arkkitehtitoimisto Rosberg Ikävalko Oy; Havas 2024; Malinen 2024.)

Kuva 37: Möysänkatu 3 pohjoispääty nykyasussaan, arkkitehtitoimiston jo muutettua kiinteistöstä. Valokuvattu 06.05.2024.

5.2 MÖYSÄNKATU 5

1925-1940 PUUSEPPÄTEHDAS, VELJEKSET VAARA OY HUONEKALUTEHDAS

Pörssitiedon arkistoissa Veljekset Vaaran Huonekalutehdas liitetään erityisesti Möysänkatu 5 rakennukseen, ja aineistosta löytyy myös kohderakennuksesta valokuva vuodelta 1926: kuvan perusteella ainakin rakennuksen ulkovaippa olisi saatu siis valmiiksi ennen useissa lähteissä rakennusvuodeksi arvioitua 1927. (Pörssitieto 2006-2024, Muurame-yhtiöt.)

Toisessa tai molemmissa Möysänkadun tehtaissa on ennen 30-lukua saattanut toimia myös muita puutyöverstaita samoissa tiloissa Veljekset Vaaran kanssa: Vaaran tehtaan ohella esimerkiksi Huonekalu- ja puunaulatehdas H.Hynynen sijaitsi samoihin aikoihin Möysässä (Lahden Osoite- ja liikehakemisto 1935-36, 153, 203).

Kuva 38: Puusepät työssään. Kuvassa työmiehiä Pentti Lehden Puusepänverstaalla Lahdessa 1956 - yhtä käsityöväetoista tuotanto luultavasti oli myös Vaaran veljesten tehtaalla toiminnan alkaessa. Valokuvaaja Vilho Uomala.

Kuvalähde: ELKA, Suomen elinkeinoelämän keskusarkiston valokuvarekisteri. Kuvatunnus 2967/359.

1930-1940 -LUKU: KAUPUNGIN KUTOMO JA/TAI TEKSTIILITEHDAS

Möysänkatu 5 rakennuksessa on toiminut 30-luvulla jonkinlainen kutomo tai muu tekstiilitehdas. Ilmeisesti tuotantotiloja on ollut ainakin verstasarakennuksen yläkerrassa, Möysänkadun puoleisessa päädyssä. Lahden museoiden valokuvakokoelmaan liitetyn tietueen mukaan Möysänkatu 5 rakennuksessa olisi toiminut pienimuotoinen kutomo, kaupungin muun vilkkaan tekstiiliteollisuuden vanavedessä: ”Yläkerrassa, Möysänkadun puoleisessa päässä, toimi pitkään Lahden kaupungin kutomo ja muussa osassa Lahden VPK. Yläkerrassa järjestettiin ainakin 1970-luvulla käärmenäyttelyitä.” (Lahti-Seuran kuvakokoelmatiedot 1975-1979, valokuva PT 7.5.2020.) Myös Pyhättömän asukasyhdistyksen historiikissa alueen alkuperäinen asukas Martta Parkkila muistelee työskennelleensä 26-vuotiaana ”mäen alla Möysänkadulla paitatehtaassa” vuonna 1939 (Lång 2010, 136).

30- ja 40-luvulla kutomo- ja tekstiiliteollisuus oli merkittävä osa koko Lahden elinkeinorakennetta, ja alalla elettiin vahvaa nousukautta. Möysän ja Pyhättömän alueella on dokumentoitu sijainneen samalla ajanjaksolla myös runsaasti erilaista kutomoteollisuutta sivuavia yrityksiä, pääasiassa kuitenkin yksityisten ihmisten kotoaan käsin pyörittämää hyvin pienimuotoista liiketoimintaa. 1940-50 luvulla toimi mm. Pitkäkatu 12 piharakennuksessa värjäri Olli Koskinen, ja samoissa tiloissa oli myös naapuruston tarpeisiin vastaava pesulapalvelu (Lång 2010, 24). ”Koskisen talossa oli kangasvärjäämö - -. Santunkadun alkupäässä oli vaatturi”, lista jatkuu asukasyhdistyksen muistelmassa (Lång 2010, 28).

1940-1950 -LUKU: KATSASTUSASEMA, AUTOVARIKKO

Ennen 1950-lukua Viipurintie kulki vielä alkuperäisen ”Ylisen Viipurintien” linjan mukaan eli suunnilleen nykyisen Möysänkadun paikkeilla. Tuolloin tämän Viipurintien nimellä tunnetun väylän varrella toimi autojen katsastusasema, jonka yhteydessä on ilmeisesti ollut lisäksi yksi tai useampikin autosuoja. Viipurintien toimipisteestään katsastusasema siirtyi 50-luvulla läheisille Pyhättömän soramontuille. (Lång 2010, 100.)

Möysän autovarikko on mahdollisesti liittynyt Puolustusvoimien sota-ajan toimintaan Lahdessa: Sotapäiväkirjojen perusteella armeijan ”autovarikko nro 1 Kauppakadulla” tuhoutui ilma-iskussa 3.3.1940. Pommikoneiden kohteeksi joutunut varikko oli muistiinpanojen mukaan yksi seitsemästä Lahden alueelle avatusta ajoneuvotukikohdasta. Nykyinen Karjalankatu tunnettiin pommitusraportin kirjoitusaikaan vielä nimellä Kauppakatu - eli kirjauksessa mainittu varikko saattaisi viitata armeijan toimipaikkaan Möysässä. Puolustusvoimien läsnäoloa Möysässä tukee myös Valmistavan poikien ammattikoulun toimintakertomuksen maininta joulukuulta -44: opetuksen käynnistäminen viivästyi, kun (todennäköisesti Möysänkatu 5:ssä sijainneet) luokkatilat jouduttiinkin antamaan ensin ”Asemiesten Pikakoulutusyksikön” väliaikaiseksi asemapaikaksi. (IPAK 14 sotapäiväkirjat 1940; Lahden Valmistava poikien ammattikoulu, lukuvuosi 1945-1946, 7.)

1945-1959 AMMATTIKOULU JA SIVUKIRJASTO

Möysän sivukirjasto toimi Möysänkatu 5:ssä rakennuksen pohjoispäädyssä 2.kerroksessa. Kirjaston alapuolella on samaan aikaan sijainnut ilmeisesti jonkin ammattioppilaitoksen luokkatiloja, pohjoispuoli 1.kerroksesta eritellään myöhemmissä piirustuksissa ”muovailuluokaksi”, eteläisempi kahdesta luokasta esiintyy vain nimellä ”koulusali”.

Lahden kirjastopalvelut kehittyivät 1940-50-luvulla, jolloin oli lahtelaisten lähikirjastojen perustamisen ensimmäinen aalto: Kärpäseen oli tullut pieni kirjasto 1947 ja myös Möysän ja Jalkarannan kirjastoilla oli vaatimattomat tilat. Kirjastotoimi oli vielä varsin lapsenkengissä, eikä valmiskalusteita tuohon aikaan ollut kirjastoihin tarjolla -tilojen kalusteet teetettiinkin mittatilaustyönä puusepillä aina vuoteen 1963 asti. (Eskola 2016.) Vuonna 1953 päivätyt rakennuspiirustukset esittävät sisäisiä muutoksia Möysänkatu 5:n eteläpuoliskoon. Epäselväksi jää, liittyvätkö muutokset vielä koulutoimintaan vai ennakoitaanko muutostöillä jo VPK:n pitkään neuvoteltua muuttoa Möysään. 1959 piirustuksissa esitetyt muutokset ”paloautotalleinen” ovat kuitenkin jo selvästi VPK:n toimintaa varten. Nimiössä vihjataan jälleen koulutoiminnasta, kun rakennukseen viitataan ”PALOAUTOTALLI JA MÖYSÄN KIRJASTORAKENNUS (ENT.AMMATTIKOULU)”.

Kuva 39: Möysän sivukirjaston lastenosastoa 1980.

Kuvalähde: Lahden kirjastojen kuva-arkisto /
Albumitauki.fi, finna.fi-aineistotietokanta.

Lahden Maamieskäsityökoulu toimi samoihin aikoihin Joutjärven rannassa, vuosina 1945-1954. Vaikka Möysänkatu 5 piirustuksista ei käy ilmi, mistä ammattioppilaitoksesta kohteen muutoskuviissa tarkalleen on kyse, nämä lähellä toisiaan sijainneet koulut liittyvät joka tapauksessa samaan ajankohdalle leimalliseen ammattikoulutuksen kehitysloikkaan. Kaupungin keskusarkiston luetteloinnin perusteella ajankohdan huomioiden Möysänkadulla on voinut sijaita esim. Lahden valmistava poikien ammattikoulu, joka toimi 1945–1953/56, Kauppaoppilaitos, joka toimi 1937-1945, tai Lahden 1895–1956 toiminut yleinen ammattikoulu. Näistä ensimmäinen on kenties todennäköisin, ainakin Lahden valmistavan poikien ammattikoulun ensimmäisen lukuvuoden toimintakertomuksesta löytyvän kuvauksen perusteella:

”Samalla ryhdyttiin koulukiinteistön hankkimiseen ja onnistuttiinkin vuokraamaan eräs puusepäntehdas koneineen ja tarpeineen 15. p:stä joulukuuta 1944. - - Esteitä oli kuitenkin enemmän kuin voitiin aavistaakaan. Koulun piti saada tehdasrakennus haltuunsa joulukuun 15. p:nä, mutta entinen vuokralainen ei saanut sitä luovutettua ennen helmikuun 1. päivää. Luokahuoneiden, työpajojen y.m. rakennustöissä olisi kuitenkin mennyt niin paljon aikaa, että koulu olisi päässyt alkamaan aikaisintaan maaliskuussa. Tämän vuoksi johtokunta päätti koulun alettavaksi vasta syksyllä ja luovuttaa tehtaan Asemiesten Pikakoulutuksen käyttöön heti tehtaan luovutuksen koulun haltuun tapahduttua.” (Lahden Valmistava poikien ammattikoulu, lukuvuosi 1945-1946, 7.)

Valmistava poikien ammattikoulu sai uudet toimitilat ilmeisesti 1950-1953 välisenä aikana, ja oppilaitos tunnettiin -56 alkaen Lahden ammattikouluna.

1953 muutokset rakennukseen:

- *puretaan pihan puolelta erillisiä talousrakennuksia, mahdollisesti jonkinlaisia suurehkoja katoksia tms. kevyitä varastorakenteita*
- *puretaan eteläpäädyistä pienehkö laajennus, alkuperäisen kattilahuoneen muodostaman ulokkeen ympäriltä*
- *1. kerros:*
  - *eteläisempi kahdesta koulusalista muutetaan paloautohalliksi; lisätään pariovet pihajulkisivuun*
  - *ummistetaan oviaukko salien välisessä tiiliseinässä*
  - *pohjoisempaan ”muovailuluokkaan” lisätään pitkä käsienpesuallas*
  - *lisätään uusi sisäporras rakennuksen keskelle -> käynti yläkertaan rakennuksen päädyistä ja keskeltä.*
  - *paloautohalliksi muutettavan tilan molemmille sivuille lisätään iv-hormit 2kpl*
  - *eteläpäädyssä jo esitetty asuinhuoneisto, jonka osalla lähes metrin verran korkeampi lattiapinta*
  - *asunnon lisäksi päädyssä keskellä piirustushuone/varasto, sekä polttoainevarasto ja kattilahuone länsisivulla – käynti ulkokautta päädyn ovesta*

1959 muutokset rakennukseen:

- *pohjoispäätyyn lisätään 2-puoleinen ulkoporras (sisäänkäynti kirjastoon)*
- *1.kerroksen länsijulkisivuun lisätään rakennuksen keskelle uusi ulko-ovi*
- *laajennetaan kattilahuoneen oheen ”kylmävarasto”*
- *2.kerros:*
  - *pieni kirjastosali oheistiloineen Möysänkadun päätyyn*
  - *kerroksen toiselle puoliskolle eteisaula, kerhotila, keittiö- ja wc-tiloineen*

Kuva 40: VPK:n väen viimeinen ryhmäkuva Möysän asemapaikan edessä 18.7.2017. Kuva yhdistyksen Facebook-sivustolta.

Kuvalähde: Lahden Vapaaehtoinen Palokunta ry.

1959-2017 VPK JA PELASTUSLAITOKSEN VARASTO

"Lahden VPK:n paloasema sijaitsee Lahden kaupungin omistamassa rakennuksessa Möysänkatu 5. Talon eteläosa on VPK:n hallinnassa lukuunottamatta talonmiehen asuntoa. Alakerrassa sijaitsee kalustuhuone, jossa on neljä autopaikkaa. Yhden niistä täyttää irtokalusto ja harjoitusvälineet. Yksi autopaikoista on vuokrattu. Kalustuhuoneen vieressä on hallituksen kokous- ja arkistihuone. Yläkerta muodostaa 80 hengen juhlasalin. Talo alkaa olla jo ikääntynyt ja rapistunut, etenkin yläkerta olisi oikein perusteellisen korjauksen tarpeessa."

- Jorma Honkalan kirjaamaa ajankuvaa VPK:n "liekkiskojen" ensimmäisistä toimintavuosista Möysässä. (Honkala 1979, 119.)

1879 perustettu Lahden Vapaapalokunta toimi ensimmäiset yhdeksän vuotta Salpausselän Radiomäellä sijainneessa huvipaviljongissa, joka oli aluksi ainoa yhdistyksen omistama rakennus (Honkala 2004, 26). Kun paviljonki purettiin, palokuntalaiset etsivät tuloksetta uusia tiloja päämajalleen aina vuoteen 1959 asti. Tuona aikana VPK toimi mm. kaupungintalolta käsin. 50-luvun lopulla kaupunki ja VPK löysivät vihdoin kumpaakin osapuolta tyydyttävän ratkaisun, kun kaupunki tarjosi omistamaansa Karjalankatu 42 kiinteistöä (nyk. Möysänkatu 3) yhdistyksen käyttöön. VPK korjasi tiloja toimintaansa sopiviksi ja muutti Möysään 15.3.1960. (Honkala 2004, 32.)

VPK:n toimintavuosina rakennuksessa oli ensimmäisessä kerroksessa tilaa neljälle autolle sekä arkisto- ja kokoushuone. Yläkerrassa sijaitsi kerho- ja keittiö, wc ja pukeutumistilat. VPK myös vuokrasi huoneistoja erilaisiin tilaisuuksiin ja kokouksiin, ja rakennusta ovat hyödyntäneet palokunnan toimintavuosina myös kaupungin vaalitoimistot. (Honkala

2004,32.) Virallisen harjoitus- ja yhdistystoiminnan ohella vapaapalokunnan tilojen yhteisöllinen virkistyskäyttö muodostui kaupunginosassa perinteeksi: Möysänkadun VPK-talossa tavattiin järjestää mm. Pyhättömän omakotiyhdistyksen pikkujouluja 1970-luvulta alkaen aina 80-luvun loppuun asti. (Lång 2010, 172-173, 175).

1962 muutokset rakennukseen:

- *toinenkin luokkatila muutetaan autohalliksi: lisätään uudet pariovet länsijulkisivuun*
- *käynti kattilahuoneeseen muutetaan ulkokautta tapahtuvaksi: eteläpäätyyn lisätään kulkua varten pariovi*
- *laajennus länsijulkisivuun: lisätään uusi polttoainevarasto pihan puolelle kattilahuoneen jatkoksi, sekä ulkoa kuljettavat wc:t 3kpl*

1965 Möysänkadun rakennuksiin toteutettiin lisäksi taloteknisiä päivityksiä, kun kiinteistö liitettiin kaupungin kaukolämpöverkkoon. Kaukolämmön jakokeskus sijoitettiin Möysänkatu 5:een, ja toiseen rakennukseen kaukolämpö johdettiin samasta yksiköstä maanalaisella putkivedolla.

Kuva 41 (yllä): Möysänkatu 5 ulkokuva ajalta, kun takana oli ensimmäinen vuosikymmen VPK:n toimintaa Möysänkadulla. Kuvaaja Yrjö Puuperä, 1974.

Kuvalähde: Lahden museoiden kuva-arkisto.

Kuva 42 (vasemmalla): Lahden VPK:n savusukeltaja, kuva toimintakykytestien harjoituspäivältä 23.05.2016. Kuva yhdistyksen Facebook-sivustolta.

Kuvalähde: Lahden Vapaaehtoinen Palokunta ry.

VPK:n ongelmat Möysän toimipisteessä alkoivat 1978, kun kaupunki muutti linjausta Karjalankadun sisäänajoliittymistä: Karjalankadulta ei päässyt enää kääntymään suoraan kiinteistön pihaan, ja tienpuoleinen sivu edellytettiin aidattavan. Palokuntalaiset joutuivat kiertämään tontille Möysänkadun kautta. Samassa yhteydessä 1979 myös kiinteistön osoite muuttui muotoon Möysänkatu 5. Rakennus oli alkanut myös rapistua: tilat kävivät yhä huonokuntoisemmiksi ja pian rakennus todettiin VPK:n toimintaan nähden riittämättömäksi. (Honkala 2004, 33.) Möysänkadun asemalla toimintaa haittasi erityisesti riittävien harjoittelu-, kuntoilu- ja sosiaalityötilojen puute, vajavaiset pesumahdollisuudet ajoneuvoille ja varusteille, sekä ennen kaikkea miehistön olemattomat peseytymismahdollisuudet tehtäviltä palatessa (Lahden VPK 2017).

Uusia tiloja jouduttiin etsimään pitkään, mutta pelastuslaitos ja VPK saivat viimein neuvoteltua pelastajille asianmukaiset tilat. Uusi asemapaikka löytyi Vaihdekatu 4:stä Lotilasta, ja kalusto muutettiin Möysänkadulta uuteen toimipaikkaan kesän 2017 aikana. 57 toimintavuoden jälkeen VPK lähti Möysästä, ja Lotilan VPK-aseman avajaisia juhlittiin 12.08.2017. (Lahden VPK ry 2019; Lahden VPK 2017.)

Varsinaisen VPK:n harrastustoiminnan päättyttyä Möysänkatu 5:ssä rakennus palveli ilmeisesti vielä jonkin aikaa VPK:n ja pelastuslaitoksen varastona (Malinen 2024). Vuoteen 2011 asti Möysänkatu 5:ssä oli vuokralla myös kaupungin kunnallistekniikkaosasto: 2.kerroseen Möysänkadun puoleiseen päätyyn toteutettiin sosiaali- ja huoltotilat kunnossapito-osaston työntekijöille (Malinen 2024; Möysänkatu 5 pääpiirustukset 1997-1998).

Kuvat 43-44: VPK:n kalustoa eri vuosilta. Yllä paloautot Möysänkatu 5:n edessä 60-luvulla (Honkala 1979, 89).

Alla paloautoja lähes samalla paikalla vuonna 2015. Kuva yhdistyksen Facebook-sivustolta.

Kuvalähde: Lahden Vapaaehtoinen Palokunta ry.

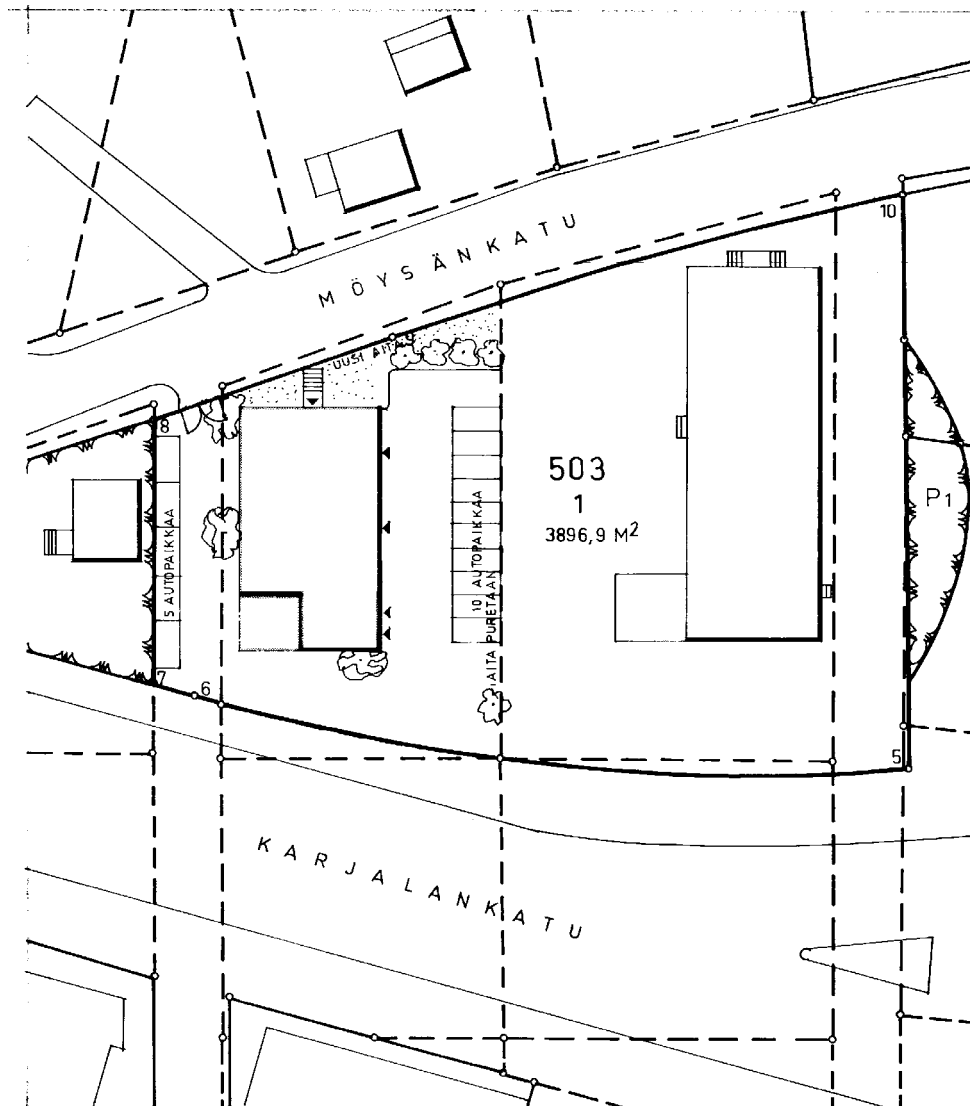
1998-2011 LVIS-KUNNOSSAPITOYKSIÖN SOSIAALI- JA HUOLTOTILAT
(LAHDEN KAUPUNGIN KUNNALLISTEKNIikkaOSASTO)

Kunnossapitoyksikön ajasta Möysänkatu 5:ssä on löytynyt tietoa vain ajanjaksolta säilyneiden pääpiirustusten verran. 1997/1998 piirustuksissa esitetyt muutokset rakennukseen:

- *ulkoporras poistetaan pohjoispäädystä*
- *kirjastotilat poistetaan 2.kerroksesta: tilalle taukokuone minikeittiöllä*
- *taukotilan ympärille lisätään pukuhuone kahdella suihkukaapilla ja kahdella erillis-wc:llä, lisäksi 3 (toimisto)huonetta.*
- *1. krs eteläpäädyssä asuntoa laajennetaan suihkutilan verran: uusi väliseinä rakennusmassan keskellä sijaitsevaan varastihuoneeseen.*

6 NYKYTILANNE

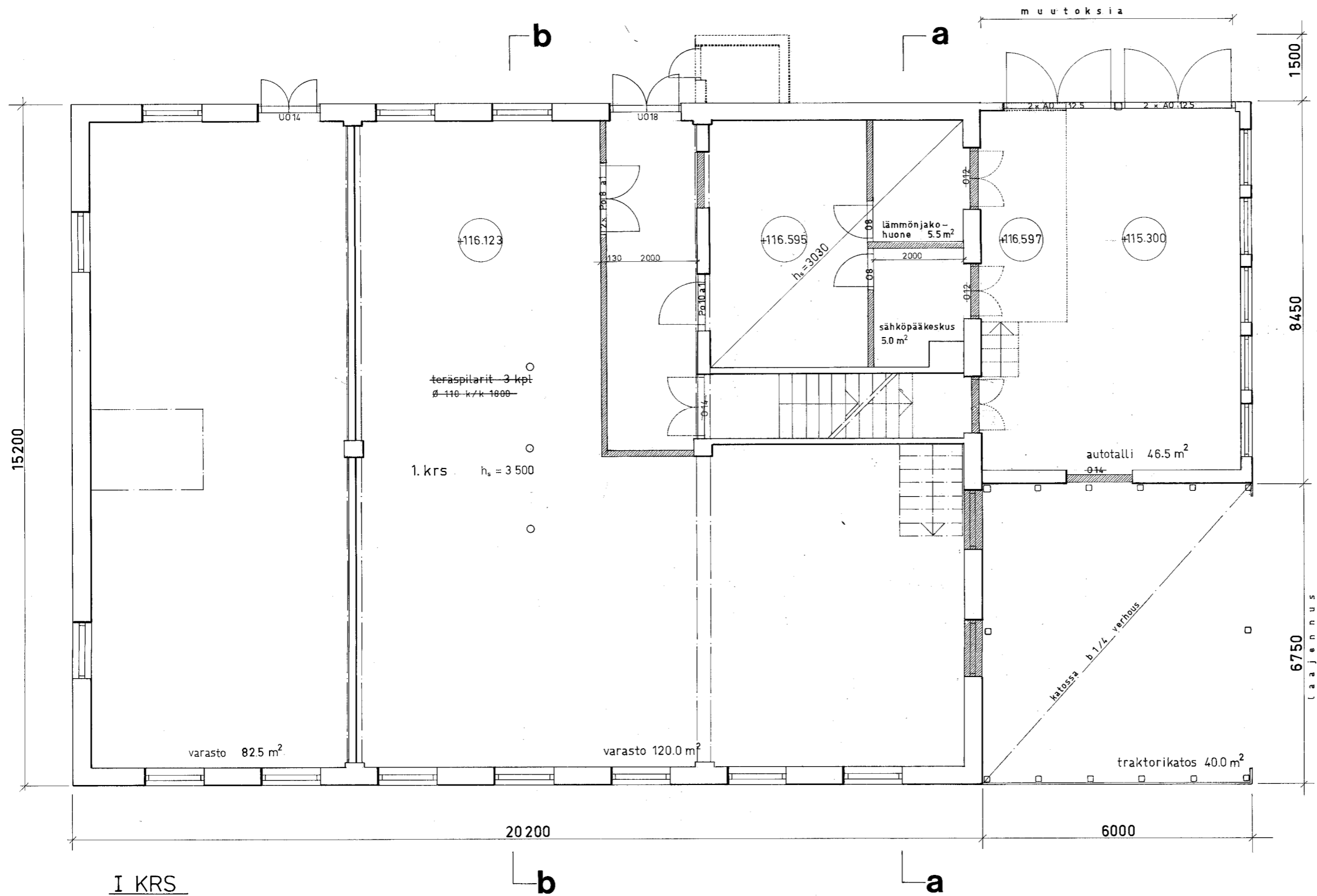
6.1 MÖYSÄNKATU 3 AJANTASAKUVAT/ VIIMEISIMMÄT PIIRUSTUKSET

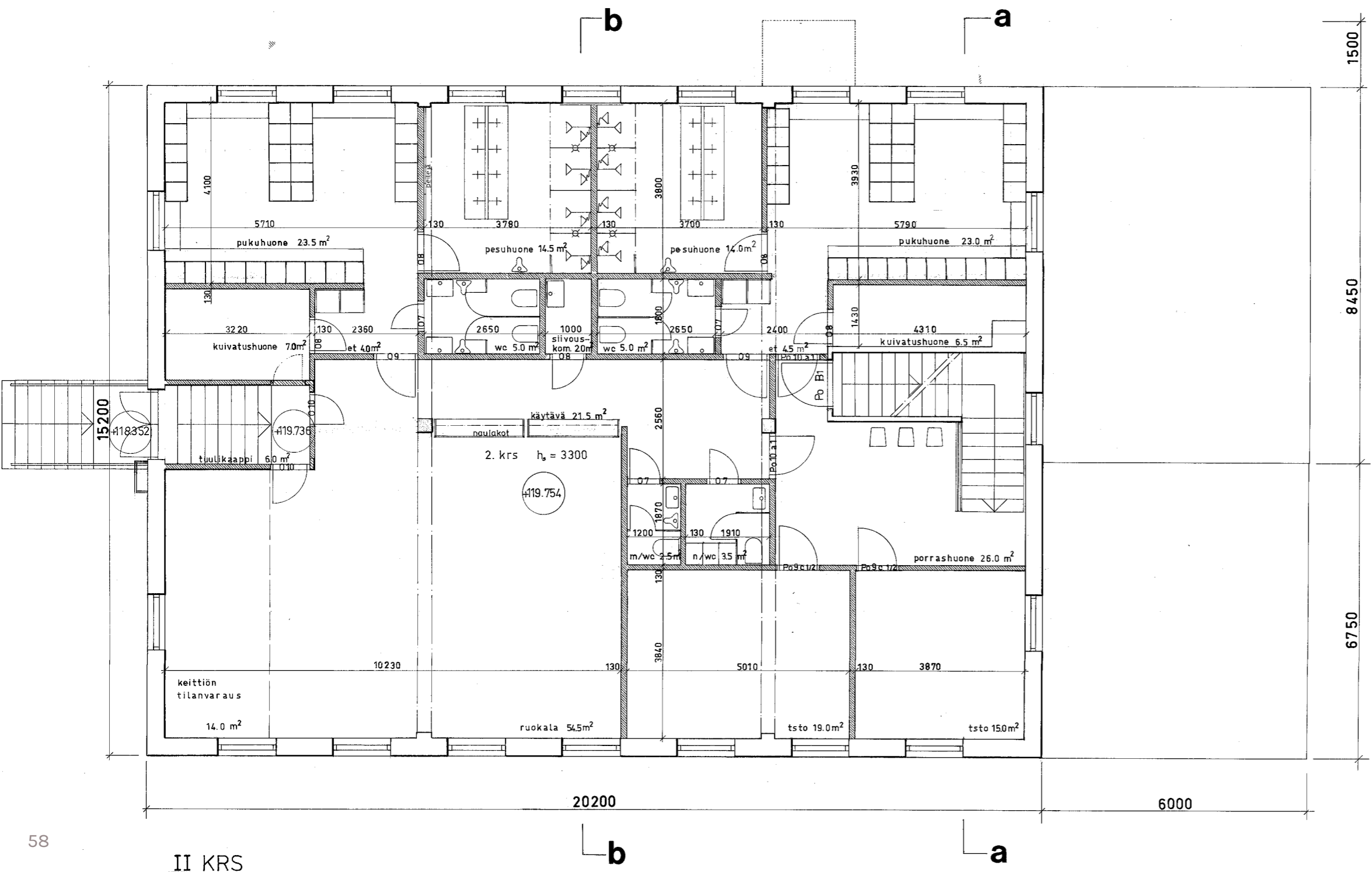
Kuvat 45-54: Kaikki osioissa 6.1 ja 6.2 esitetyt piirustukset ovat Lahden kaupungin rakennusvalvonnan arkistosta ja Tilakeskuksen arkistosta löytyvää lupakuvamateriaalia vuosilta 1962-1998. Ei mittakaavassa; alkuperäisiä kuvia rajattu.

Kaikissa piirustuksissa kuvälähde: Lahden kaupunki, Tilakeskuksen piirustusarkisto.

K.osa/kylä Möysä/Lahden kylä	Kortteli/cella 503 (Kulmala)	Tontti 1	Rn:o (7/112)	Viranomaisen arkistointimerkintöjä varten
Rakennusluokitus muutospiirustus	Pääpiirustus			N:o 1(8)
Rakennuskohde MÖYSÄNKATU 3	Pääpiirustus			Määrk. 1:500
<p>TEVI LAHDEN KAUPUNGIN TALONSUUNNITTELUOSASTO</p> <p>suunn. piirt. RS</p>				<p>ARK</p> <p>1976 -07 -27</p>
pvm 2.8.1976 KAUPUNGINARKKITEHTI <i>Risto A. Aho</i>				Muutos

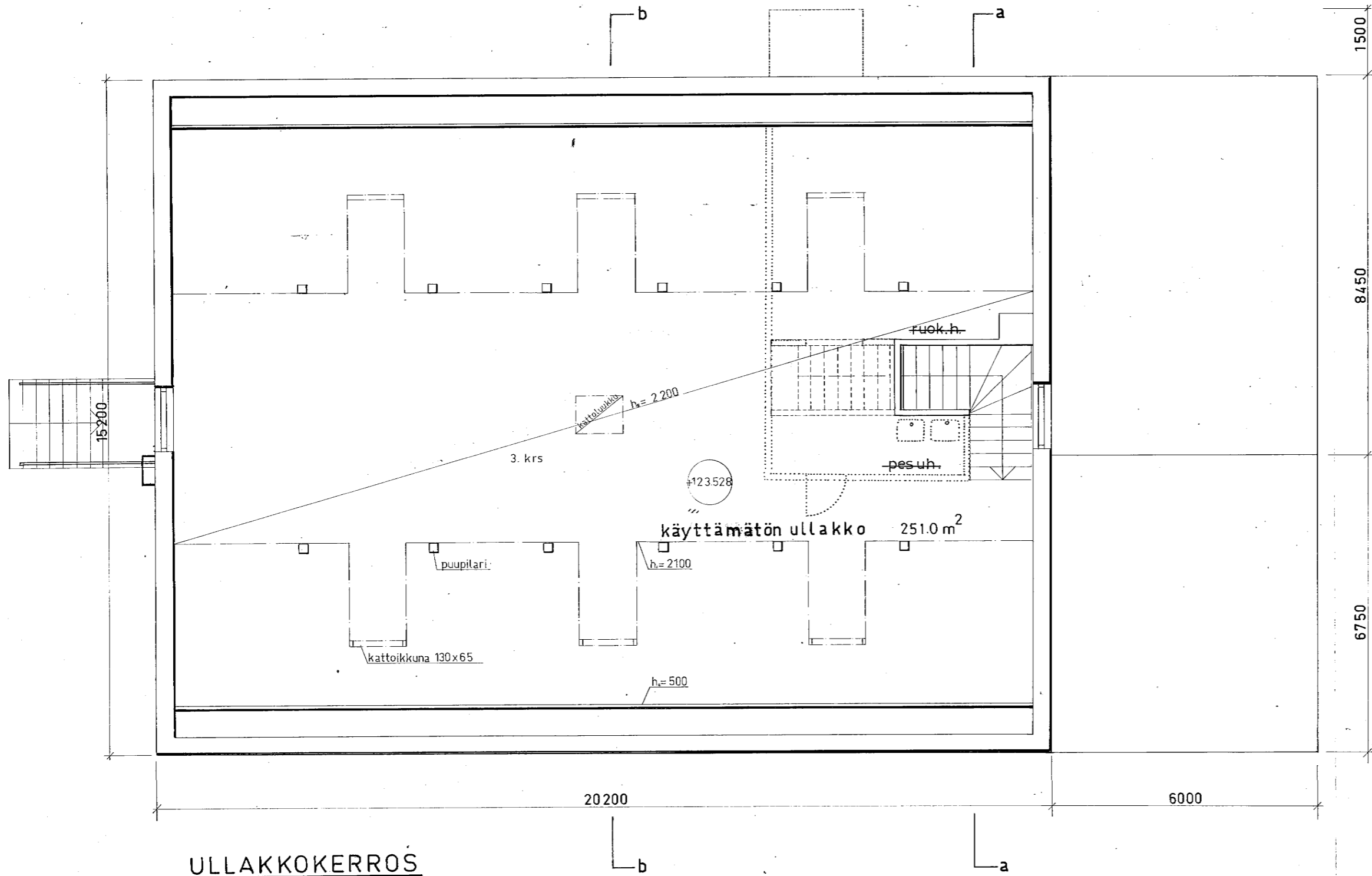

Tunnus		Lukum.		Painos		Nimi		Pöytä		Mittok.	
Rakennuskohde		Pohjapiirroksen alue									
MÖYSÄNKATU 3						POHJAPIIRROS, 1.KERROS			1:50		
TEVI TALONSUUNNITTELUOSASTO				suunn.		Tevin nro		Pvm.			
30.07.1976				piir.		1976-07-23		ARK		45314-T	
KÄUPUNGINARKKITEHTI				PL				Muu			

II KRS

Tunnus, Lukum., Muutos		Nimi, Päivys	
Rekoneskide		Piirustuksen sisältö	Mittak.
MÖYSÄNKATU 3		POHJAPIIRROS 2. KERROS	150
TEVI TALONSUUNNITTELUOSASTO <small>LAHDEN KAUPUNGIN TEKNILLINEN VIRASTO</small>		ARK	45315 -T
<small>30.07.1976 KAUPUNGINARKKITEHTI</small>		<small>TEVIN NIMI Pvm. 1976-07-23</small>	<small>Muutos</small>

ULLAKKOKERROS

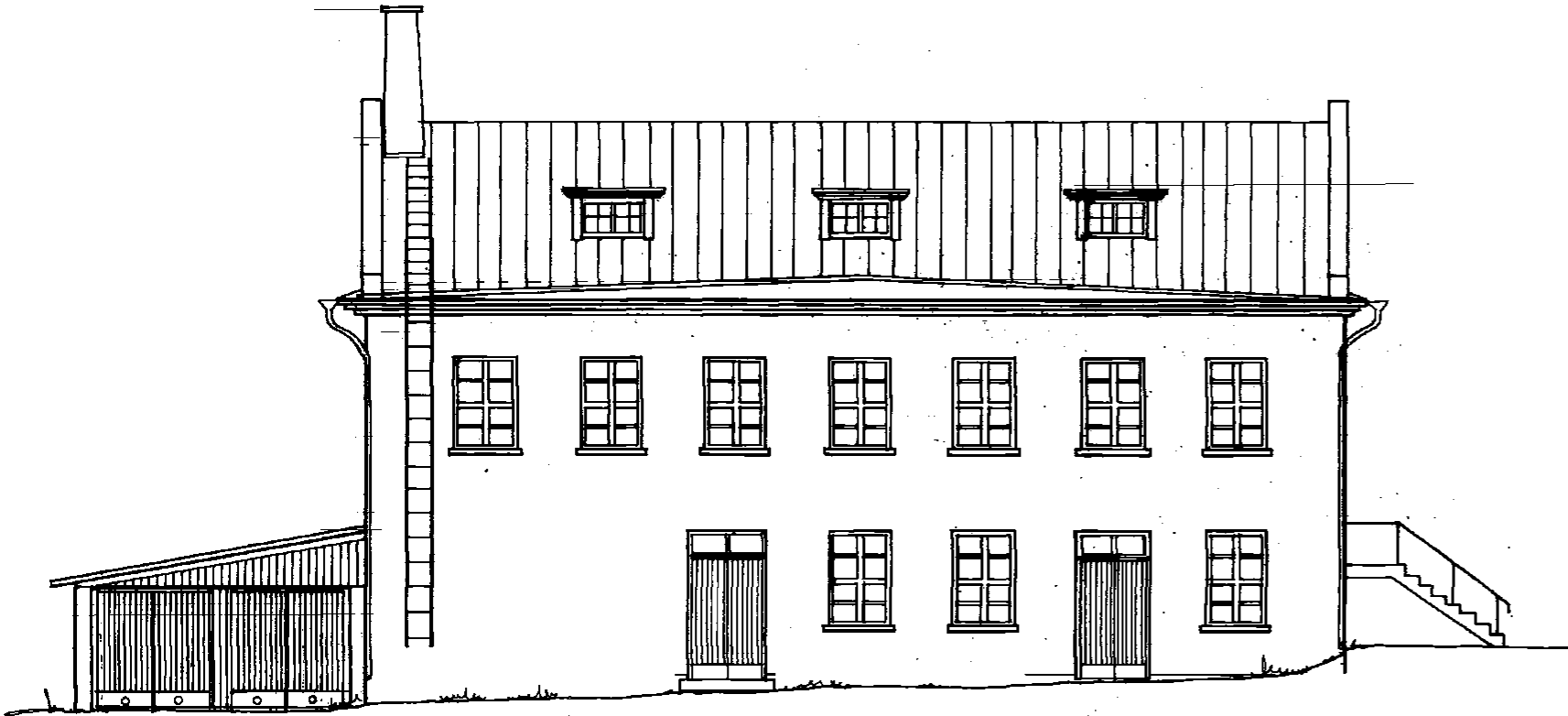
LAHDEN KAUPUNGIN
JULKISIVUOKSASTO
Pöytäkirja 04.08.1976
J. Makkonen

Vuonna 1976 elokuun 26. päivänä on Lahden kaupungin maistraatti tarkastanut ja vahvistanut muutettavaksi 1303:n määräyksen, jolla on määrätty pöytäkirja osasto 13:ssa, toimitettua Lahden maihuoneessa 2. päivänä 1976.

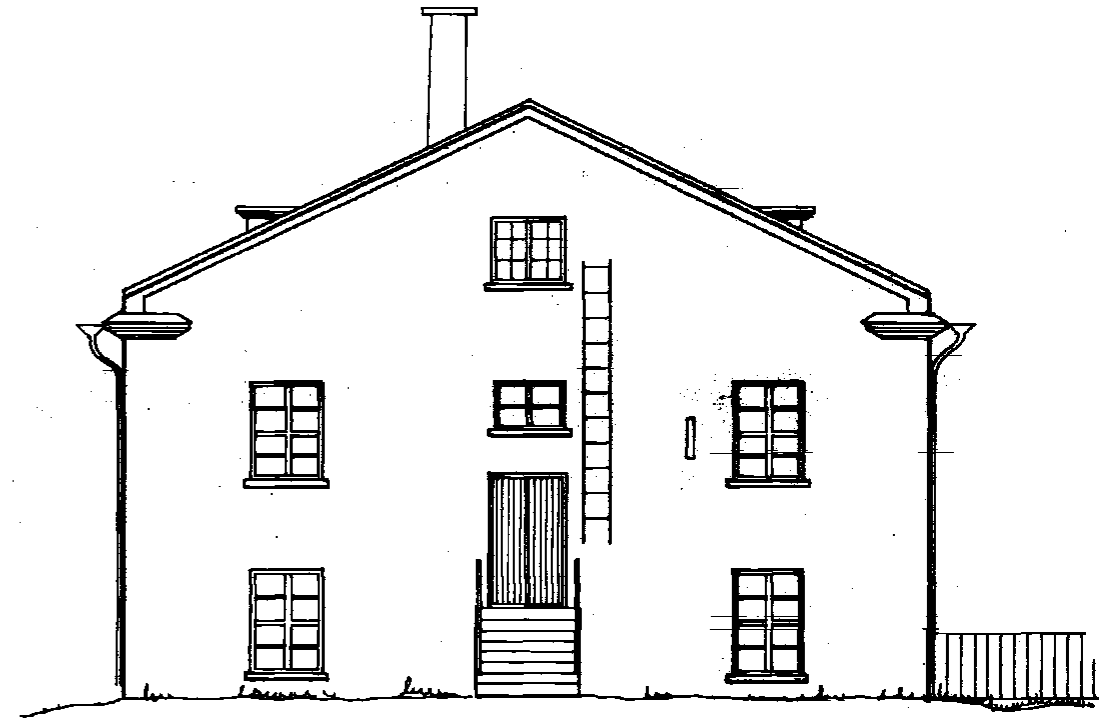
Viran puolesta:
H. O. Wainio
H. O. Wainio

RAKENNUSSTARKASTUSTOIMISTON
ARKISTO

Koskee Möysä (Lahden kylä) 503 (Kulmala) 1	Korvelijala Toneri	Rakn. 7112	Viranomaisen arkistointimerkintä varten
Rakennusluokka muutospiirustus	Rakennuskohde MÖYSÄNKATU 3	Piirustuslaji pääpiirustus	N:o 5(8)
		Piirustuksen sisältö pohjapiirros ullakkokerros	Mittak. 1:100
<p>TEVI TALONSUUNNITTELUOSASTO</p> <p>1976-07-29 LAHDEN KAUPUNGIN ARKKITEHTI</p>		<p>ARK 45322 -T</p>	<p>59 1976-07-27</p>

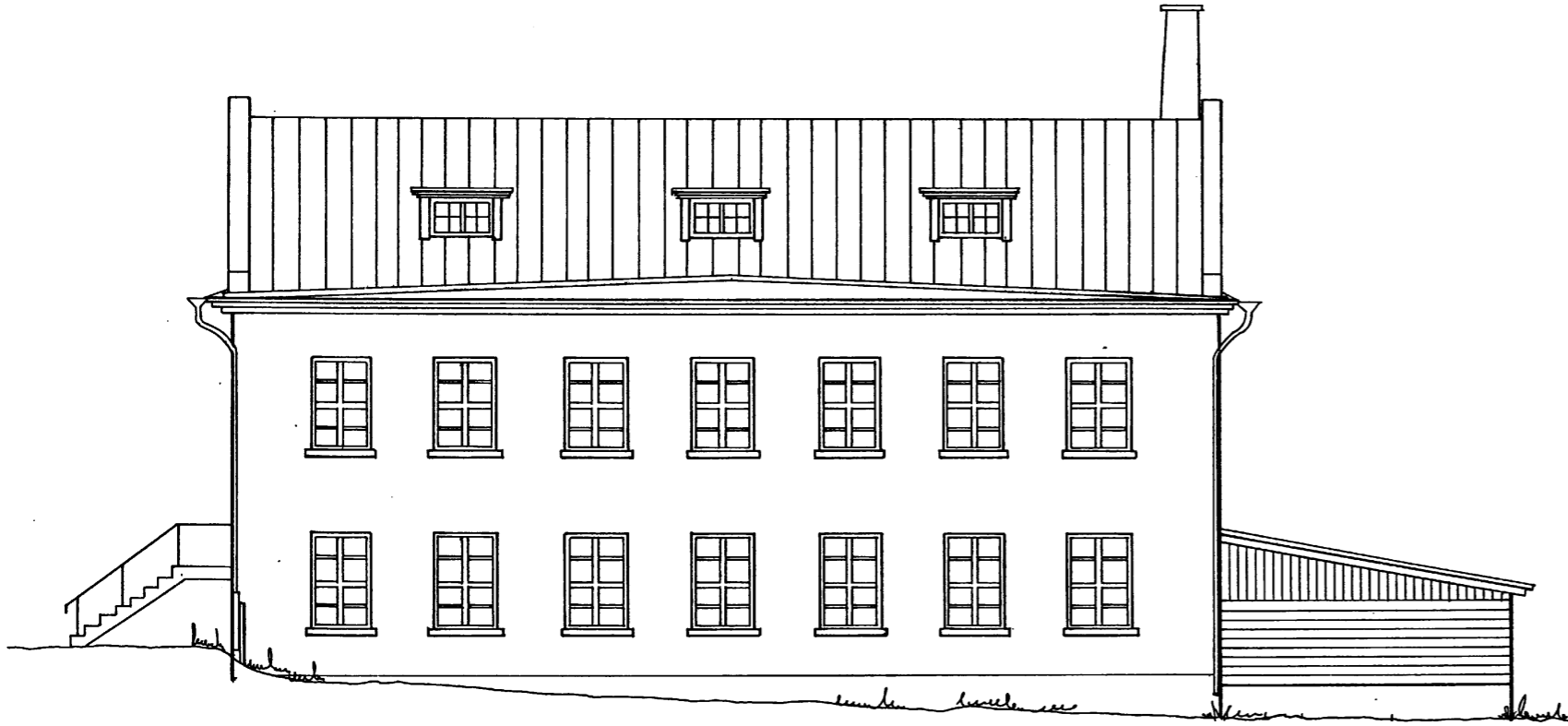
julkisivu itään

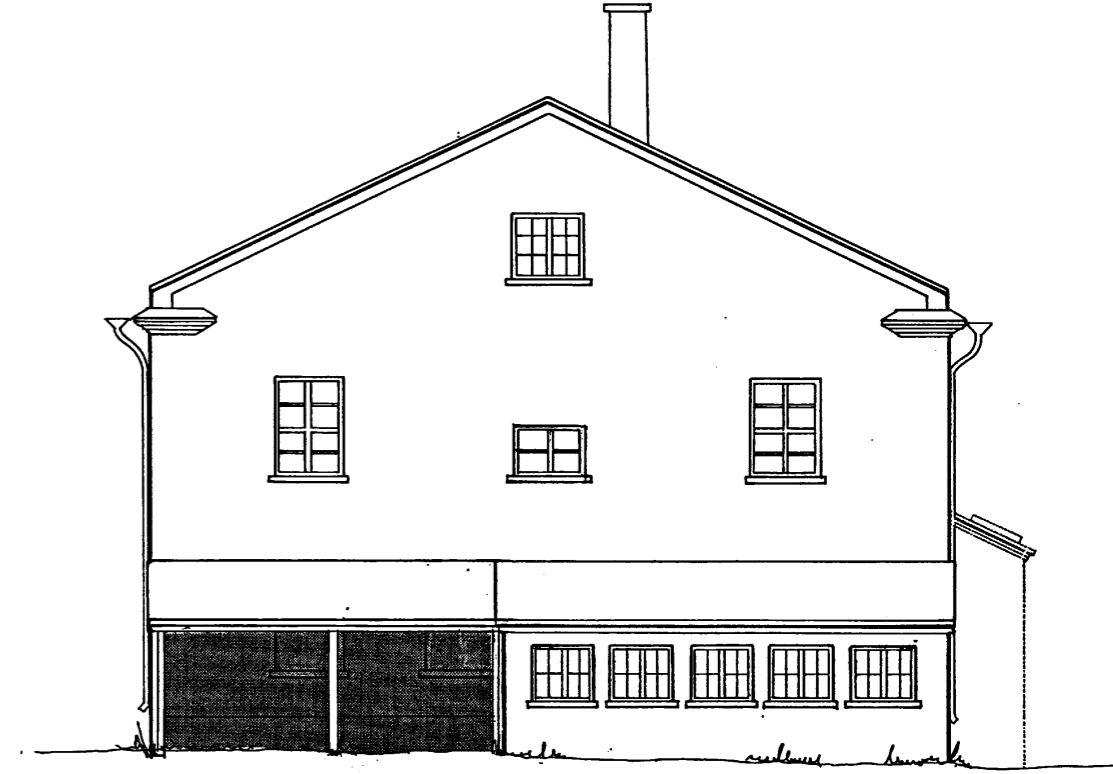
julkisivu pohjoiseen

Keskikylä	Karnelilla	Tontti	Alue	Virensodan arhitehtuuritoimisto vaimo
Mäysä (Lahden kylä) 503 (Kulmala) 1		7	112	
Kohde	Korjaus	Korjauksen laajuus	Korjauksen sisältö	Korjauksen hinta
muutospiirustus			pääpiirustus	781
Kohdeosoite			Korjauksen sisältö	Korjauksen hinta
MÖYSÄNKATU 3			julkisivu itään ja pohjoiseen	1:100
TEVI TALONSUUNNITTELUOSASTO	LAHDEN KAUPUNGIN TEKNILLINEN VIRASTO	suunn.	Tarkoitus	Pvm.
1976-07-29		piir.	ARK	1976-07-27
		PL	65031-107	

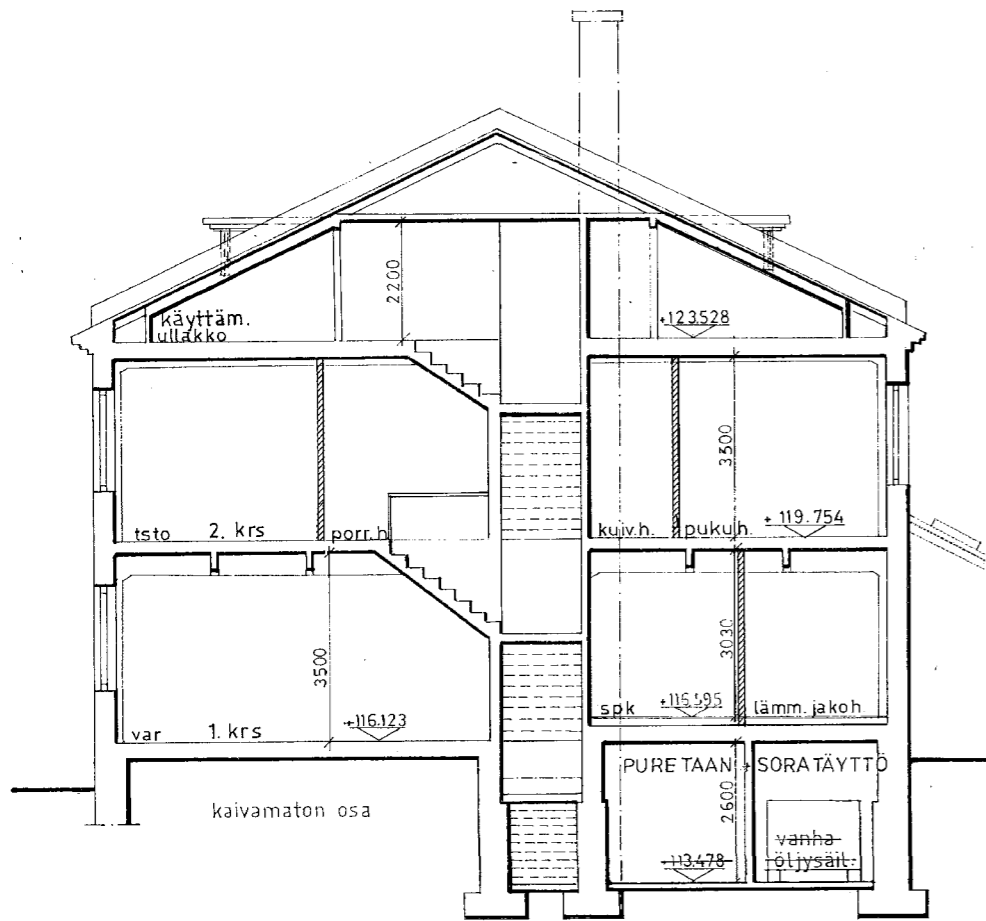

julkisivu länteen

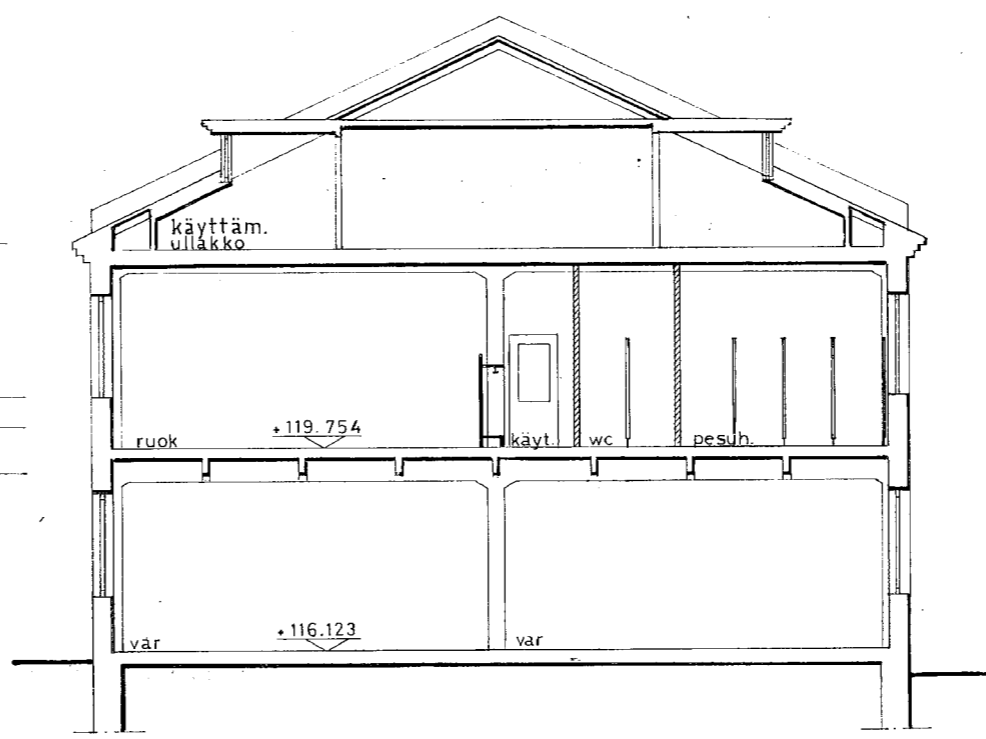

julkisivu etelään

K.osa/kylä Möysä (Lahden kylä) 503 (Kulmala) 1	Korttelikello 1	Tonni 7112	Rakennus- luokitus 1	Viranomaisen arkkitehtimerkintä ja vastaus
Rakennustoimenpide muutospiirustus	Rakennuskohde MÖYSÄNKATU 3	Piirustuksen nro 8(8)	Piirustuksen sivelmät julkisivu länteen ja etelään	Mittaka. 1:100
TEVI LAHDEN KAUPUNGIN TALONSUUNNITTELUOSASTO			suunn. piirt. PL	ARK
pvm 1976-07-29 KAUPUNGINARKKITEHTI			Terve n:o 1976-07-27 Pvm.	

leikkaus a-a

leikkaus b-b

LAHDEN KAUPUNGIN
JURISTIVUOROKUNNAN
PUOLESTA 7. 8. 1976

Jouko Mäkelä

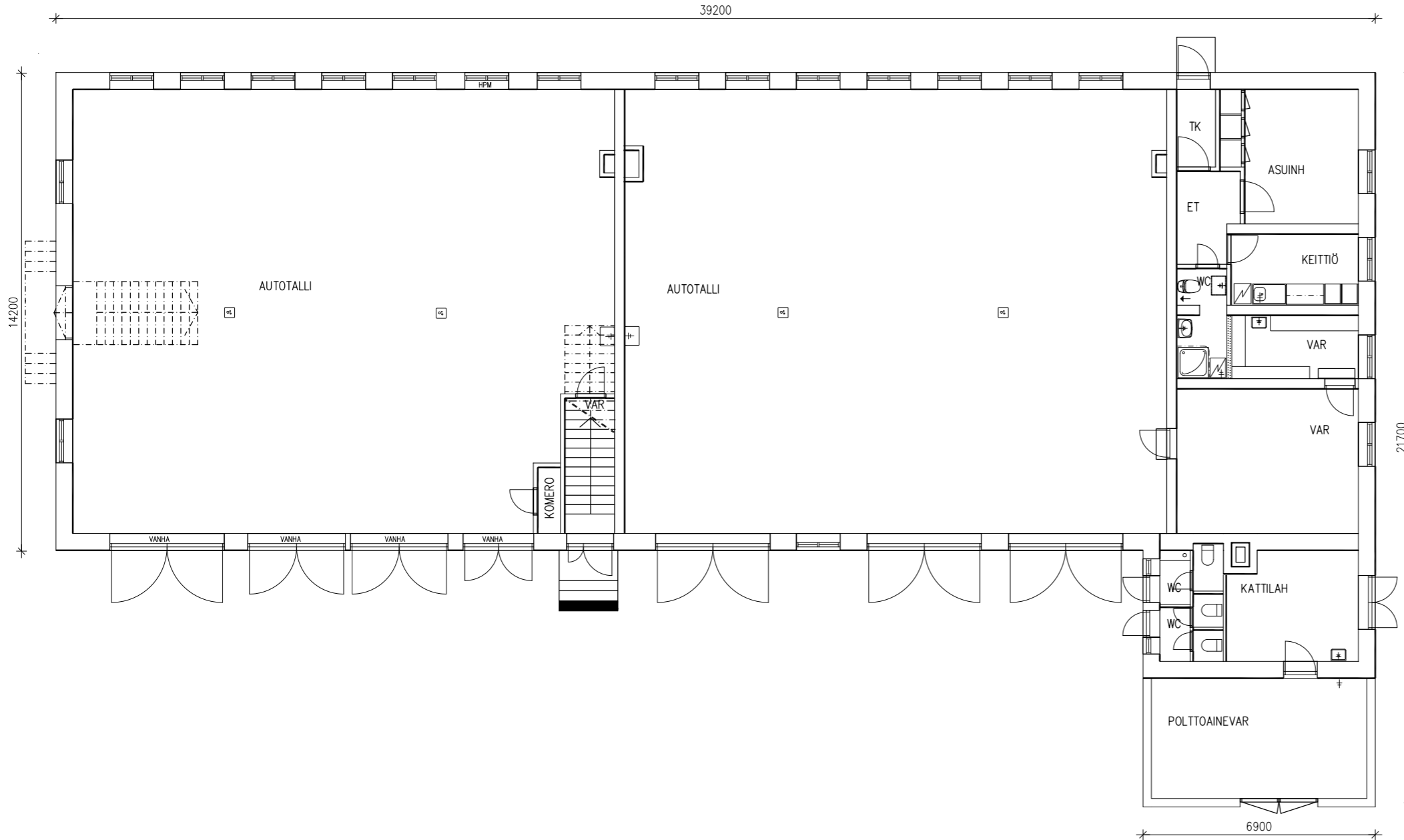
Vuonna 1976 elokuun 26 päivänä on Lahden kaupungin maistraatti tarkastanut ja vahvistanut esitettävät uudet piirustukset. Kuolin nähtävänä nro 1303 50.000.000 on todettu virja osittain tähtämällä; todistaa Lahden maistraatin puolesta 7 päivänä syyskuuta 1976

Viran puolesta:
H.O. Walmale
H.O. Walmale

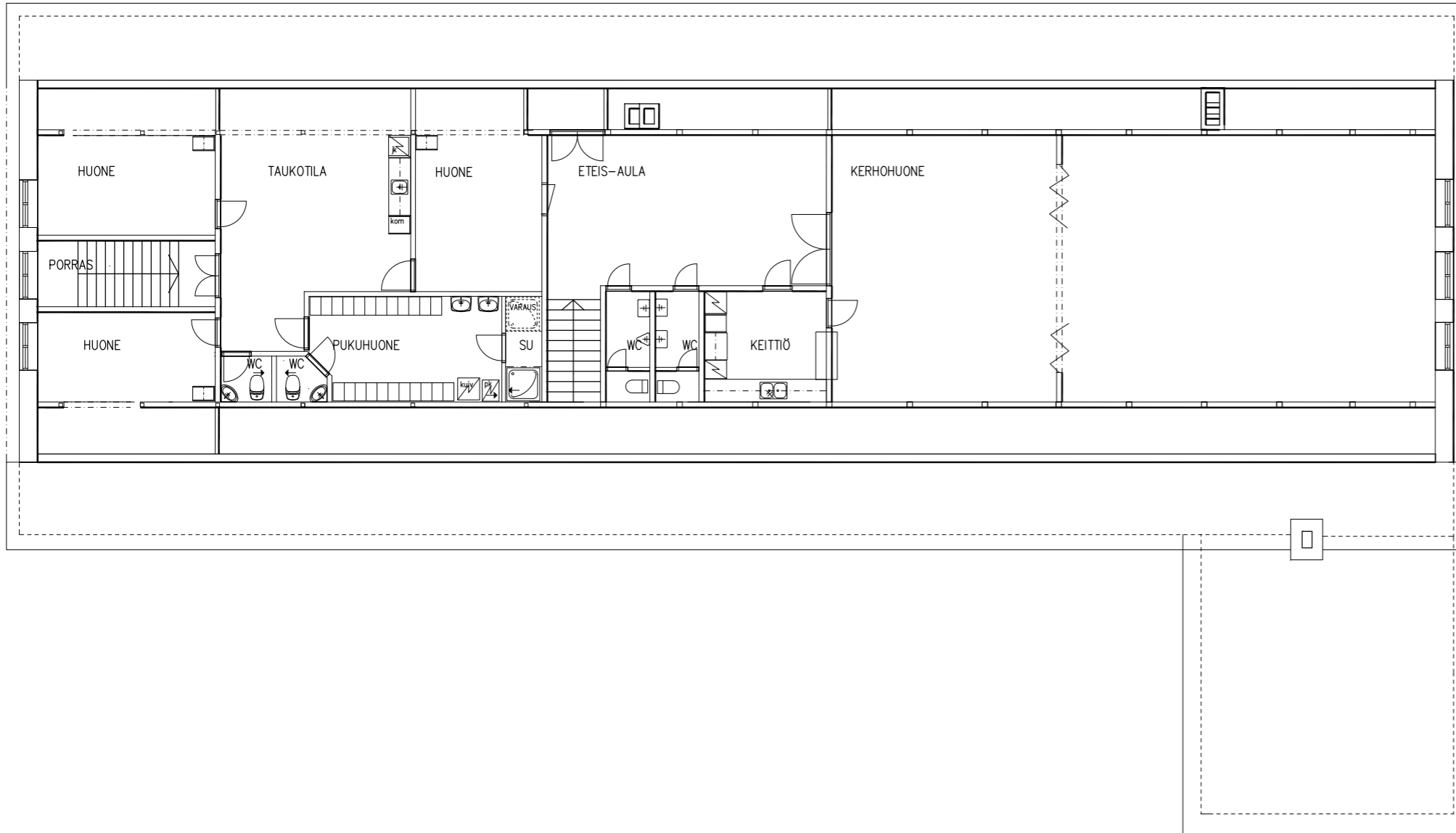
RAKENNUSMÄÄRÄKIRJASTON ARKISTO

Kunta, kylä	Korttelin nro	Tontti	Alue nro	Vaivastalon rakennusmääräkirjojen värein
Möysä (Lahden kylä) 503 (Kulmala) 1	1	1	(7) 112	
Rakennusluokitus	Rakennuskohteiden	Rakennuskohteiden	Rakennuskohteiden	Rakennuskohteiden
muutospiirustus	MÖYSÄNKATU 3			
Parostuspiirustus	leikkaus a-a ja b-b			
N:o	Mittak.			
6(8)	1:100			
TEVI	LAHDEN KAUPUNGIN TEKNILLINEN VIRASTO	suunn.	TEVIN NRO	1976-07-27
TALONSUUNNITTELUOSASTO	ARK	PL	45323	-T
1976-07-29	ARKUNNINMÄÄRÄKIRJE			

6.2 MÖYSÄNKATU 5 AJANTASAKUVAT/ VIIMEISIMMÄT PIIRUSTUKSET

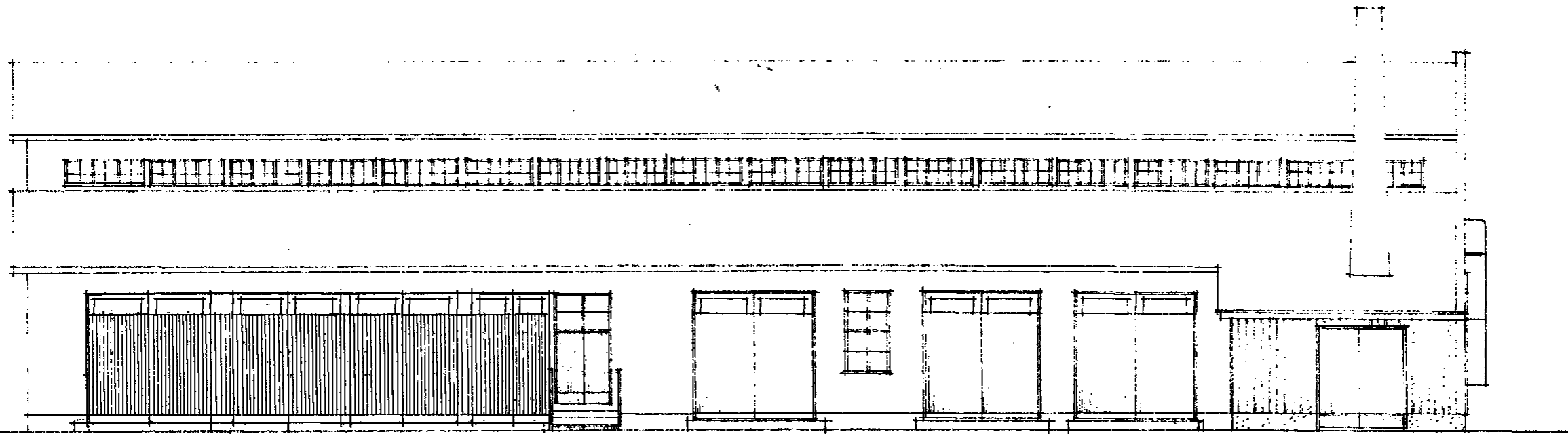
K.O.SA MÖYSÄ	KORTTELI/TILA 503	TONTTI/RNo 1	RAKENNUSLUVAN TUNNUS	
RAKENNUSTOIMENPIDE			PIIRUSTUSLAI PÄÄPIIRUSTUS	
RAKENNUSKOHTTEEN NIMI JA OSOITE			JUOKS.No	
MÖYSÄNKATU 5 15150 LAHTI			PIIRUSTUKSEN SISÄLTÖ	
			1. KERROS	
			MITTAKAAVAT 1:100	
 LAHDEN TEKNINEN VIRASTO Vesijärvenkatu 11 PL 126 15141 Lahti Puhelin 918-81411 Telefax 8142552 Suunnittelija Hyv. Piirt.	SUUN.ALAA	TYÖ No	PIIR.No	MUUTOS
	ARK	65043	102	63
PÄIVÄYS 1.4.1998		YHT.HENK.		

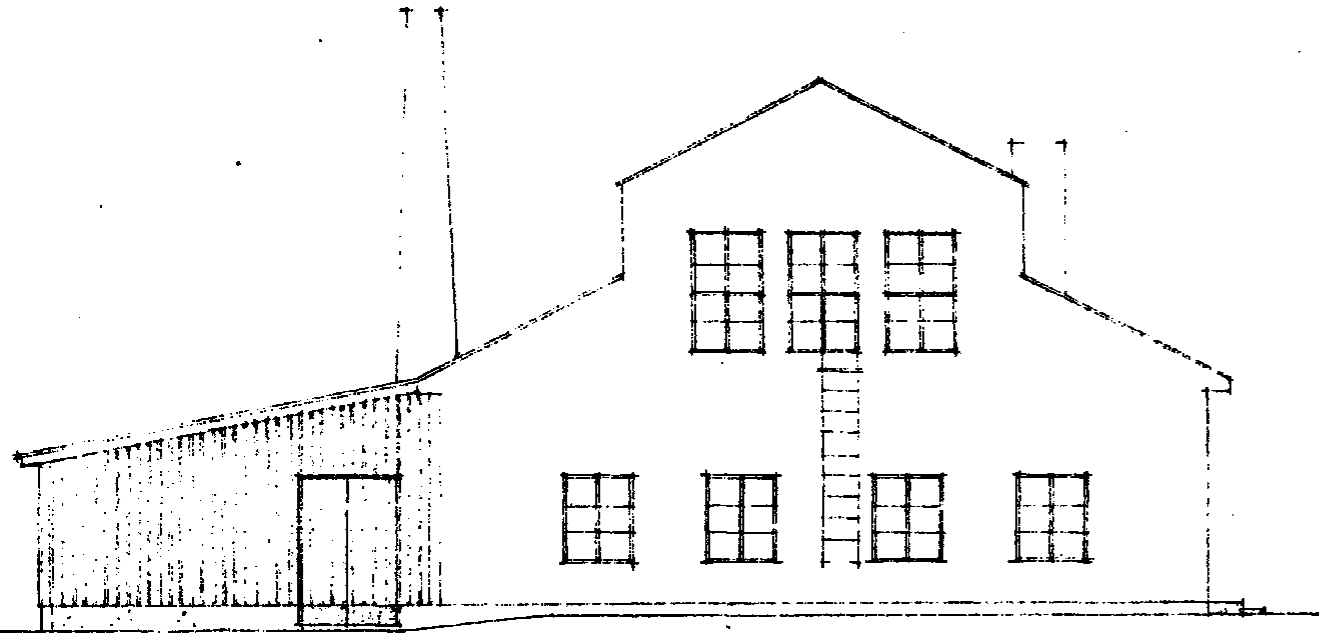
K.OSA MÖYSÄ	KORTTELI/TILA 503	TONTTI/RNo 1	RAKENNUSLUVAN TUNNUS
RAKENNUSLOINENPIDE			PIIRUSTUSLAIJI PÄÄPIIRUSTUS
RAKENNUSKOHTTEEN NIMI JA OSOITE LVIS-HUOLLON TILAT MÖYSÄNKATU 5 15150 LAHTI			PIIRUSTUKSEN SISÄLTÖ 2. KERROS
			JUOKS.No MITTAKAAVAT 1:100
			SUUN.ALAI TYÖ No PIIR.No MUUTOS
			ARK 65043 103
			PÄIVÄYS 17.02.1997
			YHT.HENK.

LAHDEN TEKNINEN VIRASTO
 Vesijärvenkatu 11 PL 126 15141 Lahti
 Puhelin 918-81411 Hyv. Piirt.
 Suunnittelija

LÄNTEEN

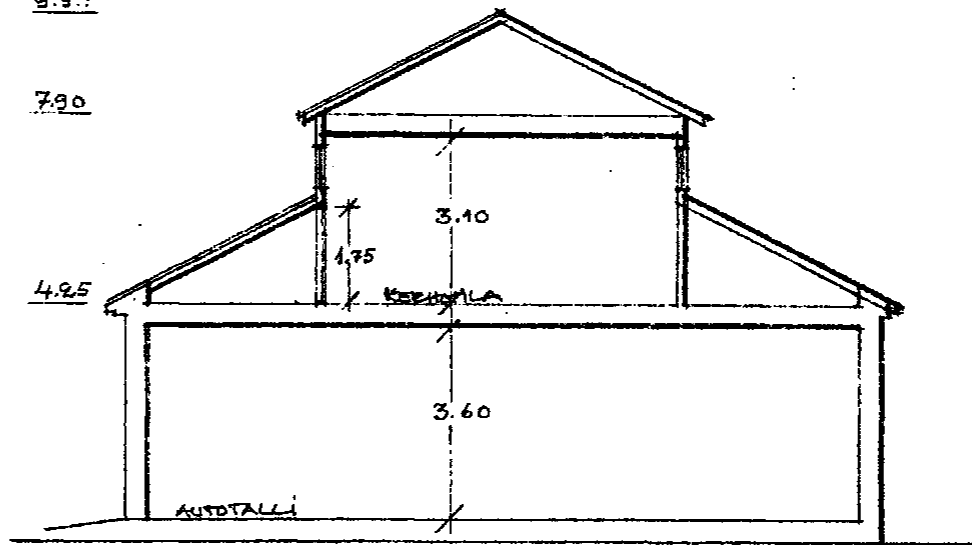

ETELÄÄN

9.90

7.90

4.95

LEIKKAUS

MÖYSÄNKATU 5

ENT. MÖYSÄN KIRJASTO, VPK:N HUONETILO
JA AUTOTALLIRAKENNUS -K. 503. T. (RNT)¹⁰⁰
KIRJASTOLUOKKAN MUUTOS, AUTOTALLIKSI, JULKISYD. TEIKKESU 1108

LAHDEN KAUPUNKI • TECLA •
TALONSUUNNITTELUOSASTO NO. 65043-104
Valter Kallio SAULO PP
KAUPUNGINARKKITEHTI LAHTI 13.10.-62

6.3 RAKENNUSTEN KUNTO

Kohderakennusten kuntoa on tutkittu ennen selvitysajankohtaa jo useamman kerran. Möysänkatu 3:sta on laadittu Kuntoarvio RS15 vuonna 2018 ja rakenteiden sekä LVI- ja sähköjärjestelmien tilannetta on selvitetty uudelleen vuoden 2023 kuntoarviossa. Näiden lisäksi rakennuksesta on tehty 2018 myös erillinen riskiarvio ja tutkimussuunnitelma -raportti. Möysänkatu 5 rakennuksesta on laadittu erillinen kuntoarvioraportti vuonna 2023. (Raksystems 2018, Insinööristudio 2018 ja 2023.)

Möysänkatu 3 on ollut kokonaan tyhjillään vuodesta 2021. Kuntotutkimusraportin mukaan käyttäjien lähdettyä talosta on samassa yhteydessä katkaistu myös lämmitys, sähköt ja vedet (Insinööristudio 2023, Kuntoarvio Möysänkatu 3, 7). Möysänkatu 5 on jätetty kylmilleen hieman myöhemmin: lämmöt kytkettiin pois vuonna 2023 (Insinööristudio 2023, Kuntoarvio Möysänkatu 5, 5).

Arkkitehtitoimiston poismuuttoon 2020 ja muunkin toiminnan hiipumiseen Möysänkadun rakennuksissa johti rakennusten huono kunto. Uusimpien tutkimusraporttien mukaan kohderakennukset ovat varsin huonokuntoisia: Möysänkatu 3 arvioidaan kokonaisuudessaan kunnoltaan välttäväksi (KL2), ja Möysänkatu 5 luokitellaan suorastaan heikkokuntoiseksi (KL1) (Insinööristudio 2023, Kuntoarvio Möysänkatu 3 ja 5, 4). Kokonaisarvosanaa parempi luokitus annettiin Möysänkatu 5:n raportissa vain kantavalle rungolle, vesikattorakenteelle ja perustuksille, jotka arvosteltiin kaikki kunnoltaan välttäviksi (KL2) (Insinööristudio 2023, Kuntoarvio Möysänkatu 5, 5, 8). Rakenteet arvioidaan kuitenkin kauttaaltaan huonokuntoisiksi, eli kohde vaatii kokonaisvaltaista peruskorjausta ja/tai rakenteiden uusimista kokonaan.

Möysänkatu 3 ja 5 rakennuksissa on kuntotutkimusraporttien perusteella paljon samaa, ja yhtenevillä rakenneratkaisuilla toteutetulla rakennusparilla on arvattavasti myös hyvin samankaltaisia ongelmia.

Kantavat rakenteet ovat suurimmaksi osaksi yhä alkuperäisiä ja hyvin säilyneitä, mutta julkisivuihin on kohdistunut mittavaa ilkeävaltaa molemmissa kohteissa: maalipintoja on töhritty uutterasti, laitteistoa ja talovarusteita hajotettu ja useita ikkunoita särjetty. Möysänkatu 5 julkisivuissa on paikoin havaittavissa myös halkeamia sekä rikkoutuneita betonitiiliharkkoja, eli ulkoseinät edellyttävät perusteellista korjausta. Ikkunoiden puuosissa on paikoin lahovaurioita, ja myös puupaneloidut ulko-ovet ovat paikoin kosteusrasituksen ja ilkeivallan vuoksi huonokuntoisia molemmissa kohteissa. Rakennusten vierustat on osin asfaltoitu ja maan pintakaadot viettävät monin paikoin rakennuksia päin. Sadevedet lisäävät kosteusrasitusta julkisivuissa: kattovedet ohjautuvat syöksytorvia pitkin ulkoseinien vierustoille ja kastelevat toistuvasti ulkoseinä- ja sokkelirakenteita. Sadevesien poistojärjestelmää tai salaojitusta ei ilmeisesti ole lainkaan, eikä sokkelin ulkopinnassa maanpinnan yläpuoleisilla osilla ole havaittu kuntotutkimuksissa minkäänlaista vedeneristystä. (Insinööristudio 2023, 7,9.)

Eroavaisuusiakin raporteissa kuitenkin on havaittu: Möysänkatu 3:ssa alapohjarakenteet eivät vaikuta painuneen, eikä betonirungon kantavissa pilari-palkki rakenteissa havaittu merkittäviä halkeamia tai muita vaurioita. Alapohja ja runkorakenteet arvioidaankin raportissa huomattavasti parempikuntoisiksi kuin esim. rakennuksen sokkeli tai julkisivut, jotka saavat heikoimman mahdollisen arvosanan. Sokkelissa ei havaittu perustusten painumiseen viittaavia vaurioita, mutta vedeneristys puuttui maanpinnan yläpuolisilta osuuksilta. Joissain huoneissa betonilaatan päälle on koolattu puulattia - sama kosteustekninen riskirakenne raportoitiin löytyvän paikoin Möysänkatu 5:ssäkin. Möysänkatu 3 alapohja ja runko arvioitiin luokkaan KL3 eli kunnoltaan tyydyttävä, mikä edellyttää kevyttä huoltokorjausta 1-5 vuoden kuluessa. Nämä ovat siis paremmassa kunnossa, kuin vastaavat rakenneosat Möysänkatu 5 kohderakennuksessa.

Kuva 55: Maalaamatonta alkuperäistä betonikennotiltä on säilynyt Möysänkatu 5 länsisivun ulkoseinässä, kun osa julkisivua on jäänyt polttoainevarasto-laajennuksen suojiin. Valokuvattu kohdekäynnillä 06.05.2024.

Möysänkatu 3 vesikate luokiteltiin kuitenkin vastaavasti huonokuntoisemmaksi (KL1) kuin naapurirakennuksessa (KL2): Vesikatto on paikoin painunut, ja betonirakenteisiin räystäisiin on syntynyt kattovuotojen aiheuttamia vaurioita. Rakennuksesta puuttuu kattotikkaat ja -turvatuotteet, ja talotikkaiden kiinnityskin falskaa. Jalkarännit ja sadevesijärjestelmät ovat niinkään puutteellisia ja tiilirakenteinen hormi on lisäksi rapautunut vesikatteen yläpuoleiselta osuudelta, kun piippuhattu puuttuu hormin yltä. Vesikaton vuotokohtia on raportin mukaan nähtävillä ainakin 2. kerroksen sisäkatossa sekä läpivientien kohdissa ullakolla. 1. kerroksessa sekä osassa 2. kerroksen tiloja oli aistittavissa kellarin hajua, ja 2. kerroksen katossa näkyi kuntokartoituksessa myös kosteuden aiheuttamia pinnoitevaurioita. (Insinööristudio 2023 Kuntoarvio Möysänkatu 3,7, 12,14.)

Möysänkatu 5:ssä sisäpinnat ovat raportin mukaan kurjassa kunnossa, ja kaikki tilavarusteet käyttökelvottomia vandalisoinnin jäljiltä. Kosteusvauriojälkiä havaittiin ulkoseinien alaosissa, ensimmäisen kerroksen kattopinnoilla sekä toisen kerroksen huoneissa lattia- ja kattopinnoissa. Möysänkadun puoleisen autohallin seinässä raportissa todetaan löytyneen sortuma ovien yläpuolella, ja ulkoportaatkin ovat osin heikkokuntoiset. 2. kerroksessa katto on paikoin lahonnut ja painunut sisään, jonka lisäksi tiloissa näkyy myös jälkiä palo-vahingosta. (Insinööristudio 2023, Kuntoarvio Möysänkatu 5, 4,15.) Rakennuksen sähkö- ja telejärjestelmät ovat pääosin alkuperäisiä, samoin valaistus: valaisimina on käytetty pääosin vanhoja painikkein ja kytkimin ohjattavia loisteputkilamppuja. Valaistus puuttuu kokonaan 2. kerroksesta. Pistorasioita ole vikavirtasuojattu, ja sähköonnettomuuden riskiä lisää myös se, että pintakaapeloinnit ja muut sähkökalusteet ovat alttiina ilkeille. Sähköjärjestelmä rakennuksessa vaatii täydellisen uudistamisen. Möysänkatu 5 eteläpäädyn lämmönjakohuoneessa on säilynyt alkuperäinen lämpökattila, johon liittyy mahdollisesti asbestivaara. Rakennuksen lämmönjakelutapa on ollut vesikiertoinen patterilämmitys:

lämmitykseen on käytetty vanhoja ripaputkipattereita käsikäyttöisin säätöventtiilein. Rakennuksessa on valurautaviemärit, kupariset vesiputket sekä tiilimuuratut ilmahormit. Ilmanvaihto on painovoimainen eli LVI-automaatiikkaa tai laitteistoa ei juurikaan ole. Palovaroittimia ei kuntotarkastuksessa löytynyt. (Insinööristudio 2023, Kuntoarvio Möysänkatu 5, 7,9,17, 29.)

Möysänkatu 3:ssa sisätilat ovat säilyneet paremmassa kunnossa kuin naapurirakennuksessa. Kylmillään olleiden sisätilojen päällirakenteet ja pinnat tulee kuitenkin uusia kokonaan, mikäli rakennuksen peruskorjaukseen ryhdytään (Insinööristudio 2023 Kuntoarvio Möysänkatu3 ,9). Möysänkatu 3:n putkistot ovat osin valurautaa, mutta joukossa on myös uudempia viemäriosuuksia. Ilmanvaihtojärjestelmänä rakennuksessa on koneellinen poisto. Katolla on huippuimuri ja kanavapuhallin, ja ulkoseiniin on lisäksi asennettu muutamia korvausilmaventtiileitä. Näistä osa on kuitenkin tukittu.

Lämmönjakelujärjestelmänä Möysänkatu 3:ssa on vesikiertoinen patterilämmitys. Patteristossa on kuntotutkimusraportin mukaan nähtävissä useita vuotoja sekä vioittuneita radiaattoreita, ja lisäksi järjestelmän venttiilit ovat käyttökänsä päässä (Insinööristudio 2023, Kuntoarvio Möysänkatu 3, 4). Käytännössä kuntotutkimusten tulokset edellyttävät LVI-järjestelmien ja putkistojen uusimista kokonaisuudessaan molemmissa rakennuksissa.

Kuvat 56-57 (seuraavalla sivulla): Näkyviä vaurioita Möysänkatu 5:n ulkovaipassa, notkahtanut vesikate ja graffiti-ilkivaltaa julkisivuissa.

Kuvalähde: Pasi Widgren. Valokuvattu 23.05.2024.

Kuvat 58-59: (edellisellä sivulla): Sisäkuvia Möysänkatu 5 1.kerroksesta. Entiset autohallitilat ovat pinnoiltaan kehnossa kunnossa, mutta välipohjan ylälaattapalkisto vaikuttaa hyväkuntoiselta. Valokuvattu kohdekäynnillä 06.05.2024.

Kuvat 60-61: Kohderakennusten hormit läpivientjä ympäröivine rakennusosineen ovat niinkään kunnostuksen tarpeessa.

Kuvalähde: Pasi Widgren. Valokuvattu 23.05.2024.

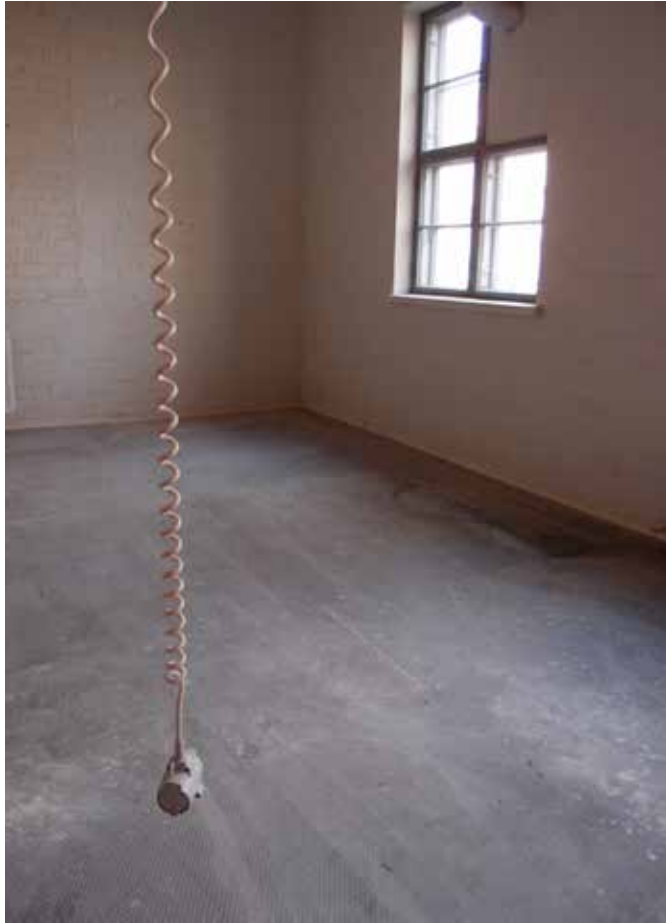

Kuvat 62-63: Möysänkatu 5 yläkertaan ilkeivallan jäljiltä.
Koilliskulman huone on jopa yritetty sytyttää palamaan.

Valokuvattu kohdekäynnillä 06.05.2024.

Kuva 64: Entinen kirjastosali Möysänkatu 5:n pohjoispäädyssä on kauttaaltaan vandalisoitu, mutta keskilaivan yläkikunoista tilaan tulviva luonnonvalo tekee saliin yhä vaikuttavan tunnelman. Valokuvattu kohdekäynnillä 06.05.2024.

Kuvat 65-66: Entisiä Harjulan Kansalaisopiston kuvanveistotiloja
Möysänkatu 3 1. kerroksessa.
Valokuvattu kohdekäynnillä 06.05.2024.

Kuvat 67-68: Viimeisimmät merkittävät sisämuutostyöt Möysänkatu 3:ssa tehtiin 2. kerrokseen, kun tilat remontoitiin arkkitehtitoimiston käyttöön vuonna 2000. Valokuvattu kohdekäynnillä 06.05.2024.

Kuvat 69-71 (seuraavalla sivulla): Möysänkatu 3 päädyn porrashuone on piirustusten perusteella tehty joskus sotien jälkeisellä kaudella. Ullakkoa on pidetty varastona, ja poistettujen kattolyhtyjen paikat ovat vielä selvästi havaittavissa harjakattoisessa tilassa. Valokuvattu kohdekäynnillä 06.05.2024.

6.4 SÄILYNEISYYS JA KORJAUSMAHDOLLISUUDET

6.4.1 SÄILYNEISYYS

Kohderakennuksille yhteistä ovat monet lähes alkuperäisinä säilyneet rakenneosat: teräsbetoninen pilari-palkki rakennejärjestelmä, sekä sementtitiilijulkisivut omintakeisella struktuurillaan ja räystäiden betoniset koristelistat ovat kaikki kohderakennusten alkuperäistä arkkitehtuuria. Myös alkuperäiset ruutuikkunat ovat suurimmaksi osaksi yhä alkuperäisillä paikoillaan, vaikkakin puuosiltaan korjauksen tarpeessa. ,

Huonejakoon tehdyt muutokset ovat lopulta olleet melko pieniä kohderakennuksissa. Merkittävimmät sisätilamuutokset ovat kohdistuneet Möysänkatu 3 toiseen kerrokseen. Möysänkatu 3 on sisätilamuutoksia lukuunottamatta säilynyt melko hyvin 1920-luvun alkuperäisessä hahmossaan. Suurimmat poikkeukset alkuperäiseen ilmeeseen nähden ovat kattolyhtyjen poistuminen kattojulkisivusta 2000-luvun alun saneeraustöiden yhteydessä, sekä eteläpäädyyn ulkoseinästä 70-luvun muutostöiden yhteydessä ummistetut ikkunat. Pihan puoleiselta julkisivulta on myös hävitetty jo aiemmin öljykattilahuoneeseen kytketty tuulikaappirakenne.

Myös Möysänkatu 5 on säilynyt kohtuullisen hyvin alkuperäisessä muodossaan, ja muutoksista huolimatta vanhan puutyöverstaan ulkoasu on yhä hyvin tunnistettava. Laajennukset eteläpäädyssä ovat merkittävimmät uudet rakennekerrostumat, ja ne erottaa vaivatta myöhemmäksi lisäykseksi myös arkkitehtuurin historiaa vähemmän tunteva katsoja. Pihan puoleiseen länsijulkisivuun on kohdistunut Möysänkatu 5:n huomattavimmat ulkovaipan muutokset: länsisivulta on poistettu yhtä lukuunottamatta kaikki alkuperäiset ruutuikkunat, joiden paikalla on nykyisin autohallien

puupintaisia pariovia. Ovimuutokset on tehty kahdessa erässä: eteläisimmät kolme ovea lisättiin ensin julkisivuun vuonna 1953, ja loput neljä sommiteltiin vieretysten pitkän sivun toiselle puoliskolle 1962 muutostöiden yhteydessä.

Kohderakennusten sisätilojen vähäisempi alkuperäisaste ei siinä mielessä ole yhtä merkittävää kuin ulkohahmon säilyneisyys, että Möysänkadun rakennusparin ulkohahmo on todennäköisesti jo uudisrakennusvaiheessa ollut arkkitehtonisesti ansioitunein osa rakennuksista. Edes alkuperäisissä verstaserakennusten sisätiloissa on tuskin ollut mitään niin arkkitehtonisesti merkittävää tai vaikuttavaa, että sisätilat jättäisivät varjoonsa kohderakennusten erikoisen ulkokuoren. Ulkopuolen vaikuttavuus myös tavoittaa suuremman ihmisjoukon: moni kaupunkilainen tunnistanee Möysänkadun rakennukset ulkonäöltä, mutta vain harva tuntee niiden sisätiloja. Kohderakennusten suurimmat arkkitehtoniset ansiot painottuvat selkeästi rakennusparin ulkopuoleen: Möysänkatu 3 ja 5 rakennuksissa julkisivumaailma on kaunis ja deteljiikaltaan mielenkiintoinen.

Kuva 72: Entiset kattolyhtyjen paikat erottuvat vielä myös Möysänkatu 3 kattojulkisivussa tarkasti katsomalla.

Kuvalähde: Pasi Widgren. Valokuvattu 23.05.2024.

Kuva 73 (oikealla ylhäällä): Möysänkatu 3:ssa eniten alkuperäisessä hahmossaan säilynyt julkisivu on rakennuksen länsipuoli.
Valokuvattu kohdekäynnillä 06.05.2024.

Kuva 74 (oikealla alhaalla): Möysänkatu 5:ssa eniten alkuperäisessä hahmossaan on säilynyt rakennuksen itäjulkisivu.
Valokuvattu kohdekäynnillä 06.05.2024.

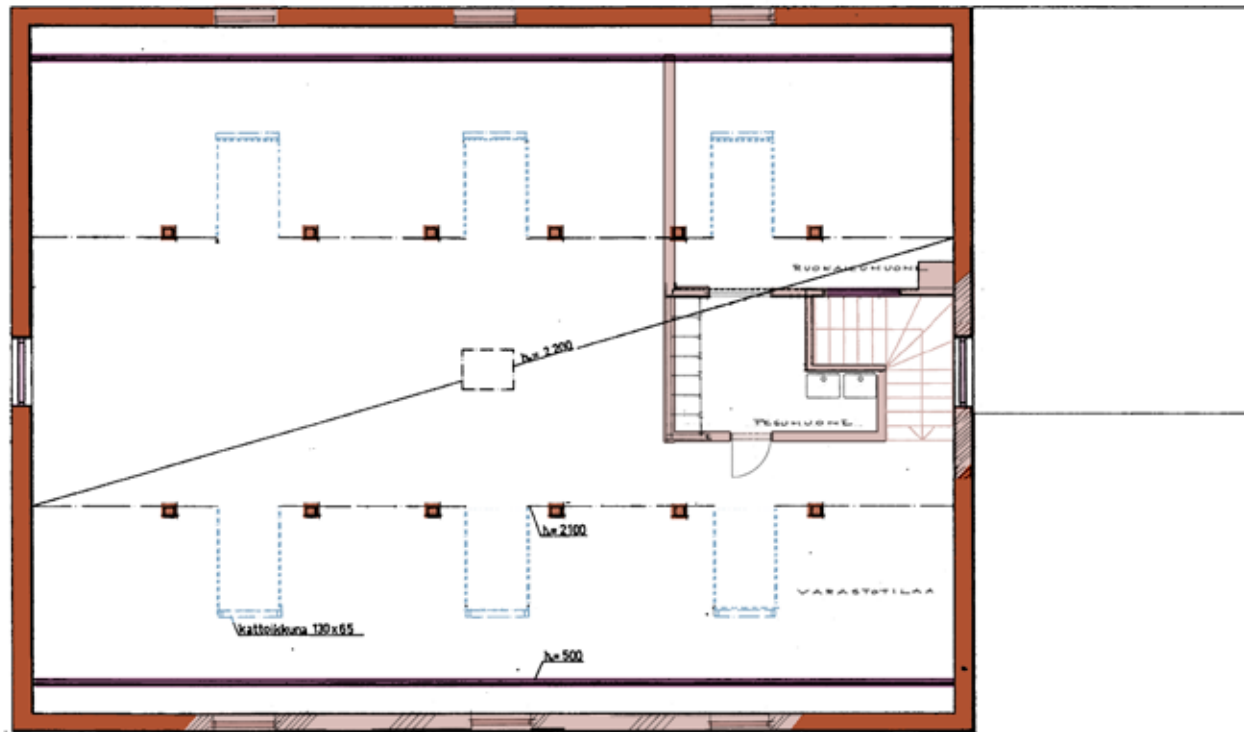
6.4.2 RAKENNUSOSIEN IKÄ

MÖYSÄNKATU 3, 1.KRS

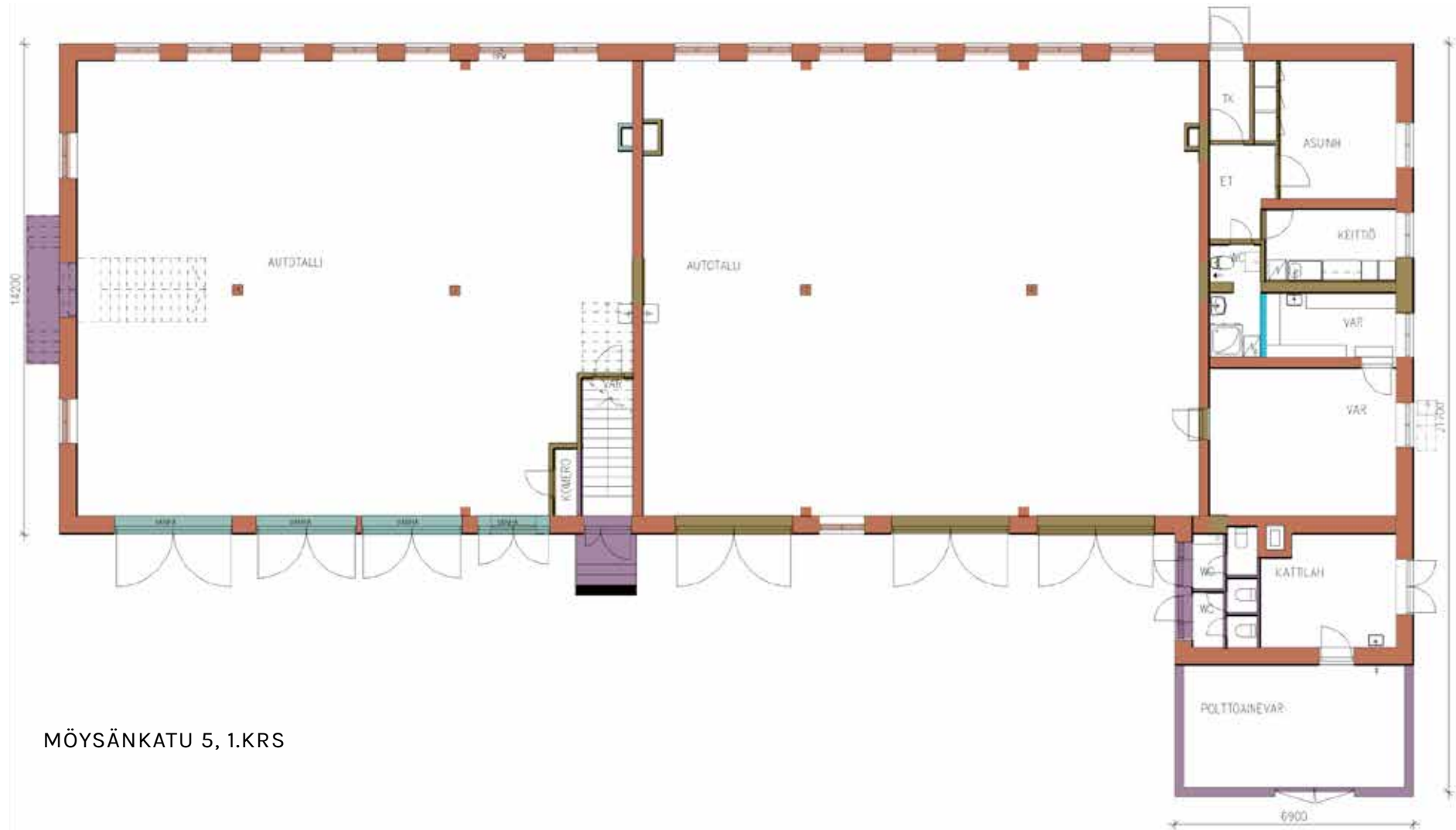
MÖYSÄNKATU 3, 2.KRS

1924
  1961
  1976
  2000

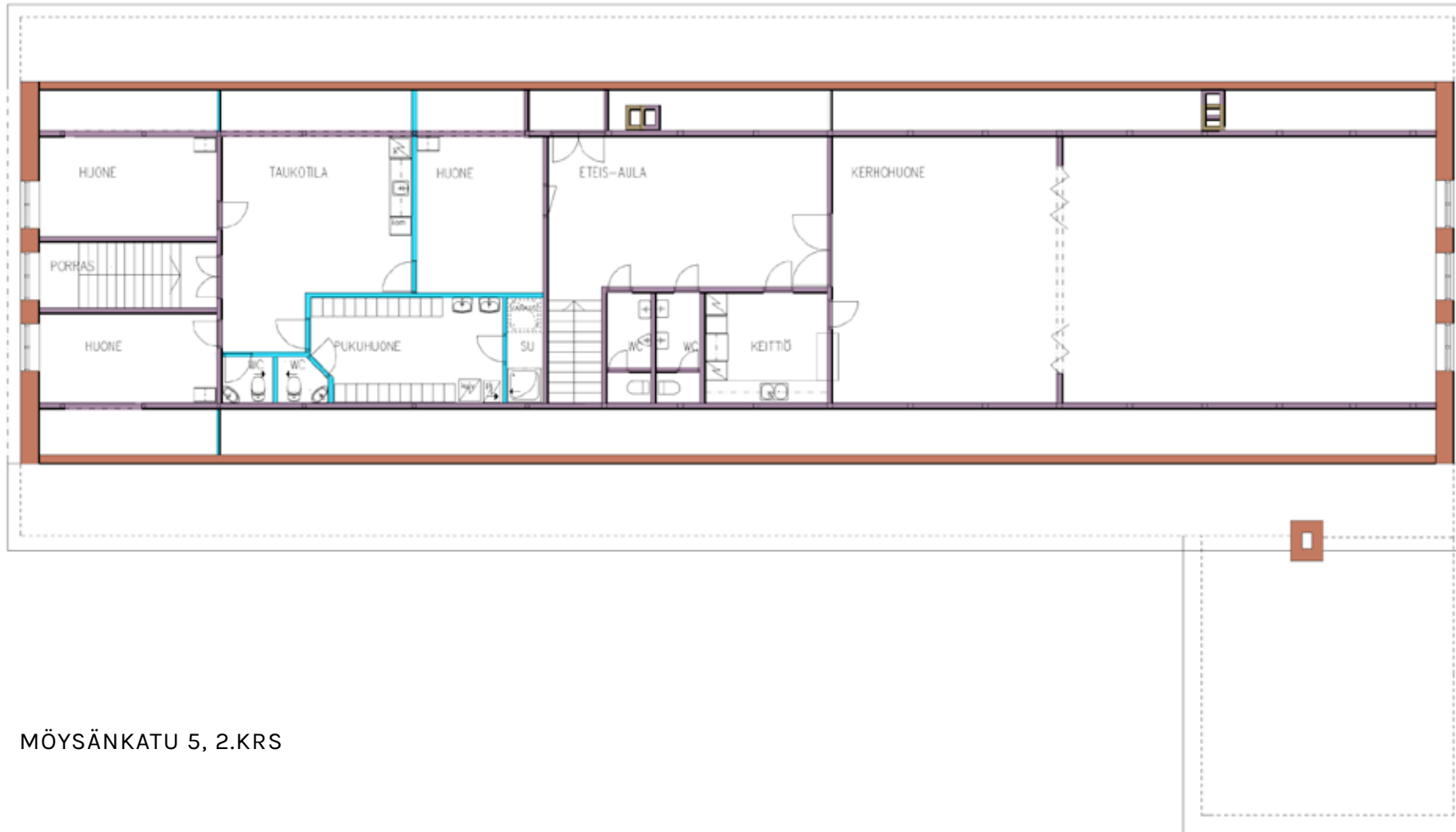
MÖYSÄNKATU 3, ULLAKKO

1927 1953 1959 1962 1998

MÖYSÄNKATU 5, 1.KRS

1927 1953 1959 1962 1998

MÖYSÄNKATU 5, 2.KRS

6.4.3 KORJATTAVUUS

Kummassakin uusimmista kuntoarvioraporteissa teroitetaan välittömän päätöksenteon tärkeyttä Möysänkadun kohteessa, aiotaan rakennukset sitten purkaa tai kunnostaa (Insinööristudio 2023, Kuntoarvio Möysänkatu 3, 4; Kuntoarvio Möysänkatu 5, 4). Rakennuspari on arvioitu kuntotutkimuksissa varsin huonokuntoisiksi, ja lähes kaikkien rakenteiden ja rakennusosien kohdalla suositellaan vähintään kattavaa peruskorjausta tai uusimista kokonaan. Aidosti vanhojen rakenneosien säilyttäminen on yhdenlainen rakennushistoriallinen arvo jo itsessään, eikä kerran menetettyä enää saada takaisin – rakennuksia kunnostaessa vanhan korjaaminen olisi siis kokonaisvaltaista uusimista parempi vaihtoehto tältä kannalta, mikäli korjaaminen vain on mahdollista.

Kuntoraporttien tuloksissa listataan useita puutteita molemmissa rakennuksissa, mutta havaittujen vaurioiden syyt ovat verrattain selkeitä jo alustavien tutkimusten perusteella. Kohteissa esiintyvät riskirakenteet on tunnistettu ja niiden käyttäytymistä ymmärretään. Ongelmien juurisyyt kohderakennuksissa ovat suurimmaksi osaksi selkeitä, ja monilta osin varsin matalan tekniikan ratkaisujen avulla korjattavissa. Esim. Veden ohjaaminen pois päin rakennuksesta on toimenpiteenä selkeä ja yksinkertainen, mutta sillä on suuri vaikutus rakenteiden terveyteen ja kunnossa pysymiseen. Kantavissa runkorakenteissa tai sokkeleissa ei lisäksi havaittu merkittäviä vaurioita, eivätkä rakennukset ole painuneet (Insinööristudio 2023, Kuntoarvio Möysänkatu 3, 8-9; Kuntoarvio Möysänkatu 5, 8.)

Kuva 75: Sadevesien poisto tontilla on järjestetty puutteellisesti, ja julkisivut molemmissa rakennuksissa ovat kärsineet paikoin vesirasituksesta. Kuvassa Möysänkatu 3 nurkka, jossa kattovedet johdetaan syöksytorvesta suoraan ulkoseinän juureen. Valokuvattu kohdekäynnillä 06.05.2024.

7 YHTEENVETO

Möysänkatu 3 ja 5 rakennukset ovat valmistuneet 1920-luvulla puu- ja huonekaluteollisuuden tuontatiloiksi, ja ainakin 30-luvulla molemmissa Möysänkadun verstaissa on toiminut Huonekalutehdas Veljekset Vaara Oy. Möysänkatu 3:n rakennusajankohdaksi voidaan kohtalaisella varmuudella päätellä 1924-1926, kun tulkitaan eri lähteiden tietoja sekä rakennuksen arkkitehtuurin ja rakenteiden tarjoamaa informaatiota. Vastaavasti Möysänkatu 5:n uudisrakennusvaihe ajoittuu todennäköisesti vuosille 1925-1927.

Puu- ja tekstiiliteollisuuden tuotantotilojen ja erilaisten opistorakennusten ilmestyminen muutaman rakennuksen ryppäissä laitakaupungin väljään, omalla painollaan jäsentyneeseen katukuvaan oli hyvin tyypillistä ajankuvaa 1900-luvun alun Lahdessa. Tämä tuotantorakennusten kausi liittyy merkittävään murrosaikaan lahtelaisessa liike-elämähistoriassa, sekä myös laajemmin kaupungin ratkaiseviin kehitysaskeliin. Rakennuspaikassa huomionarvoista on myös vanha kolmen pääväylän risteysasema sekä yleisten alueiden ja ”yhteiskäyttömaiden” merkitys ympäröiville Möysän ja Pyhättömän kaupunginosien kehittymiselle.

Möysänkadun rakennusparilla on paljon yhteistä paitsi keskenään, myös kivenheiton päässä sijaitsevan hieman vastaavan kaksikon kanssa: Joutjärven rannassa sijaitsee entinen Möysän paloasema, eli alkujaan Paita- ja Esiliinatehdas, ja sen välittömässä läheisyydessä ennen kaupunginmuseona tunnettu rakennus, joka oli alun perin Maamieskäsityökoulu. Kaikki neljä ovat rakentuneet samoihin aikoihin samalle alueelle, ja rakennusten arkkitehtuurissa on havaittavissa huomattavia yhteneväisyyksiä rakennustekniikasta ja muotokielestä aina detالjiikkaan ja materiaaleihin asti.

Uudisrakennusvaiheensa jälkeen rakennuksissa on nähty mm. oppilaitosten kuin kirjastonkin toimitiloja, vapaapalokunnan toimintaa, sekä kaupungin kunnossapitoyksikön varikko ja toimistotiloja. Möysänkadun rakennukset ovat olleet tyhjiillään vuodesta 2021, ja rakennukset ovat kärsineet huomattavasta ilkvallasta vuokralaisten lähdettyä. Kuntotutkimuksissa molempien rakennusten arvioidaan vaativan täydellistä peruskorjausta. Vaikka Möysänkatu 3 arvioidaan kuntotutkimusraporteissa kokonaisuudessaan hieman parempikuntoiseksi kuin vastinparinsa, molemmissa kohteissa käytännössä kaikki rakenneosat ja talotekniset järjestelmät vaativat mittavaa peruskorjausta tai rakenteiden uusimista. Rakennusten käyttöönotto edellyttää laajaa peruskorjausta riippumatta siitä, millaista toimintaa kohteeseen halutaan sijoittaa.

Kuva 76: Möysänkadun rakennusparin historia linkittyy vahvasti kaupunginosan liikenneverkoston kehitykseen ja saman aikakauden muihin rakennuksiin alueella. Ilmakuvassa etualalla kohderakennukset, ja taustalla Joutjärven rannassa hämmöttävät Möysän entinen paloasema ja Maamieskäsityökoulun rakennus: nelikko muodostaa liki satavuotiaan rakennuskerrostuman Möysän ytimeen.

Kuvalähde: Pasi Widgren. Valokuvattu 23.05.2024.

Kuva 77: Möysänkatu 3 pohjoispäätty.
Valokuvattu kohdekäynnillä 06.05.2024.

Vaikka lahtelainen rakennusmestari Oiva Kolsi tiedetään varmuudella vain Maamieskäsityökoulun suunnittelijaksi, Kolsi on hyvin todennäköisesti suunnitellut myös Möysän vanhan paloaseman sekä selvityksen kohteena olevat Möysänkatu 3 ja 5 tehdasrakennukset. Rakennukset ovat materiaaleiltaan ja arkkitehtuuriltaan hyvin samankaltaisia, ja rakentuneet samalla ajanjaksolla varsin pienelle alueelle yhden kaupunginosan sisällä. Lähes näköetäisyydellä toisistaan sijaitsevat rakennukset tuskin olisivat näin selkeästi toistensa kaltaisia, jos hankkeissa olisi käytetty eri suunnittelijoita - kukaan arvonsa tunteva ammattilainen tuskin olisi plagioinut kollegan työtä näin selkeästi edes saman kaupungin sisälle suunnitellessaan, saati aivan naapuritontille rakennettaessa.

Suunnittelijateoriaa tukevat myös rakennusmestarien ammattiyhdistyshistoriikin kirjaukset Kolsin töistä 1920-luvun Lahdessa, sekä ammattitaitoisten suunnittelijoiden rajallinen saatavuus paikkakunnalla: suuret teollisuusverstaat ovat olleet aikanaan vaativia rakennushankkeita, joten hankkeessa on luultavasti turvattu ammattitaitoiseen suunnittelijaan. Tällaisesta urakasta suorituvia rakennusmestareita oli vuosisadan alussa Kolsin lisäksi Lahden alueella vain muutamia.

Möysänkadun kohderakennusten erityispiirteitä ovat 1920-luvun arkkitehtuurille tyypilliset päätykolmioaiheet, betoniset kattolistat sekä alkuperäisenä säilyneet ruutuikkunat. Rakennusten julkisivuissa on käytetty aikansa uutuutta, betonikennotiiltä, jonka muodostama ilmatasku toimi rakenteessa myös eristekerroksena. Aikansa innovaatioita on myös Möysänkatu 5:ssä käytetty välipohjarakenne, betoninen ylälaattapalkisto.

Molemmissa rakennuksissa on säilynyt paljon alkuperäisiä rakennusosia ja rakennukset ovat säilyneet pitkälti alkuperäisessä hahmossaan ilman merkittäviä laajennuksia. Merkittävimmät julkisivumuutokset ovat olleet kattolyhtyjen poistaminen Möysänkatu 3:n kattojulkisivusta ja alkuperäisen ikkunajaotuksen häviäminen Möysänkatu 5 länsijulkisivusta.

7.1 NÄKÖKULMIA KOHTEEN ARVOTUKSEEN

Kaikissa Möysän neljästä 20-lukulaisesta kennobetonitiilirakennuksessa on toiminut 1900-luvun alkupuolen kaupunkikehitykselle leimallista teollisuustuotantoa, kuten puutyöteollisuutta ja kutomoja. Enemmistö rakennusryhmästä on myös palvellut jollain tapaa myös opetus- tai sivistystoimen tiloina jossakin elinkaarensa vaiheessa. Julkisivuoltaan ja ulkohahmoltaan hyvin tunnistettava neljän rakennuksen ryhmä muodostaa Möysän kaupunginosalle ainutlaatuisen rakennushistoriallisen osajoukon, jotka tulisi huomioida myös kokonaisuutena, vaikka toimenpiteet tai suunnittelu kohdistuisikin vain yhteen kiinteistöön näistä.

Yhteiset maa-alueet ja julkinen tila on ollut elintärkeä katalyytti Möysän kaupunginosan muodostumiselle: Aiemmissä muutosvaiheissa selvityksen kohteena oleviin rakennuksiin liittynyt yleishyödyllinen ja/tai yhteisöllinen toiminta sekä läpikuljettavan tontin luonne kaikille avoimena kaupunkitilana on ollut mielekästä jatkoa ”yhteiskäyttömäiden” pitkälle perinteelle Möysässä. Möysänkadun rakennusparin mittakaava ja keskinäinen etäisyys luo myös ”ihmisen kokoista” kaupunkitilaa kohdetontin ympäristöön, jossa pääpaino on enenevässä määrin korkeammassa kerrostalorakentamisessa.

Suurin osa Möysän ja Lahden rakennuskannasta on peräisin sotien jälkeiseltä ajalta: neljän merkittävästi vanhemman tehdasrakennuksen ryhmä muodostaa kaupunginosaan erityisen oman rakennekerrostumansa. Vuosisadan alun rakennuksia on säilynyt koko Suomen rakennuskannasta vain 6%. Tältä kannalta Möysänkadun rakennusparilla voidaan nähdä olevan myös valtakunnallisesti jonkinlaista painoarvoa, vaikka niitä ei muuten laskisikaan valtakunnallisesti merkittäväksi kohteeksi. (SVT rakennuskanta 2020.)

Kuva 78: Möysänkatu 5 vesikattopintoja.

Kuvalähde: Pasi Widgren. Valokuvattu 23.05.2024.

Erikoisen betonitiilijulkisivun ja muutoinkin mieleenpainuvan arkkitehtuurinsa ansiosta Möysän omaleimainen rakennuspari kiinnittää helposti huomion kaupunginosassa liikuttaessa, ja satavuotiaiden rakennusten klassistisesta estetiikasta nauttii vaivattomasti harjaantumattomallakin silmällä. Erityispiirteidensä vuoksi rakennukset toimivat paikallisen identiteetin luojina Möysässä sekä lähiympäristönsä tunnistettavina maamerkkeinä. (Museovirasto; Vesikansa 2022.)

7.2 SELVITYSTYÖN ARVIOINTI

Rakennushistoriaselvityksen aikana Möysänkatu 3 ja 5 kohderakennuksista on löytynyt paljon uutta tietoa. Rakennuksista on säilynyt verrattain vähän arkkitehti- tai rakennepiirustuksia, joten on hyvä, että harvalukuinen olemassaoleva kuvamateriaali on koottu nyt selvitystyön myötä yksiin kansiin.

Kohteiden säilyneisyyttä on selvitystyössä ensimmäistä kertaa analysoitu piirustusten pohjalta tehdyin kaaviokuvin. Varsinaisten rakennusten ohella selvityksessä on analysoitu myös Möysän liikenteellisen solmukohdan ja kaupunginosan yhteisten alueiden merkitystä, eli paikkaa on tutkittu kokonaisvaltaisesti.

Tutkimustyön kautta on onnistunut täsmentää kohteen rakennusajankohdan lisäksi rakennusparin muutosvaiheita ja käyttöä eri aikakausina. Rakennusten keskeisimmät vaiheet on saatu ainakin kohtalaisella varmuudella selville ja työssä on käytetty monipuolisesti erilaista lähdeaineistoa. Muutosvaiheiden kuvauksessa on kuitenkin jonkin verran aukkoja puutteellisista lähteistä johtuen: esimerkiksi talvisodan vaurioista rakennuksissa tai niiden korjauksesta ei löytynyt juurikaan tietoa työn aikataulun puitteissa. Lähteiden niukkuuden ja käyttörajoitetun aineiston vuoksi selvityksessä jäi vaillinaiseksi osuudeksi myös Möysänkadun rakennuksiin 40-luvulla sijoittuneen katsastus -ja autovarikkotoiminnan tutkimus.

Rakennushistoriaselvitys ei ota suoraan kantaa kohteen arvotukseen tai siihen, tulisiko Möysänkadun rakennuksia esim. suojella asemakaavalla. Arvomäärittelyn ja rakennusten tulevaisuudesta käytävän keskustelun tueksi selvityksessä on kuitenkin nostettu esiin tutkimustyön aikana lähdeaineistossa korostuneita näkökulmia.

8 LÄHTEET

8.1 YHTEENVETO AINEISTOSTA

Selvitystyössä hyödynnetyn lähdeaineiston merkittävimmät puutteet liittyvät kohderakennusten uudisrakennusvaiheen aikaisiin tietoihin: rakennuksista ei ole löytynyt alkuperäisiä 1920-luvun piirustuksia, ja niukasti muutakaan tietoa. Vähäiset löytyneet viittaukset rakennuksiin ovat olleet vaihtelevasti varmistettavissa muuta kautta. Rakennusten uusimmat vaiheet paljastuivat myös yllättävän huonosti dokumentoiduiksi: esim. Möysänkatu 3:n vuonna 2000 toteutetuista muutostöistä ei löytynyt mitään rakennuslupa-aineistoa. Kohdekiinteistön aikaisempia rakennuspiirustuksia vuosilta 1953-1998 on kuitenkin saatavilla sähköisessä muodossa Lahden Tilakeskuksen ja kaupungin rakennusvalvonnan arkistoista.

Vain murto-osa tutkimustyön muusta oleellisesta aineistosta on vapaasti saatavilla sähköisessä muodossa Kansallisarkiston ja Suomen museoiden verkkopalveluista. Sen sijaan pelkkään lukusalikäyttöön rajoitetun kirjallisen aineiston merkitys korostui selvityksessä: merkittävämmäksi tietolähteeksi osoittautui Lahden kirjaston Päijänne-salissa luettavissa olevan Lahti-kokoelman kirjat ja lehdet. Yleistason historiateosten lisäksi erilaiset lehtileikkeet, sekä asukas-, ammatti- ja harrastusyhdistysten toimintakertomukset ja historiikit osoittautuivat korvaamattomaksi avuksi tutkimustyössä.

Rakennuksiin tutustuminen onnistui varsin kattavasti 6.5.2024 kohdekäynnin yhteydessä. Isännöitsijä ja kiinteistövastaava avasivat lukitut tilat ja purkivat vandalismin varalta asennetut laudoitukset oviaukoista havaintokierroksen ajaksi. Vain Möysänkatu 3:n pohjoispäädyssä oleviin 1. kerroksen varastotiloihin ei päästy. Möysänkatu 5:stä jäi turvallisuussyistä tutkimatta

yläpohjan tuuletustila: kattopalkisto tiedettiin kuntotarkastusten pohjalta huonokuntoiseksi, ja harjalinjan notkahdus rakennuksen keskivaiheilla oli havaittavissa jo pihamaan tasolta tarkastellen.

Kuva 79: Möysänkatu 5 vanhaan lämmitysjärjestelmään liittyvää putkiston "käärmepesää" eteläpäädyn kattilahuoneessa. Valokuvattu kohdekäynnillä 06.05.2024.

8.2 LÄHDELUETTELO

KIRJALLISET LÄHTEET:

Eerolainen, Jouni. 1985. ”Möysä ei ala enää mistään.” Etelä-Suomen Sanomat, 14.4.1985.

Elinkeinoilmoitukset 1906-1951. Piirteitä Lahden historiaan. IX 1977. Lahden museo- ja taidelautakunta.

Halila, Aimo. 1958. *Lahden historia. Lahden historia vuoteen 1939.* Lahden kaupunki, 1958.

Honkala, Jorma. (toim.) 1979. *Lahden VPK-toimintaa sata vuotta.* Vuosisata vapaaehtoista palokuntatyötä Lahdessa 1897-1979. Lahti: Lahden vapaaehtoinen palokunta ry.

Honkala, Jorma. (toim.) 2004. *Lahden VPK 125 vuotta : perustamisvuosista toimintavuosiin 1989-2004.* Lahden vpk ry: Lahti.

Insinööristudio Oy; Halsas, Erik, Valkeinen, Reetta. 2018. *Riskiarvio ja tutkimussuunnitelma. KOY Möysänkatu 3.* Raportointipäivä 13.11.2018.

Insinööristudio Oy; Valkeinen, Reetta, Hahl, Mika, Lampinen, Johanna, Mykkänen, Toni. 2023. *Kuntoarvio Möysänkatu 3.* Rakennustekniikka, LVI- ja sähköjärjestelmät. Raportointipäivä 15.12.2023.

Insinööristudio Oy; Valkeinen, Reetta, Hahl, Mika, Lampinen, Johanna, Mykkänen, Toni. 2023. *Kuntoarvio Möysänkatu 5.* Rakennustekniikka, LVI- ja sähköjärjestelmät. Raportointipäivä 15.12.2023.

Kaila, Panu, Pietarila, Pentti & Tomminen, Hannu. 1987. *Talo kautta aikojen. Julkisivujen historia.* Helsinki: Rakentajain kustannus Oy.

Kivilä, Hannu. 1997. *Markalla Möysään. Seitsemän vuosikymmentä Lahden seudun paikallista linja-autoliikennettä.* Suomen Linja-autohistoriallinen seura r.y., 1997.

Laapotti, Marjukka. 1994. *Lahden paikannimistö.* Lahden kaupunki:Lahti.

Lahden Osoite- ja Liikehakemisto 1935-1936.

Lahti-lehti. Sanomalehdet 1957 ja 1959:

”Uusista kadunnimistä sekaannuksia ja moitteita vääriin osoitteisiin: Möysänkatu ja Karjalankatu eniten haukuttuja.” 26.1.1957 (nro 24), s. 3

”Möysän sivukirjaston toiminta alkoi uusissa valoisissa suojissa.” Lahti 1957:1. 28.3.1957 nro 85, s. 3.

”Palokunta muuttaa tänään omaan taloon Möysään.” Lahti 1959:2. 21.10.1959 nro 245, s. 3

Lång, Esa. (toim.) 2010. *Viluvuokon maa. Lahden Pyhättömän historia.* Lahti: Pyhättömän omakotiyhdistys.

Niskanen, Riitta. 2000. Selvitys Lahden kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista. Lahden kaupunginmuseo: Lahti.

Pesola, Terho. 1976. Kiinteistötoimitus nro T.54/76 Möysä XVI/503/1) asiakirjat.

Ruohoniemi, Pentti. (toim.) 1984. *Lahden rakennusmestariyhdistyksen historia: 75-vuotisjuhla-julkaisu.* Suomen rakennusmestariiliton haaraosasto: Lahti

Ruuskanen, P. (toim.) 1989. *Muuramen kirja.* JYY:n kotiseutusarja nro 27. Muurame: Muuramen kunta.

Raksystems Insinööritoimisto Oy; Haaranen, Rebecca, Kairenius, Olli, Metsä, Simo. 2018. *KOY Möysänkatu 3 Kuntoarvio RS15.* Rakennustekniikka, LVI- ja sähköjärjestelmät. Raportointipäivä 29.8.2018.

Uurtamo, Juha. 2014. *Yleisen alueen lohkomistoimitus nro 398-2014-31. Pöytäkirja.* Pvm. 14.2.2014

Vihola, Teppo 1996. *Lahden historia 3. Lahden talouselämän historia.* Lahden kaupunki: Lahti.

DIGITAALISET LÄHTEET:

Anttilanmäki-Kittelän asukasyhdistys. 2022. *Anttilanmäen vaiheita*. URL: <https://www.anttilanmaki.fi/anttilanmaeen-vaiheita> (Viitattu 21.4.2024.)

Arkhe Oy. 2022. *Ruolan ostoskeskus. Rakennushistoriaselvitys 10.11.2022.*; Haikkonen Jonna & Aspergren, Henna. KOY Itä-Aukio, Lahti. URL: <https://www.lahti.fi/tiedostot/a-2826-ruolan-ostoskeskuksen-rakennushistoriallinen-selvitys-2022/> (Viitattu 22.04.2024.)

Arkkitehdit Latva ja Vaara Oy 2023. Jorma Latva ja Nina Heinonen. *Myllypohjan koulun rakennushistoriaselvitys 03.10.2023*. URL: <https://www.lahti.fi/tiedostot/a-2879-rakennushistoriaselvitys-myllypohja-ahtialantie-93-lahti/> (Viitattu 21.04.2024)

Arkkitehtitoimisto Rosberg-Ikävalko Oy. *Yrityksemme* -verkkosivu. URL: <https://rosberg-ikavalko.fi/yritys/> (Viitattu 27.04.2024.)

Blinnikka, Sirkku, Modenius, Marita. 2022. *Neljännesvuosisata leipää ja sirkushuveja. Muistikirjamerkintöjä ja oppimiskokemuksia Koulutuskeskus Salpaudesta*. Koulutuskeskus Salpaus. URL: <https://www.salpaus.fi/wp-content/uploads/2023/01/salpaus-neljannesvuosisata-leipaa-ja-sirkushuveja-kirja-2023-saavutettava.pdf> (Viitattu 21.4.2024.)

Eskola, Eija. 2016. *Loiston aika ja muita tarinoita 140-vuotiaasta Lahden kirjastosta*. Juhlaesitelmä Lahden kaupunginkirjastossa 4.10.2016. Hämewikin verkkoaineisto. URL: https://www.hamewiki.fi/Loiston_aika_ja_muita_tarinoita_140-vuotiaasta_Lahden_kirjastosta#Kirjasto_perustettiin_hiljaiseen_kyl%C3%A4%C3%A4n_1876 (Viitattu: 21.04.2024.)

Hannula, Piritta & Salonen, Marja. 2007. *Rakennukset kertovat. Helsinki. Perustietoa asukkaille*. Arkkitehtitoimisto Hannula & Salonen ky. Helsingin Kaupunginosayhdistysten Liitto ry. URL: https://www.hel.fi/static/rakvv/julkaisut/Rakennukset_kertovat.pdf (Viitattu 24.5.2024.)

IPAK 14 sotapäiväkirjat 1940. URL: <http://www.mil.fi/perustietoa/talvisota/timer-98.html> (Viitattu 22.4.2024.)

Korkeamäki, Mirja. 2005. ”*Irma Kolsi -uttera suunnittelija ja herkkä taiteilija*.” Etelä-Suomen Sanomat -verkkolehti. Alkuperäinen julkaisu painetussa lehdessä 21.3.2005, päivitetty 11.9.2013. Päijät-Häme; Paikalliset. URL: <https://www.ess.fi/paikalliset/709630> (Viitattu 19.05.2024.)

Kärkkäinen, Sinikka. 2017. *Selvitys Ylisen Viipurintien linjauksista Päijät-Hämeessä*. Lahden kaupunginmuseo; Päijät-Hämeen maakuntamuseo. URL: <http://www.lahtiseura.fi/wp-content/uploads/2018/03/Selvitys-Ylisen-Viipurintien-linjauksista-Pa%CC%88ja%CC%88t-Ha%CC%88meessa%CC%88-2017.pdf> (Viitattu 22.4.2024.)

Lahden historiallinen museo. ”*Suomen nuorin kaupunki*.” URL: <https://www.lahdenhistoriallinen.fi/tee-ja-koe/lahden-historian-kohokohtia/suomen-nuorin-kaupunki/> (Viitattu 22.4.2024.)

Lahden karttapalvelun verkkosivut. URL: <https://kartta.lahti.fi/ims>

Lahden museot. 2020. *Kuka, Mitä, Lahti. Lahti koulukaupunkina*. URL: <http://www.lahdenmuseot.fi/kuka-mita-lahti/lahden-historia/kulttuuri/lahti-koulukaupunkina/> (Viitattu 22.4.2024.)

Lahden VPK ry. 2017. Lahden VPK:n Facebook-sivut. URL: <https://www.facebook.com/lahdenvpksivu/posts> (Viitattu 19.05.2024.)

”*Lahden vpk muuttaa uusiin tiloihin*.” Päivitys 06.02.2017, allekirjoittajina Jukka Silenius ja VPK:N hallitus.

”*57 vuotta edellisen muuton jälkeen*.” Päivitys 02.08.2017

”*Muutto uudelle asemalle*.” Päivitys 10.06.2017.

Lahden VPK ry. 2019. Vapaapalokunnan verkkosivut; yhteystiedot. URL: <https://lahdenvpk.fi/yhteystiedot/> (Viitattu 21.04.2024.)

Maanmittaushallituksen uudistusarkisto.MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. H-HÄMEEN LÄÄNI. Lahti. Astia-aineistotietokanta, Kansallisarkiston digitaalinen aineisto. URL: https://astia.narc.fi/uusiastia/kortti_aineisto.html?id=2543300010 (Viitattu 21.04.2024.)

Museovirasto. 2009. ”*Kaukaan teollisuusympäristö sekä Kanavansuun ja Mälkiän asuntoalueet*”. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. URL: https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1180 (Viitattu 14.05.2024.)

Museovirasto. ”*Hyvinvointi-Suomen rakennuskulttuuri vuodesta 1945.*” URL: <https://www.rakennetuhyvinvointi.fi/fi/hyvinvointi-suomen-rakennuskulttuuri-vuodesta-1945> (Viitattu 19.05.2024.)

Museovirasto. ”*Rakennusperintölailla suojele.*” URL: <https://www.museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/rakennettu-kulttuuriymparisto/rakennusperintolailla-suojaelu> (Viitattu 19.05.2024.)

Muurame Oy. 2024. Yrityksen verkkosivut, ”Tarinamme” -osio. URL: <https://muurame.com/tarinamme/historia/> (Viitattu:19.05.2024.)

Naskinen, Kari. 2014. ”*Telan talo ja Irma Kolsi.*” Mustaa valkoisella (blogi), 27.01.2014. URL: <https://naskinen.blogspot.com/2014/01/telan-talo-ja-irma-kolsi.html> (Viitattu 19.05.2024.)

Pfäffli, Juha. 2019. *Hannulan murjuja ei enää ole*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. URL: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/63869> (Viitattu 25.5.2024.)

Puuteos. 1929. Puuseppäteollisuuden ja huonekalukaupan virallinen äänenkannattaja. Ammattiyhdistyksen julkaisu. URL: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/1104204?page=1&ocr=true> (Viitattu 19.05.2024.)

Pörssitieto. 2006-2024. Kock, G. (toim.) *Muurame-yhtiöt. Täydentäviä yhtiötietoja*. URL: <https://www.porssitieto.fi/yhtiot/lisaa/muurame-yhtiot.shtml> (Viitattu: 20.05.2024.)

Repo, Päivi. 2022. ”*Silmäys sadan vuoden takaiseen nikkarien kaupunkiin.*” Maakunnan mainiot, Lahden museoiden blogi. 21.01.2022. URL: <https://lahdenmuseot.blogspot.com/2022/01/silmays-sadan-vuoden-takaiseen.html> (Viitattu 27.04.2024.)

Salminen, Eemeli. 1936. *Lahden opas ja kartta 1936*. URL: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fd2011-pp00000503> (Viitattu 27.04.2024.)

Saviluoto, Tommi. 2020. *Välipohjajorjausten akustiikka*. Opinnäytetyö, Metropolia ammattikorkeakoulu. URL: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020060115686> (Viitattu 27.04.2024.)

Spatium Toimitilat Oy. 2024. *Lastuja Sammonkadun elämästä 1925-2022*. Sammonkadun historiikki. Sammon8 -verkkosivusto. URL: <https://sammon8.fi/historia/> ja <https://sammon8.fi/wp-content/uploads/Ssammonkadun-historia.pdf> (Viitattu 21.04.2024.)

Suomen virallinen tilasto (SVT). 2020. Rakennuskanta 2020. Rakennukset ja kesämökit [verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. URL: https://www.stat.fi/til/rakke/2020/rakke_2020_2021-05-27_kat_002_fi.html (Viitattu 19.05.2024.)

Tomminen, Hannu. 1984. *Helsingin värrikaava. Helsingin julkisivuväriytyksen historiaa*. Helsingin kaupunki; Rakennusvalvontavirasto. Kaupunkikuvatoimiston selvitys 1/1984. URL: https://www.hel.fi/static/rakvv/varikaava/helsinginjulkisivuvarityksenhistoriaa/Helsingin_julkisivuvarityksen_historiaa_lowres.pdf (Viitattu 24.05.2024.)

Teräs, Kari. 2001. *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituviin työelämän suhteisiin 1880–1920*. Helsinki: Hakapaino Oy. URL: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/182930/BH066_opt.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 27.4.2024.)

Vellamo verkkotietopalvelun arkisto. URL: https://www.hamewiki.fi/Vellamon_verkkotietopalvelun_arkisto#Lahti:_M%C3%B6ys%C3%A4n_uimaranta (Viitattu 19.05.2024.)

Vesikansa, Kristo. 2022. ”*Suomi purkaa, mutta kuinka pitkään?*” Arkkitehti -lehden verkkoversio, 5/2022. Pääkirjoitus. URL: <https://www.ark.fi/fi/2022/05/paakirjoitus-suomi-purkaa-mutta-kuinka-pitkaan/> (Viitattu 19.05.2024.)

Virtanen, Tarmo. 2014. ”*Lahti yksityisen ja yhteisen muistin onkaloista*.” Lahen Uutisia (blogi), 02.12.2014. URL: <https://lahenuutisia.vuodatus.net/lue/2014/12/lahti-yksityisen-ja-yhteisen-muistin-onkaloista> (Viitattu 19.05.2024.)

Yli-Öyrä, Ritva. 2009. Tämän päivän koulutuksen ja työelämän kohtaaminen tekstiili- ja vaatetusteollisuuden historian jatkeena. Opinnäytetyö, Tampereen ammattikorkeakoulu. URL: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201003064728> (Viitattu 21.04.2024.)

SUULLISIA TIETOJA ANTANEET:

Möysänkatu 3 ja 5 kohteiden kiinteistövastaava Ilkka Vuorio. RTK-Palvelu Oy, Lahden kiinteistöpalvelut. (Haastateltu kohdekäynnin yhteydessä 06.05.2024.)

Isännöitsijä Harri Malinen. Lahden kaupungin Tilakeskus. (Haastateltu kohdekäynnin yhteydessä 06.05.2024.)

Arkkitehti SAFA ja erikoisasiantuntija Sauli Havas. Arkkitehtitoimisto Rosberg Ikävalko Oy. (Haastateltu Möysänkatu 3 käyttöhistoriasta sähköpostitse 05/2024.)

KUVALÄHTEET:

Kuvakohtaiset lähdetiedot on ilmoitettu selvityksessä aina kuvatekstin lopussa. Jos kuvälähdettä ei ole mainittu, on kuvamateriaali tekijän (Heidi Kontulainen/Arkkitehtitoimisto Arkviiri Oy) tuottamaa.

Merkittävimmät kuvamateriaalin lähteet, joita selvitystyössä on hyödynnetty:

- Kansallisarkiston digitaalinen arkisto
- Lahden kaupungin rakennusvalvonnan arkisto
- Lahden kaupunki, Maankäyttöosaston ja Tilakeskuksen arkistot
- Lahden museoiden kuva-arkisto
- Maanmittauslaitoksen digitaaliarkisto; uudiskartat ja asiakirjat
- Suomen museoiden, kirjastojen ja arkistojen avoin sähköinen tietokantapalvelu finna.fi (URL: <https://finna.fi/>)
- Timo Meriluodon kaupunkikarttojen verkkoarkisto (URL: <https://timomeriluoto.kapsi.fi/KARTAT/Kaupunkikartat/>)

RHS MÖYSÄNKATU 3 & 5

Takakannen kuva: Selvityksen kohteena oleva rakennuspari tontin kaakkoiskulmasta nähtynä.

Kuvalähde: Pasi Widgren. Valokuvattu 23.05.2024.

